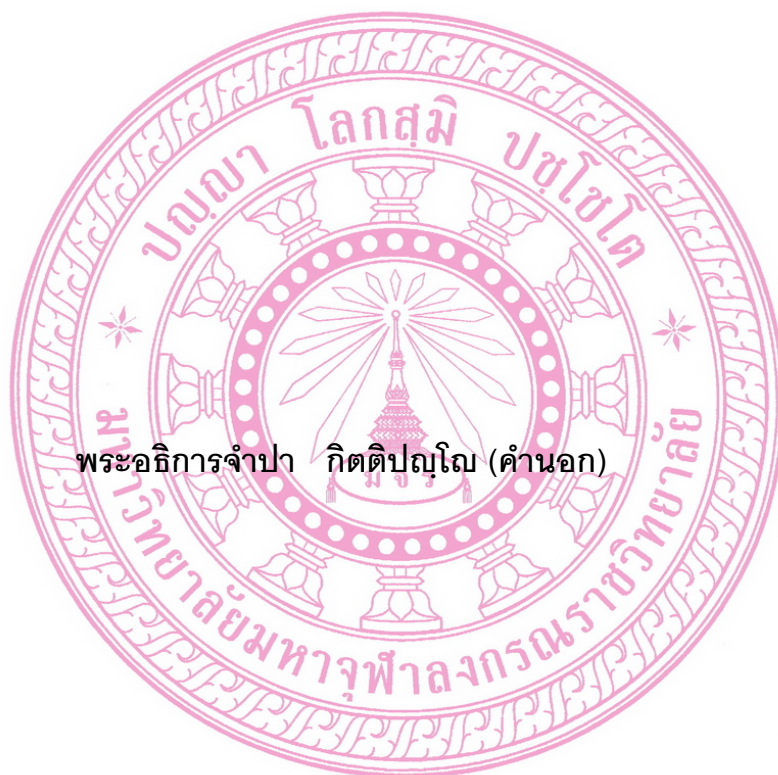

การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อคง จิตติปัญญา)

A STUDY OF PHRAKRUKONG NAKONPITAK (LUANGPORKONG
THIETIPANYO) ROLE AND METHOD
IN PROPAGATION OF BUDDHISM

พระอธิการจำปา กิตติปัญญา (ค่านอก)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จิตติปัญญา)

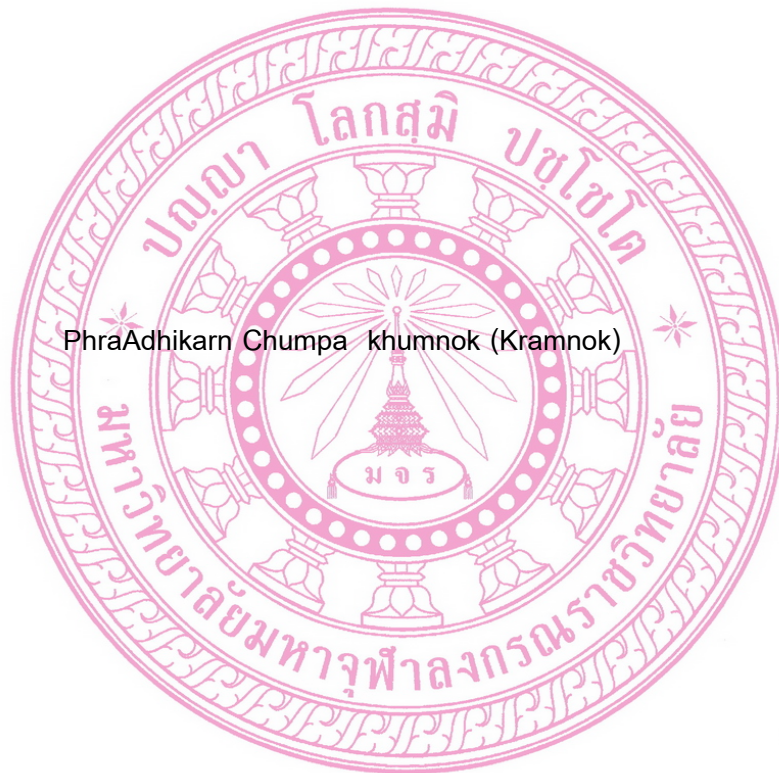

พระอธิการจำปา กิตติปัญญา (ค่านอก)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A STUDY OF PHRAKRUKONG NAKONPITAK (LUANGPORKONG
THIETIPANYO) ROLE AND METHOD
IN PROPAGATION OF BUDDHISM

PhraAdhikarn Chumpa khumnok (Kramnok)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2012

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(พระเมธีสุตาภรณ์, ดร.)

.....กรรมการ
(พระหัตถ์ กิตติคุณโท, ดร.)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงศักดิ์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชชา เดชสุภา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระเมธีสุตาภรณ์, ดร. ประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงศักดิ์ กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จิติปญฺโณ)
- ผู้วิจัย** : พระอธิการจำปา กิตติปัญโญ (ค่านอก)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

- : พระเมธีสุตตารภรณ์ ป.ธ. ๙, Ph.D.
- : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงศักดิ์ ป.ธ. ๔, พธ.บ., ป.ร.ด.
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จิติปญฺโณ) และ (๓) เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จิติปญฺโณ) มาใช้ในชีวิตประจำวัน ผลการวิจัยพบว่า

หลักการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกตามแนวพุทธจริยาพระพุทธเจ้าที่ทรงเน้นข้อวัตรให้เป็นแบบอย่างในการสอนโดยยึดหลักการเผยแผ่ธรรมที่พุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่ต้องยอมรับว่าองค์การที่สำคัญ คือ การเริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ สร้างบรรยากาศให้ปลอดภัย ไม่ตึงเครียด ไม่เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้รับสารและที่สำคัญการเผยแผ่แผ่ไม่กระทบผู้อื่น พระสารีบุตรให้ลีลาในการสอน ๔ อย่าง คือ (๑) สันทัดสนา อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง (๒) สมာทปนา จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ (๓) สมุตเตชนา การเข้าใจให้เกิดความแกล้วกล้า เกิดกำลังใจ ไม่ท้อต่อปัญหา และ (๔) สัมปหังสนา การขโลมใจให้เกิดความร่าเริง เบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง

บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จิติปญฺโณ) เน้นการสอนในเรื่องการเจริญสติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณากาย การพิจารณาเวทนา การพิจารณาจิต และการพิจารณาธรรม เน้นสอนหลักการทำสติภาวนาตามรู้ความคิดให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน คือ ให้สามารถทำสติภาวนาตามหลักพุทธคุณ ธิมมคุณ และ

สังฆคุณ เป็นต้น โดยเน้นการปฏิบัติหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน ให้มีความเมตตา กรุณา มีศีลธรรม มีจริยธรรม เป็นต้น

วิธีการประยุกต์ใช้คำสอนของพระครูคณาครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จิตปัญโญ) มาใช้ในชีวิตรประจำวัน เช่น ศรัทธา ๔ การละกิเลส และ วิธีการพิจารณาธาตุ ๔ ชั้น ๕ เป็นต้น ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์เพื่อในการพัฒนาจิต และนำไปใช้ในด้านครอบครัวใช้สำหรับการดำเนินชีวิตครอบครัว เพื่อสร้างความรัก ความสามัคคี และความเข้าใจกัน โดยปฏิบัติ อยู่ในหลักของท่าน ศีล ภาวนา ในการดำเนินชีวิตรประจำวันเพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว สังคม และประเทศชาติสืบไป

Thesis Title : A Study of Phrakrukong Nakonpitak
(Luangporkong Thitipanyo) Role and Method in
Propagation of Buddhism

Researcher : PhraAdhikarncampa Kittipanyo (Kramnok)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: PhraMedhisutabhorn, Pali IX, B.A.,MA.,Ph.D.

: Asst. Prof. Dr.Suraprong kongsat, B.A.,MA.,Ph.D.

Date of Graduation : May 15, 2012

ABSTRACT

The role of Buddhism and the Buddha on the Buddha's enlightenment, enlightenment, and then allow the government efforts. His practice interests. To lend. For many people for helping the world to the principles and teachings of Lord Buddha to the shape shown on the three main factors: (1) Royal Law in New York City, if the thumb. In this life (2) weeks stayed true if the new favorite. In the next (3) If the Paramattha. Particularly useful. Method of propagation of the Buddhist monks in the modern era of the clergy to preach Buddhism in the modern era.

The Buddha is a leader in Buddhism is a variety of ways according to the characteristics of each, as Saree children to spread justified by the same approach to life, such as the discussion is the focus of the mission was aimed at. material to understand what led to the missionaries. The Mo and I have focused so much supernatural as supernatural or as a tool to convince people that the release of Miha Tii are wrong, then turned to Buddhism. The Great Art Vegas, you have a habit of staying calm so Somatan Tudgcwantr ๓ and so on forever.

Provost of the City Guard (he was the major documents on them), who has been hailed as the parents of the Pilgrim's first meditation of the East. The observances of the Temple priests. You will be taught in mindfulness meditation as the core of Buddhism. Mindfulness is the main body & is considered. The poor. The mind. And fair consideration. Furthermore, you are taught the principles of mindfulness meditation is associated with the idea that life is to be read by Buddhist mindfulness meditation with you and your property for the Doctrine of the Provost. City Guard (he was the major documents on them) you want me to pray is an important principle. Ensure the safety of society.

Provost of the City Guard (he was the major documents on them), you have "The Art and Science" (Science, art is the knowledge of the techniques) to spread Buddhism. The main Pariyat and the role and method of propagation of the religion of the Provost. City Guard (he was the major documents on them) as a model for the propagation of Buddhism. And can be studied effectively.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก คณาจารย์และผู้มีพระคุณทั้งหลาย ผู้วิจัยขอจารึกนามให้ปรากฏเพื่อเป็นเกียรติ ดังต่อไปนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเมธีสุตาภรณ์, ดร.ประธานกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์ ที่ดูแลเอาใจใส่ให้คำปรึกษา เสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และมีส่วน สำคัญกับความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ที่ทั้งสามท่านได้ช่วยตรวจสอบเนื้อหา และ ความถูกต้องทุกประการ และให้กำลังใจผู้วิจัยโดยตลอดการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณพระครูภัทรธรรมากร (บุญเลื่อน กิตติภทฺโท) พระมหาสุ เนตร สุเนตุโต และพระมหาถนอม ถาวโร พระอาจารย์สอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ให้ คำปรึกษาด้านเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติกัมมัฏฐาน

ขอกราบขอบพระคุณพระหัสดี กิตตินนฺโท,ดร. ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำการ จัดทำโครงร่างในเบื้องต้น และกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ ประศาสน์วิชาให้แก่ผู้วิจัย

อาณิสสส์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอถวายเป็นสักการะแด่พระรัตนตรัย อุทิศแก่บิดามารดา ครูอาจารย์ หมู่ญาติทั้งหลาย ตลอดจนถึงสัตว์โลกและเทวดาทุกหมู่ เหล่า ขอจงได้เข้าใจและเข้าถึงธรรมะของพระพุทธเจ้า ตามฐานะแห่งอินทรีย์ของแต่ละ ท่าน เทอญ

พระอธิการจำปา กิตติปัญญา (ค่านอก)

๒ เมษายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ หลักการเผยแผ่ธรรมของพระสาวก	
ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑
๒.๑ หลักการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกในสมัยพุทธกาล	๑๑
๒.๒ แนวคิดในการเผยแผ่ธรรมของพระสาวก	๑๘
๒.๓ หลักการเผยแผ่ธรรมพระสาวก	๑๙
๒.๔ การกำหนดทิศทางการเผยแผ่ธรรมของพระสาวก	๒๑
๒.๕ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกในสมัยพุทธกาล	๒๔
๒.๖ การเผยแผ่ธรรมของพระสาวก	๓๐
๒.๗ การใช้วัจนะภาษาเป็นสื่อของพระสาวก	๓๔

๒.๘ การใช้อวัจนะภาษาเป็นสื่อของพระสาวก	๓๕
๒.๙ บทสรุป	๓๖

บทที่ ๓ บทบาทและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)	๓๘
๓.๑ หลักการเผยแผ่ของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)	๓๘
๓.๒ หลักคำสอนของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)	๔๒
๓.๓ คำสอนเรื่องอื่น ๆ ของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)	๔๔
๓.๔ วิธีการสอนของพระครูคณนครพิทักษ์(หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)	๔๘
๓.๕ วิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการสอนของ พระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)	๕๑
๓.๖ บทสรุป	๖๒
บทที่ ๔ วิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) มาใช้ในชีวิตประจำวัน	๖๓
๔.๑ การประยุกต์ใช้กับตนเอง	๖๓
๔.๒ การประยุกต์ใช้กับครอบครัว	๗๐
๔.๓ การประยุกต์ใช้กับการศึกษา	๗๒
๔.๔ การประยุกต์ใช้กับการทำงาน	๗๗
๔.๕ บทสรุป	๗๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๓
บรรณานุกรม	๘๔
ประวัติผู้วิจัย	๘๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๓/๖๑๕. วินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๒ ข้อ ๕๓๓ หน้า ๖๑๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก				
วิ.มหา	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิมังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุ	(ไทย) =	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิมังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จตุรวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป็นณาสก (ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป็นณาสก (ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อปริป็นณาสก (ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค (ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
อจ.ทุก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อจ.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ตักนิบาต (ภาษาไทย)
อจ.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อจ.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อจ.อฏฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)

อ.ทสก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนินบาต	(ภาษาไทย)
ข.ธ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ข.อุ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ข.ชา. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ข.สุ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ. (ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ก. (ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ. (ไทย) =	วิสุทฺธิมรรค	(ภาษาไทย)
-------------------	--------------	-----------

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตฺถฎีกา (ไทย) =	สารตฺถทีปนีฎีกา	(ภาษาไทย)
--------------------	-----------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนี้สภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมาก แนวทางการดำเนินชีวิตของประชาชนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การดำรงชีวิตจึงมีการดิ้นรนต่อสู้กันมากขึ้น นอกจากนั้นเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคมก็มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นด้วย จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไขเพื่อให้ทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสภาพสังคมปัจจุบันในอดีตวัดเคยเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งการศึกษาและศูนย์ปฏิบัติธรรม แต่ปัจจุบันนี้ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ขึ้นมารองรับหลายองค์กร แม้แต่การเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่เคยดำเนินการอยู่ในวัด ก็จำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการเผยแผ่เพื่อให้ทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโดยเน้นไปที่บุคลากรเพื่อที่จะนำมาเป็นสื่อกลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเหมาะสมเท่าทันกับความสลับซับซ้อนของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

พระสงฆ์ผู้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท นอกจากจะมีการอบรมฝึกฝนพัฒนาตนตาม หลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังมีหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบัน หน้าที่นี้ซึ่งเป็นที่หลักของพระสาวกที่จะต้องแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์อันเป็นไปเพื่อความผาสุกของชาวโลก ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานพุทธโอวาทแก่เหล่าพระอริยสาวกในคราวส่งไปประกาศพระพุทธศาสนารุ่นแรก มีความสำคัญต่อนึ่งว่า “ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ”^๑

พุทธโอวาทที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่เหล่าพระอริยสาวกรุ่นแรกนั้น เป็นบทยืนยัน อันชัดเจนในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวโลกทั้งหลาย พระพุทธองค์พร้อมด้วยเหล่าพระอริยสาวกดำเนินการเผยแผ่พุทธธรรมให้แพร่หลายในอินเดีย ซึ่งได้รับการยอมรับและเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในชมพูทวีป หลังจากพระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานลงแล้ว พระอริยสาวกได้สานต่อพุทธปณิธาน และช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

เรื่อยมา จวบจนถึงสมัยพระเจ้าอโคทมหาราช ทรงเป็นพระราชาอุปถัมภ์ในการทำตติยสังคายนา และได้ส่งสมณทูต ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศเป็นจำนวน ๙ สาย โดยเฉพาะสายที่ ๘ โดยการนำของพระโสณเถระ และ พระอุตตรเถระ ได้นำพระพุทธศาสนามายังดินแดนสุวรรณภูมิ คือ (ประเทศไทย พม่า และมอญ) ใน พ.ศ.๒๑๘^๒ นับแต่นั้นเป็นต้นมาวิถีชีวิตของคนไทยจึงมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาโดยตลอดจนถึงปัจจุบันนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ทุกยุคสมัย บทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมนี้ทำให้พระธรรมเข้าถึงประชาชน พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่นี้เป็นทั้ง ที่พึ่งทางจิตใจ เป็นครูอาจารย์ของชาวบ้าน เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต ทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างไปสู่ถิ่นต่าง ๆ และตั้งมั่นในนานาประเทศ และการเผยแผ่พุทธธรรมอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ เช่น การแสดงธรรมจะต้องได้รับการอาราธนาเสียก่อน ถึงจะแสดงธรรม แต่การแสดงธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันบางส่วนเป็นไปเพราะเห็นแก่อามิส ซึ่งผิดหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่พระอานนท์ ว่า อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมให้คนอื่นฟังพึง ตั้งธรรม ๕ อย่าง ไว้ในใจ คือ (๑) เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ (๒) เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ (๓) เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา (๔) เราจักแสดงโดยไม่เห็นแก่อามิส และ (๕) เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น^๓ ซึ่งมีพระสงฆ์จำนวนมากที่ทรงความรู้และยึดมั่นในหลักการอุดมการณ์เดิมแท้ ของพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่พุทธธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากประเด็นดังกล่าวพุทธธรรมจึงไม่ได้รับการเผยแผ่เท่าที่ควรประกอบกับพระสงฆ์ทำหน้าที่ประกาศหลักธรรมยังขาดประสบการณ์ความรู้ ทั้งหลักการและวิธีการ เผยแผ่พุทธธรรมรวมถึงภาษาที่ใช้ยังไม่เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ขาดการประยุกต์ธรรมกับภาษาในการใช้ถ่ายทอดจึงเป็นเหตุให้ พุทธธรรมไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ซึ่งถ้าหากมิได้รับการฟื้นฟูอย่างจริงจังและต่อเนื่องอาจเป็นเหตุให้พุทธศาสนาเสื่อมลงได้ แต่ก็มีโช้วว่าจะไม่มีพระสงฆ์ที่มีความรู้และความสามารถเฉพาะตัว ทั้งความฉลาดและมีหลักวิชาความรู้ในการปฏิบัติส่วนตัวตามหลักคำสอนของ พระพุทธองค์จนนำมาซึ่ง

^๒ พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), **พุทธศาสนาในเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๔๓.

^๓ อจ. ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๕/๒๐๕.

ศรัทธาต่อพุทธบริษัทได้ เช่นพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง ฐิติปัญญา) ซึ่งเป็น พระผู้เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรมอันปรากฏแก่พุทธบริษัททั้งหลาย ท่านเป็นพระที่เรียบง่ายและมีคุณภาพคุณธรรมที่สูงมาก^๕ พระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง ฐิติปัญญา)ท่านได้นำหลักธรรมคำสั่งสอน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาแสดงสั่งสอนอบรมแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจและนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อความสงบร่มเย็นแก่ชีวิต สังคม และประเทศชาติ หลักธรรมเทศนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง ฐิติปัญญา) ได้มีผู้นำไปศึกษาและปฏิบัติอยู่เสมอ ท่านได้แสดงธรรมสอนญาติโยมพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าสามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ แม้ผู้นั้นจักเป็นเยาวชน คนหนุ่มสาว หรือกระทั่งคนแก่ชรา ไม่ว่าจะเกี่ยวกับครอบครัวหรือสังคม^๕ ท่านสามารถแสดงธรรมได้อย่างแจ่มชัดและชี้ทางออกไว้อย่างถูกต้องและเหมาะสม บทบาทการเผยแผ่ที่สำคัญของ พระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง ฐิติปัญญา) คือ การสอนวิปัสสนากรรมฐาน สอนการฝึกสติ เป็นต้น ท่านเป็นพระนักเผยแผ่สายตรงค์กรรมฐาน ท่านยึดหลักปริยัติเป็นพื้นฐาน คือการสอนให้เข้าใจในหลักปริยัติและปฏิบัติให้เห็นจริงได้ด้วย เช่น การสอนปฏิบัติธรรมกรรมฐาน คือ การฝึกสติในหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น

จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง ฐิติปัญญา) เป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก โดยเฉพาะในประเด็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีวิธีการสอนทั้งหลักปริยัติและหลักปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้พุทธศาสนิกชนจำนวนมากได้เข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงสืบมาได้จนถึงทุกวันนี้

ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าพระครูคองนครพิทักษ์(หลวงพ่อกง ฐิติปัญญา) มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายได้อย่างไร มีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร ทั้งนี้เพื่อผู้ศึกษาที่สนใจได้ใช้เป็นแนวทางในการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ตามหลักพุทธธรรม และเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงถาวรสืบต่อไป

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (เดือนกลาง), ๔ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์นายแดง กรวยสวัสดิ์, นายกสภาคพฤษภาคมอำเภอคง, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๔.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการเผยแพร่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง-จติปัญญา) มาใช้ในชีวิตประจำวัน

๑.๓ ปัญหาของการวิจัย

- ๑.๓.๑ หลักการเผยแพร่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ บทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ วิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) มาใช้ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาตามวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) หลักการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล (๒) บทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) และ (๓) การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธรูปศาสนาในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) และการสืบค้น ผู้วิจัยจะศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสชั้นหลังๆ และหนังสือวิชาการ และสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นญาติธรรมของพระครูคองพิทักษ์ ตลอดจนทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้เช่นบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา บทบาทหน้าที่ของครูอุปัชฌาย์อาจารย์ แต่ในที่นี้ หมายถึง บทบาทหน้าที่ของพระครูคุณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายกว้างออกไปทำให้แพร่หลายออกไป ในที่นี้หมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคุณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) ได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ จึงได้มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสเคารพในพระรัตนตรัยและน้อมนำหลักธรรม ในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

วิธีการประยุกต์ หมายถึง วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูคุณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) ด้วยวิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิธีการสอนแบบสนทนา วิธีการสอนแบบบรรยาย วิธีการสอนแบบตอบปัญหา วิธีการสอน คือ การถ่ายทอดเนื้อหาโดยใช้วิธีการบอกให้รู้และให้ผู้เรียนนำไปประพฤติปฏิบัติต่อไป ซึ่งวิธีการสอนนี้เป็นวิธีการที่เกี่ยวข้องระหว่างผู้สอน และผู้เรียน

ชีวิตประจำวัน หมายถึง การดำเนินชีวิตในแต่ละวันของมนุษย์ หรือ บุคคลทั่วไปในเรื่องการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตส่วนตัว การเข้าสู่สังคม เป็นต้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาบทบาทของพระอาณนทีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสรุปผลการศึกษาว่า พระอาณนทีมีผลงานด้านการเผยแผ่สรุปได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ (๑) บทบาทโดยตรง คือ ท่านเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะให้คำแนะนำ ปรีกษา สนทนา ใต้ตอบปัญหาธรรมและการแสดงธรรม เป็นต้น โดยท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้าโดยตรงแล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ (๒) บทบาทโดยอ้อม คือ การที่ท่านได้ทูลถามเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ตลอดถึงความแตกต่างแห่งบารมีธรรมที่ทรงสร้างสม อบรมมาและความพากเพียรในการค้นหา สัจธรรม ทูลถามเรื่องเกี่ยวกับพระธรรมซึ่งมีความหมายลึกซึ้งยากแก่

การทำความเข้าใจ ทูลถามเรื่องเกี่ยวกับภิกษุภิกษุณีบริษัท ถึงข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ทูลถามเรื่องเกี่ยวกับอุบาสกอุบาสิกา ผู้ถวายความอุปถัมภ์จะพึงประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับอาชีพการงาน นอกจากนี้ ท่านยังเป็นผู้หนึ่งซึ่งมีความสำคัญในการเข้าร่วมทำ ปฐมสังคายนา ภายหลังพุทธปรินิพพาน และรักษาพระสัทธรรมทำให้พระสัทธรรมคงอยู่สืบมาได้จนถึงทุกวันนี้^๖

๑.๖.๒ พระมหาศรัญญ ปรุณฺณารโ ได้เสนาอวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา) และสรุปผลการศึกษาว่า ครูบาอินทจักรรักษาเป็นพระสงฆ์ที่ถือหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือหลักการวิปัสสนากรรมฐาน ทุกอิริยาบถที่ท่านแสดงออกมาเป็นเสมือนท่านกำลังสื่อวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สู่พุทธบริษัท โดยท่านครูบาอินทจักรรักษายืนอยู่บนหลักการนี้ จะเห็นได้ว่า ถ้าคำสอนใดผิดไปจากหลักการที่ว่านี้ ท่านครูบาอินทจักรรักษาจะออกมาชี้แจง แก้ไข ตอบโต้ คำสอนที่ผิดเหล่านั้น โดยมีหลักสำคัญที่ยึดถือสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ๕ ประการ คือ (๑) หลักสติปัฏฐาน ๔ (๒) หลักไตรสิกขา (๓) หลักตระหนักถึงศักยภาพของผู้ฟัง (๔) หลักธรรมาธิปไตย (๕) หลักสร้างปัญญา หลักสำคัญที่ครูบาอินทจักรรักษายึดถือ ๕ ประการนี้ อยู่ในกรอบของหลักการทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ในงานวิจัย หลักทางพระพุทธศาสนาที่ท่านครูบาอินทจักรรักษายึดถือจึงสงเคราะห์เข้าในหลักที่สำคัญคือ หลักให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนเป็นสำคัญ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาอินทจักรรักษาประสบความสำเร็จเพราะท่านเป็นภิกษุที่ยึดมั่น ในหลักการและวิธีการที่ถูกต้อง^๗

๑.๖.๓ พระมหาวิระพันธ์ ชุตินฺถโร ได้เสนาอวิทยานิพนธ์ เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข และสรุปผลการศึกษาว่าการตีความเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายและมุมมองในการศึกษา

^๖ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, “การศึกษาบทบาทของพระอานนทีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^๗ พระมหาศรัญญ ปรุณฺณารโ, “ การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ(ครูบาอินทจักรรักษา)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

เรื่องต่าง ๆ ทำให้ได้รับแนวคิดใหม่ ๆ อันส่งผลต่อกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลโดยตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเข้าใจที่ถูกต้อง และหลวงพ่อกุศล เป็นพระที่มีความอุตสาหพยายามในการปฏิบัติธรรมจนเกิดความเข้าใจโดยหาการปรับประยุกต์วิธีการตามความเข้าใจของตนเอง การสอนของท่านจึงไม่ยึดติดอยู่กับตำรา แต่เป็นการอธิบายจากสภาวะและวิธีการสอนธรรมชาติของหลวงพ่อกุศล จึงเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ผู้ศึกษาธรรมะควรศึกษา เพื่อความเข้าใจและปฏิบัติตามแนวคำสอนของ พระพุทธองค์ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น^๕

๑.๖.๔ พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ได้เสนอนิพนธ์ เรื่อง ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาลัย (หลวงพ่อกุศล ปริสุทฺโธ) และสรุปผลการศึกษาว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระทั้งหลายมีลักษณะเด่นแตกต่างกันและมีลักษณะเหมือนกัน หลวงพ่อกุศลมีลักษณะเด่นคือ การใช้สื่อสัญลักษณ์ คือ วัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศิระแทนการการประพรมน้ำพุทธมนต์ในสังคมปัจจุบัน จึงมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด เป็นพระที่ประชาชนเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคำพูดท่านจะเป็นเอกลักษณ์จึงเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมากท่านจึงมีโอกาสเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนทุกระดับ^๖

๑.๖.๕ พระมหารุ่งเพชร ชวนปญฺโญ ได้เสนอนิพนธ์ เรื่อง ศึกษา รูปแบบวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) และสรุปผลการศึกษารูปแบบวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ รูปแบบเทศนา ปาฐกถา บรรยายธรรมนั้น เป็นรูปแบบการนำเสนอโดยตรงและโดยอ้อมเนื้อหาธรรม ส่วนหนังสือธรรมะเป็นการนำเสนอโดยอ้อมหรือโดยประยุกต์สอนให้เข้ากับสถานการณ์หรือกับยุคสมัย ปัจจุบันมากกว่า เป็นการผสมผสานระหว่างเนื้อหาคำสอนทางพระพุทธศาสนา กับการชี้ให้เห็นปัญหาของสังคม พร้อมทั้งชี้แนวทางแก้ไขหรือข้อเสนอแนะไว้ด้วยประการหนึ่ง เน้นการส่งเสริมให้นำคำสอนไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชีวิตในปัจจุบัน ทั้งในส่วนของตนเอง

^๕ พระมหาวิระพันธ์ ชุตินฺทร, “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมของ หลวงพ่อกุศลปริสุทฺโธ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^๖ พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี, “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาลัย (หลวงพ่อกุศล ปริสุทฺโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

และครอบครัวยังให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุด โดยท่านชี้ให้เห็นเหตุปัจจัยหรือปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมให้แนวคิดหรือเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องที่ยังบกพร่องกันอยู่ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม^{๑๑}

๑.๖.๗ พระมหาวรจักร ฉนุทชาโต (มุงเกี้ยวกลาง) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ศีลขบถบาทและวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระราชสังวรญาณ (พุทธ สุวานิโย) และสรุปผลการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงยึดหลักประโยชน์ ๓ ประการ คือ (๑) ทัฬหสูตมิมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ (๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า และ (๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธรเจ้า จำแนกได้ ๔ ประการคือ (๑) การสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนา โดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมะและความเลื่อมใสศรัทธา (๒) การสอนแบบบรรยายพระพุทธรเจ้าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชนและพระสงฆ์สาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง (๓) การสอนแบบตอบปัญหาจะทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน (๔) แบบวางกฎข้อบังคับ ใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกันเพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ^{๑๒}

๑.๖.๖ พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหล่า) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของ พระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า พระสารีบุตรเป็นพระเถระองค์หนึ่งที่ยึดมั่นอยู่ในหลักการเผยแผ่ที่พระพุทธรเจ้าทรงได้ประทานให้กับพระสาวกยึดถือปฏิบัติ จึงทำให้ท่านมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการรักษาพระสังฆธรรมให้คงอยู่ จนได้รับตำแหน่งเป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธรเจ้า เป็นผู้มีความปัญญาเลิศ ทบาทของพระสารีบุตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรองๆ ใน

^{๑๑} พระมหารุ่งเพชร ขวณปญโญ, “ศึกษารูปแบบวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๑๒} พระมหาวรจักร ฉนุทชาโต (มุงเกี้ยวกลาง) “การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชสังวรญาณ (พุทธ สุวานิโย)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๕๐, หน้า ก.

ประเด็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง และมั่นคงสืบต่อมาได้จนปัจจุบันนี้^{๑๒}

๑.๖.๖ นพ ท่าพระจันทร์ ได้เขียนหนังสือเรื่อง "เทียนส่องธรรม" สรุปความได้ว่า ในความเป็นหลวงพ่อเทียน ท่านมีความรู้ธรรมะอันคัมภีรภาพจากการปฏิบัติเพียงแต่ชั่วจิตใจเดียว ไม่ต่างจากช้างสะบัดหู งูแลบลิ้น เป็นการค้นพบที่ไร้ครูบาอาจารย์พบโดยอาศัยธรรมชาติประกอบกับการรู้เท่าทันความคิด เมื่อรู้แล้วท่านก็นำมาเผยแผ่อย่างตรงไปตรงมา ไม่เน้นเรื่องพิธีตรอง แต่เน้นเรื่องความจริงของสิ่งทั้งปวง แม้ว่าภาษาอาจจะขัดในการเผยแผ่อยู่บ้าง เพราะท่านพูดภาษากลางไม่ค่อยได้ แต่ผู้ฟังธรรมจากท่านยังได้อาศัยความพยายามที่จะทำความเข้าใจ และก็เข้าใจอย่างถึงแก่นแห่งธรรมะ ชาติเชื้อสายเผ่าพันธุ์ ภาษาจึงมิใช่สิ่งที่ขวางกั้นในการปฏิบัติและการเผยแผ่^{๑๓}

๑.๖.๗ ทองพูล พานแก้ว ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท กับท่านสุยเน้ง (เว่ยหล่าง)" สรุปความในประเด็นของหลวงพ่อบุชาได้ว่า วิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท มุ่งสอนเพื่อให้คนมีปัญญาสามารถดับทุกข์และกิเลสทั้งมวลของตนได้ ด้วยการเข้าถึงความหลุดพ้นที่เรียกว่านิพพาน วิธีการปฏิบัติของท่านได้ดำเนินตามแบบอย่างของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ต่อมาท่านได้พัฒนาแนวการสอนที่เป็นเอกลักษณ์ของท่านเองโดยยึดหลักของไตรสิกขาเป็นหลักสำคัญ^{๑๔}

จากการทบทวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องไม่ปรากฏพบเอกสารและงานวิจัยในเรื่องที่จะศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคุณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท) โดยเจาะจงลงไปในส่วนของการพัฒนาสังคมให้เกิดปัญญา อีกทั้งยังพบว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องอย่างเพียงพอต่องานวิจัยนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้

^{๑๒} พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหล่า), "การศึกษารูปแบบของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๙, หน้า ๔๖.

^{๑๓} นพ ท่าพระจันทร์, *เทียนส่องธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปากกาทอง, ๒๕๔๔) หน้า ๖๘.

^{๑๔} ทองพูล พานแก้ว, "การศึกษาเปรียบเทียบวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท กับท่านสุยเน้ง (เว่ยหล่าง)", *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑).

ทำการศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้สืบต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยต่อไปนี้

- ๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙
- ๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) มีบรรณานุกรม ฎีกา ตลอดจนทั้งเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- ๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ
- ๑.๗.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักการเผยแพร่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบบทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ)
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบวิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) มาใช้ในชีวิตประจำวัน

บทที่ ๒

หลักการเผยแพร่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับหลักการและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งกำหนดกรอบของการศึกษา ๘ ประการ คือ (๑) หลักการเผยแพร่ธรรมของพระสาวกในสมัยพุทธกาล (๒) แนวคิดในการเผยแพร่ธรรมของพระสาวก (๓) หลักการเผยแพร่ธรรมพระสาวก (๔) การกำหนดทิศทางในการเผยแพร่ธรรมของพระสาวก (๕) วิธีการเผยแพร่ธรรมของพระสาวกในสมัยพุทธกาล (๖) การเผยแพร่ธรรมของพระสาวก (๗) การใช้วัจนภาษาเป็นสื่อของพระสาวก และ (๘) การใช้วัจนภาษาเป็นสื่อของพระสาวก (๙) บทสรุป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ หลักการเผยแพร่ธรรมของพระสาวกในสมัยพุทธกาล

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศทั้งจำนวนผู้เผยแผ่และจำนวนของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้นต้องยอมรับว่าองค์การที่สำคัญคือ องค์การผู้เผยแผ่ นั่นคือ พระสาวกทำให้องค์การธรรมซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นพระธรรมราชา มีพระสาวกเป็นธรรมเสนาบดีมีพระมหาโมคคัลลานะเป็นธรรมเสนาช้ายมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา การวิจัยในครั้งนี้จะเลือกนำเสนอพระสาวกในสมัยพุทธกาลที่ท่านได้ทำงานในเรื่องของการเผยแผ่ที่มีบทบาทสำคัญ ๆ เฉพาะบางรูปเท่านั้นมาเป็นตัวอย่างเพื่อเป็นหลักการการเผยแพร่ธรรมและให้มองเห็นภาพรวมในบทบาทและรูปแบบวิธีการของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสาวกในสมัยพุทธกาล โดยหลักการการเผยแผ่ของพระสาวกมีตัวอย่างดังนี้

๒.๑.๑ หลักการการเผยแผ่ของพระอัสสชิเถระ

ช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และสั่งสอนธรรมได้ ๑ พรรษาตอนนั้นพระองค์ได้สั่งสอนจนสามารถทำให้สาวกที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ถึง ๖๐ รูป และทรงส่งพระสาวกชุดนั้นไปประกาศศาสนา ซึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลายเหล่านั้น มีพระอัสสชิซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาพระปัจเจกวัคคีย์รวมอยู่ด้วย ท่านเป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่ไม่ได้เน้นเรื่องการพูดแต่เน้นในเรื่องของการสำรวม โดยทำให้ดูเป็นตัวอย่าง จนได้บุคลากรที่มี

คุณภาพถึง ๒ คน คือ พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา และเบื้องซ้ายต่อมา ดังมีเรื่องตัวอย่างต่อไปนี้^๑

เข้าวันหนึ่ง พระอัสสชิได้ออกไปบิณฑบาต ณ กรุงราชคฤห์ ระหว่างทางอุปติสสปริพาชกเดินทางกลับมาจากสำนักสังขชัยปริพาชก พอพบพระเถระเข้าก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส เพราะท่านเดินด้วยอาการสำรวมอินทรีย์เหลียวซ้ายแลขวาอย่างระมัดระวัง คือ การก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้ และการเหยียดแขน นำเลื่อมใส มีนัยน์ตาทอดลงต่ำ สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ^๒ อุปติสสปริพาชกคิดว่า “นักบวชแบบนี้เราไม่เคยเห็นมาก่อน คงจะเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ที่มีอยู่ในโลกนี้” และอยากทราบว่าเป็นใครเป็นศาสดาของท่าน แต่เห็นว่าไม่ใช่เวลาที่จะถาม จึงได้เดินติดตามไปข้างหลัง เมื่อพระอัสสชิบิณฑบาตเสร็จแล้วเตรียมจะฉันภัตตาหาร จึงเข้าไปอุปัฏฐาก และได้สนทนาปราศรัยกับพระอัสสชิอย่างอ่อนน้อมว่า “อินทรีย์ของท่านช่างผ่องใส ผิวพรรณผุดผ่อง ท่านบวชอุทิศใครใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร ?”

พระอัสสชิ ตอบว่า “มีท่านพระมหาสมณะผู้เป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เราบวชอุทิศพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของเรา และเราชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น”

อุปติสสปริพาชก “ก็พระศาสดาของท่านตรัสอย่างไร สอนอย่างไร”

พระอัสสชิ “ท่าน เราเป็นผู้บวชใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ไม่สามารถแสดงธรรมโดยพิสดารแก่ท่านได้ แต่จักกล่าวแต่ใจความโดยย่อแก่ท่าน”

อุปติสสปริพาชก “เอาเถอะ ผู้มีอายุ จะน้อยหรือมากก็ตาม จงกล่าวเถิด จงกล่าวแต่ใจความแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าต้องการแต่ใจความเท่านั้น ท่านจะทำพญฺญชนะให้มากไปทำไม ”

^๑พระมหาสุชญา โรจนญาโณ, “การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗ - ๑๘.

^๒วิ.ม. (ไทย) ๔ / ๖๐ / ๗๒.

พระอัสสชิ “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และ ความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”^๓

หลังจากพระอัสสชิกล่าวจบอุปติสสะก็ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา” และได้ถามถึง พระพุทธเจ้าทราบบว่าพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวันมหาวิหาร จึงตามไปส่งพระเถระ แล้วมุ่งหน้าไปสู่สำนักของปริพาชกเพื่อลาอาจารย์สญชัย

จากเรื่องนี้จัดได้ว่า วิธีการเผยแผ่ของพระอัสสชิท่านใช้วิธีการสื่อสารทางอาการ สාරวมเพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็น ไม่จำเป็นต้องพูดอย่างเดียว แต่อาศัยกิริยาอาการ แสดงออกเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และได้ผลดีเกิดศาคาอีกด้วย

๒.๑.๒ หลักการเผยแผ่ของพระสารีบุตร

ท่านก็เป็นมหาสาวกรูปหนึ่งที่โดดเด่นในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน ดังต่อไปนี้

หลังจากอุปติสสปริพาชก ได้ดวงตาเห็นธรรมหลังจากได้ฟังพระอัสสชิแล้ว ก็เดินทางไปบอกข่าวสารแก่เพื่อนรักของตน คือ โกณฑิยะ โดยกล่าวธรรมที่พระอัสสชิแสดงให้ ฟัง ทำให้เพื่อนได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน ถือว่าท่านก็เป็นกัลยาณมิตรที่ดีที่ทำตามสัญญา ต่อมาท่านก็ได้พบบริวารและเพื่อน ได้ไปบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าพร้อมกับบริวาร หลังจากที่ท่านบวชจนได้บรรลุนิพพานแล้ว ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา

วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสารีบุตร ใช้วิธีการเดียวกับพระพุทธเจ้า คือ การ เริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเริ่มต้นที่ดีในการเผยแผ่จะให้ผลสำเร็จดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังสร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ตึงเครียด ไม่เกิดความอึดอัดใจแก่ ผู้รับสารหรือผู้ฟังเป็นสำคัญ อนึ่งการเผยแผ่ได้มุ่งไปที่เนื้อสารจะให้เกิดความรู้ความเข้าใจใน สิ่งที่น่าสนใจ ไม่กระทบทั้งตนและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียดสีใคร ๆ ใช้ภาษาที่ นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคายชวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดยเคารพ พระสารี บุตรใช้ลีลาในการสอน ๔ อย่าง คือ

๑. สันติสนทนา อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง
๒. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓ - ๗๔.

๓. สมุดเตชนา การเข้าใจให้เกิดความแกล้วกล้า เกิดกำลังใจ ไม่ท้อต่อปัญหา

๔. สัมผัสหงสนา การขโลมใจให้เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง
ตัวอย่างของการเผยแผ่ มีดังต่อไปนี้

ครั้งหนึ่งคฤหบดีชื่อนกุลบิดา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทราบถึงวิธีที่ทำให้เกิดสุขพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงกายอันกระสับกระส่าย เหมือนฟองไขอันมีผิวหนังหุ้มเอาไว้ คฤหบดีชื่นชมยินดีกับพุทธภาษิต แล้วทูลลาพระพุทธรองค์มุ่งหน้าสู่ที่อยู่ของพระสารีบุตร ได้ไปขอให้ท่านสอนธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข พระสารีบุตรเถระ กล่าวว่่า

ดูก่อนคฤหบดี ผู้ที่มีกายอ่อนเพลีย กระสับกระส่ายเพราะไม่ฉลาดในธรรมของท่านสัตบุรุษไม่ได้รับการแนะนำในสัปปุริสธรรม ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีรูป ย่อมเห็นรูปในตน ย่อมเห็นตนในรูป เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า “เราเป็นรูป รูปเป็นของเรา” เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ รูปย่อมแปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น เพราะรูปแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ บริเทวะ ทุกซ์ โทมณัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้น ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญูณโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญูณ ย่อมเห็นวิญญูณในตน ย่อมเห็นตนในวิญญูณ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า “เราเป็นวิญญูณ วิญญูณเป็นของเรา” เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ วิญญูณย่อมแปรปรวนแปรไปเป็นอย่างอื่น เพราะวิญญูณแปรปรวนแปรไปเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ บริเทวะ ทุกซ์ โทมณัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้น ดังนี้

ท่านอธิบายให้คฤหบดีฟังจนเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ชื่นชมและประทับใจในตัวท่าน พระสารีบุตร ในเรื่องของลีลาการสอน เพราะจะเห็นได้ว่าท่านได้รับคำชมเชยจากพระพุทธรเจ้าว่า มีปัญญาที่ละเอียดอ่อน สามารถนับเม็ดฝนที่ตกลงมาจากท้องฟ้าได้ ไม่มีสาวกรูปไหนที่มีปัญญาแตกฉานเหมือนกับท่าน สมกับที่ได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาอย่างแท้จริง และวิธีการเผยแผ่ของพระสารีบุตร กล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

๑. แบบบรรยาย เช่น การบรรยายธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่าด้วยผู้มีธรรม ๖ ประการ

๒. แบบตอบปัญหา เช่น ตอบปัญหานางปริพาชิกา ชื่อสุจิมชี

๓. แบบสากัจฉา เช่น สนทนาธรรมที่ควรใส่ใจ โดยอุบายแยบคายกับท่านมหาโกฏฐิตะขณะที่ประทับอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

^๔ ส.ช. (ไทย) ๑๗ / ๑ / ๑ - ๔.

๔. แบบวางกฎระเบียบ เช่น เมื่อเกิดมีภิกษุทำผิด พระสารีบุตรจะนำเรื่องราวไปกราบทูลพระพุทธเจ้า เพื่อให้บัญญัติพระวินัย^๕

๒.๑.๓ การเผยแพร่ของพระปุณณมันตานีบุตรเถระ

พระปุณณมันตานีบุตรเถระ ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาโดยการชักนำของพระอัญญาโกณฑัญญเถระผู้เป็นลุง ในสมัยเมื่อพระพุทธองค์หลังจากทรงจำพรรษาแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อออกพรรษาแล้วทรงส่งสาวกจำนวน ๖๐ รูป ออกประกาศพระศาสนา ซึ่งรุ่นนั้นนับว่าเป็นพระธรรมทูตรุ่นแรก พระอัญญาโกณฑัญญเถระก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้นด้วย ท่านได้กลับไปที่บ้านของท่านแสดงธรรมโปรดญาติพี่น้องของท่าน ขณะนั้นปุณณมันตานีบุตรหลานชายของท่านเกิดศรัทธาเลื่อมใสของบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรไว้ก่อนแล้วพาไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าที่กรุงราชคฤห์ พระพุทธองค์ประทานการอุปสมบทให้เมื่อบวชไม่นานท่านได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ และท่านมีปฏิปทาตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการ คือ

๑. อับปิจจตา เรื่องความปรารถนาน้อย
๒. สันตุฎฐิตา เรื่องความสันโดษ
๓. ปวิเวกตา เรื่องความสงัด
๔. อสังสัคคตา เรื่องความไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ
๕. วิริยารัมภะ เรื่องความเพียร
๖. สीलตา เรื่องศีล
๗. สมาธิ เรื่องสมาธิ
๘. ปัญญา เรื่องปัญญา
๙. วิมุตติ เรื่องความหลุดพ้น
๑๐. วิมุตติญาณทัสนะ เรื่องความรู้ความเห็นที่หลุดพ้น

คุณธรรม หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้ท่านปุณณมันตานีบุตรเถระ จะสั่งสอนบริวารของท่านด้วยคุณธรรมนี้แม้แต่พระอรหันต์เมื่อบวชใหม่ ๆ ก็ได้ฟัง

^๕ พระกิตติศักดิ์ ยโสธร (แก้วเหล่า), “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

ธรรมกถา ๑๐ ประการนี้จากท่านจนได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันด้วยเหตุนี้ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของท่านไม่ว่า จะไปอยู่ที่ใด ๆ ก็จักพากันกล่าวยกย่องท่านให้ปรากฏแก่พุทธบริษัทในที่นั้นๆ เสมอ แม้พระสารีบุตรเถระได้ทราบข่าวคุณธรรมของท่านแล้วก็มีความปรารถนาจะได้สนทนาธรรมกับท่านสำหรับการสนทนาธรรมของท่านปุลณมันตานีบุตรเถระกับพระสารีบุตรเถระ มีเรื่องกล่าวไว้ ดังนี้

สมัยหนึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเสด็จมายังเมืองสาวัตถี ณ ที่นั้นพระสารีบุตรกับพระปุลณมันตานีบุตรได้มีโอกาสพบเจอกัน พระสารีบุตรได้สนทนาไต่ถามท่านเกี่ยวกับวิสุทธิ ๗ ประการ อันได้แก่

๑. สีลวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งศีล
๒. จิตตวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งจิต
๓. ทิฏฐิวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งทิฏฐิ
๔. กังขาวิตรณวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย
๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งญาณเป็นเครื่องเห็นทางหรือไม่ใช่ทาง
๖. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งญาณเป็นเครื่องเห็นทางปฏิบัติ
๗. ญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งญาณทัสสนะ กล่าวคือ มรรคญาณ

พระปุลณมันตานีบุตรได้ถวายคำอธิบายว่าวิสุทธิทั้ง ๗ ประการนี้ย่อมเป็นปัจจัยอาศัยส่งต่อกันไปจนถึงพระนิพพานท่านเปรียบเหมือนรถ ๗ คันที่ส่งต่อ ๆ กันไปโดยลำดับ เมื่อการสนทนาไต่ถามกันและกันจบลง พระเถระทั้งสองต่างก็กล่าวอนุโมทนาคุณกถาของกันและกันกลับสู่ที่พักของตนเพราะความที่พระปุลณมันตานีบุตรเถระท่านดำรงตนตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม เช่นไรก็สั่งสอนบรรดาศิษย์และพุทธบริษัทอื่นๆ ให้ดำรงอยู่ในคุณธรรมนั้นด้วย พระผู้มีพระภาคจึงทรงยกย่องท่านปุลณมันตานีบุตรในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้เป็นธรรมกถีก^๖

^๖พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กุลยาณธมฺโม), **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

๒.๑.๔ หลักการเผยแผ่ของพระอานนท์

พระอานนท์ เป็นพระสาวกองค์หนึ่งในบรรดาพระสาวกที่มีชื่อเสียง พระอานนท์มีความโดดเด่นแตกต่างไปจากพระสาวกรูปอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน เช่น เป็นผู้มั่งคั่งงาม น่าเลื่อมใสใฝ่ต่อการศึกษา ช่างคิด ช่างสังเกต ช่างถาม สุภาพอ่อนโยน รักการประหยัด มีจิตเมตตาอนุเคราะห์ผู้อาพา และเป็นผู้ที่ได้รับลอรุณทัตผลที่แปลกกว่ารูปอื่น คือ ในระหว่างอิริยาบถทั้ง ๔ พร้อมทั้งได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้มั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยอภิหาร และบารมีธรรม ๑๐ ประการ และได้รับยกย่องในตำแหน่งเขตทัคคะ ๕ ประการ ได้แก่ เป็นพหูสูตร เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นพุทธอุปัฏฐาก มีบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวิธีการแสดงธรรม สนทนาธรรม โต้ตอบปัญหาธรรม สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งในธรรมนั้นอย่างถูกต้อง และมีบทบาทในการทูลถามเรื่องเกี่ยวกับการอุปนิสัยของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ตลอดถึงความแตกต่างแห่งบารมีธรรมที่ทรงสร้างสมอบรมมา เรื่องเกี่ยวกับพระธรรมที่มีความลึกซึ้ง ยากแก่การทำความเข้าใจให้กระจ่างชัด เรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุ ภิกษุณี ถึงข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามพระธรรมวินัย เรื่องเกี่ยวกับอุบาสก อุบาสิกา ผู้ถวายการอุปถัมภ์จะปฏิบัติให้เหมาะสมกับอาชีพการงาน เรื่องที่ควรปฏิบัติต่อบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนา พอสรุปเป็น ข้อ ๆ ดังนี้

๑. แสดงธรรมเพื่อระงับความกำหนัดที่รบกวนจิตแก่ภิกษุวิงวณะ
๒. แสดงธรรมเรื่องบุคคลผู้มีราตรีเจริญแก่ภิกษุทั้งหลาย
๓. แสดงธรรมเรื่องสัมมาทิฐิแก่ภิกษุฉันนะ
๔. แสดงธรรมเรื่องกามคุณแก่ภิกษุทั้งหลาย
๕. แสดงธรรมเรื่องเครื่องผูกแก่พระกามภุ
๖. แสดงธรรมเรื่องพยากรณ์การบรรลุพระอรหันต์แก่ภิกษุทั้งหลาย
๗. แสดงธรรมเรื่องการเสวยอายุตนแก่ภิกษุทั้งหลาย
๘. แสดงธรรมเรื่องที่แคบแก่พระอุทายี
๙. แสดงธรรมเรื่องบุคคลผู้ทุศีลแก่ภิกษุทั้งหลาย
๑๐. แสดงธรรมเรื่องสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นธรรม เป็นประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย
๑๑. แสดงธรรมเรื่องสิ่งที่เป็นยอด ๕ ประการกับพระภัททช

๑๒. แสดงธรรมแก่ภิกษุณี เช่น เรื่องการรู้คุณวิเศษ เรื่องอาพาธ เป็นต้น

๑๓. แสดงธรรมแก่อุบาสก เช่น เรื่องของการจุดใจของเทวดาแก่วิฑูทมาเสนาบดี เรื่องพระ เศษะแก่พระเจ้ามหานามะ เรื่องธรรมอย่างเอกแก่ ทสมคฤหบดี ตอบปัญหาธรรมของ พระเจ้าปเสนทิโกศล เรื่องสติปัญญา ๔ แก่สิริวัฑฒ์ คฤหบดี เป็นต้น

๑๔. แสดงธรรมแก่อุบาสิกา เช่น เรื่องคติภายภาคหน้าแก่มิสาลาอุบาสิกา

๑๕. แสดงธรรมแก่บุคคลทั่วไป เช่น เรื่องบัญญัติการละราคะ โทสะ และโมหะ แก่ ฉันทนะปริพาชก เรื่องสวากขาตธรรมแก่คฤหบดีแก่สาวกของอาชีวก เรื่องการไม่ประพฤติพรหมจรรย์และเรื่องการประชุมที่ไม่น่าพอใจแก่ปริพาชกทั้งหลาย เป็นต้น

มีหลายเรื่องที่พระอานนท์ใช้เป็นหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างที่เห็นชัดเจน คือ เป็นผู้ตอบปัญหาธรรมแก่พระมหากัสสปะในครั้งที่ทำสังคายนาครั้งแรก และได้เป็นผู้ทูลถามปัญหาต่าง ๆ เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ เช่น เรื่องเกี่ยวกับพระธรรม มีเรื่องอนิจจังทุกขัง อนัตตา เป็นต้น

๒.๒ แนวคิดในการเผยแผ่ธรรมของพระสาวก

แนวคิดในการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกได้รูปแบบมาจากพระพุทธเจ้าที่เป็นแบบอย่าง ที่เหล่าพระสาวกในสมัยพุทธกาลยึดถือในการเผยแผ่ธรรมคือมีความประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่ศรัทธาของเหล่าพุทธบริษัทมีคุณสมบัติที่ดีคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือพระสาวกผู้เผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

๒. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

“พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย),
๒๕๓๗), หน้า ๕๖ - ๗๐.

๔. วตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนฺกุขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

๖. คมฺภีรฺบุจฺ กถ กตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฏฐานเณ นิโยชเย ไม่ชักนำในอธรรมะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

๒.๓ หลักการเผยแผ่ธรรมพระสาวก

หลักการเผยแผ่ธรรมพระสาวกได้ยึดแบบอย่างดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึกคือผู้แสดงธรรมผู้เผยแผ่ธรรมต้องยึดหลักแห่งองค์ธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ คือ^๕

๑. อนุปฺพุทฺติกถา กล่าวความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทสฺสุวารี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเยื้องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓. อนุทฺยต ปฏิจฺจฯ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา

๔. น อามิสฺนฺตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือสอนเขามีใช้เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อตฺตทานญฺจ ปฺรญฺจ อนุปฺพหฺจฯ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เมื่อทรงพระดำริที่จะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จึงเสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ได้แสดงปฐมเทศนาเป็นครั้งแรกในโลกคือพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

^๕ นวม สงวนทรัพย์ (พ.อ.), พุทธจริยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๔๙.

จนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรก และได้ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุพระองค์ทรงประทานอนุญาตให้การอุปสมบท ถือว่าท่านเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนาต่อมาพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ที่เหลือ จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูป และได้ทรงแสดงธรรมแก่สกุลบุตรพร้อมเพื่อนอีก ๕๔ คน จนบรรลุอรหันต์ผลในกาลต่อมา จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในขณะนั้น ๖๑ รูปรวมทั้งพระพุทธองค์ด้วย ดังนั้นพระองค์ทรงส่งพระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูปออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยให้แยกกันไปในทิศทางต่างๆ ให้ไปรูปเดียว ส่วนพระองค์เองเลือกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

หลักพื้นฐานการสอนธรรมของพระสาวกตามแนวพุทธจริยาพระพุทธรูปเจ้าที่ทรงเน้นข้อวัตรให้เป็นแบบอย่างในการสอนโดยยึดหลักการเผยแผ่ธรรมที่พุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่

พุทธจริยา คือ พระจริยาวัตรของพระพุทธรูปเจ้า หมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธรูปเจ้า ๓ ประการ คือ โลกัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ญาคัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ และพุทธัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธรูปเจ้า

การสอนหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อน เนื่องจากสังคมยุคนั้นมีความสนใจในปรัชญาธรรม เมื่อพระพุทธรูปเจ้าและพระสงฆ์เกิดขึ้น จึงมีคนสนใจเข้ามาสอบถาม ฟังธรรม สนทนาธรรม แม้ว่าการเข้าเฝ้าพระพุทธรูปเจ้าและพระสงฆ์จะมีเจตนาแตกต่างกันออกไปตามความต้องการของแต่ละกลุ่มบุคคล แต่เพราะความเป็นสังฆธรรม รวมทั้งคุณสมบัติส่วนตัวของพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร จึงสามารถสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นและการยอมรับนับถือของประชาชนเป็นอันมาก^๙

งานการสอนในสมัยนั้นท่านทำกันในหลายรูปแบบและวิธีการ เช่น การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการ

^๙กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้อุฬารูปพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

แสดงธรรม โดยพระพุทธเจ้าทรงประทานหลักในการเผยแผ่ไว้ พระสงฆ์แต่ละรูปต่างก็ทำงานกันด้วยความเสียสละ มีเมตตากรุณาเป็นหลักใจ ทรงกำหนดเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ให้ปฏิบัติต่อชาวบ้านไว้ว่า

“ห้ามมิให้เขาทำความชั่ว ให้ประพฤติปฏิบัติความดี สงเคราะห์เขา
ด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เขาฟังแล้ว
ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้”

๒.๔ การกำหนดทิศทางในการเผยแผ่ธรรมของพระสาวก

การกำหนดทิศทางเป็นเป้าหมายของการสอนของสาวกได้ยึดแบบอย่างตามพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรมแก่โลกแล้ว ชื่อว่าทรงสมบูรณ์ด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ และการที่พระองค์ทรงช่วยโลกด้วยความกรุณานั้นก็โดยมีเป้าหมายหลัก ๓ ประการ คือ

๑. อุตถายะ เพื่อประโยชน์ พระธรรมที่ทรงแสดงจึงแบ่งออกเป็นประโยชน์ ๓ ระดับ คือ (๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน อันอาจอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลายตามสมควรแก่ฐานะ หน้าที่ อาชีพของเขาเหล่านั้น (๒) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ในกาลภายหน้า โดยเน้นไปที่ความสุขกายและสบายใจเป็นหลัก ประโยชน์ระดับนี้สามารถติดตามคนไปได้ในภพชาติต่าง ๆ (๓) ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน ซึ่งคนสามารถสัมผัสได้ทั้งในโลกนี้และในโลกต่อไป

๒. หิตายะ เพื่อเกื้อกูล พระธรรมนั้นมีลักษณะเกื้อกูลตามสภาพ แต่ธรรมะข้อใดจะเกื้อกูลแก่ใครนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องวิเคราะห์กันเป็นราย ๆ ไป เหมือนยาซึ่งตามปกติแล้วมีประโยชน์ในการรักษาโรค แต่การจะให้ยาอะไรจึงจะเกื้อกูลแก่คนไข้เป็นเรื่องของหมอที่จะต้องพิจารณาเป็นเฉพาะกรณี

๓. สุขายะ เพื่อความสุข ธรรมที่เป็นประโยชน์อันมีลักษณะเกื้อกูลนั้น จะต้องออกผลมาในรูปของความสุกชั้นต่าง ๆ เป็นสำคัญ พระธรรมที่ทรงสั่งสอนจึงอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่ ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่องค์ธรรมนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงมีหลักในการแสดงธรรม หรืออาการ (พฤติกรรมการสอน) ในการสอนธรรม ๓ ประการ คือ

(๑) ทรงสั่งสอนเพื่อให้ผู้ฟัง (ผู้เรียน) รู้ยิ่ง เห็นจริง ในสิ่งที่เขาควรรู้ควรเห็น คือ ใครมีพื้นฐานทางสติปัญญาความสามารถ และความจำเป็นที่จะรู้เรื่องอะไร พระองค์ก็จะทรงแสดงในเรื่องนั้นแก่เขา (ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ)

(๒) ทรงแสดงมีเหตุผล ที่ผู้ฟังเมื่อพิจารณาตามไป กำหนดคิดตามไป จะเกิดความเห็นจริงตามนั้นได้

(๓) ทรงแสดงธรรมเป็นอัสจรรย คือ ใครก็ตามเมื่อปฏิบัติตามที่ทรงแสดงไว้ ผลจะเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้นั้นตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ

การประชุมสงฆ์ที่เรียกว่าจาตุรงคสันนิบาต ที่พระเวฬุวันมหาวิหาร นครราชคฤห์ ในวันมาฆบูชา พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่พระอรหันตสาวก เพื่อทำความเข้าใจก่อนส่งพระสาวกออกไปประกาศพระพุทธศาสนา ใจความสำคัญของโอวาทปาติโมกข์ที่พระองค์ทรงแสดงในวันนั้น ส่วนหนึ่งทรงวางหลักการสอนว่าด้วยคุณสมบัติของผู้สอนไว้ ๖ ประการ ดังนี้^{๑๑}

๑. การไม่กล่าวร้าย ไม่ก้าวร้าว ผู้สอนต้องเป็นผู้มีความสุภาพ นุ่มนวล อ่อนโยน และอ่อนหวาน พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง แม้เขาจะมีทีท่าว่าจะไม่เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของตนก็ตาม แต่ผู้สอนจะต้องไม่กล่าวร้าย ไม่รุกราน ไม่ให้ร้าย รวมทั้งการไม่กล่าวร้ายหลักการหรือคำสอนและบุคคลอื่นด้วย การสอนหรือการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลได้รับการใส่ร้ายจากลัทธิต่าง ๆ มากมาย แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระสาวกว่าไม่ให้ไปใส่ร้ายศาสนาอื่น ให้แสดงธรรมไปตามความเป็นจริง ซึ่งพระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทได้ถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

๒. ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การสอนเป็นการแนะนำหรือบอกทางเพื่อความดีงามแห่งชีวิต โดยเฉพาะการสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาหมายถึงการนำความสงบสุขร่มเย็นไปสู่ประชาชน สร้างความสงบสุขสันติให้เกิดขึ้น สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชน แม้ว่าการสอนอาจมีความกระทบกระทั่งกันระหว่างผู้สอนที่ต่างศาสนา ต่างลัทธิ ต่างความเชื่อก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการให้พระสาวกปฏิบัติว่าให้หลีกเลี่ยงการเบียดเบียนทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน

^{๑๑} วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๑.

๓. ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ผู้สอนจะต้องเป็นผู้มีระเบียบวินัย พระพุทธศาสนาแบ่งวินัยออกเป็น ๒ ประเภท คือ วินัยภายใน หมายถึงจิตสำนึกในความมีวินัย โดยไม่ต้องมีข้อบังคับภายนอกมาเป็นเครื่องตัดสิน ภาษารธรรมเรียกว่า สมณสัญญา ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า จิตสำนึก และวินัยภายนอก ได้แก่ข้อบังคับ กฎระเบียบ กติกาต่าง ๆ ที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อเป็นกรอบของความประพฤติปฏิบัติความมีระเบียบวินัยเป็นหัวใจสำคัญของผู้สอน อันได้แก่การรักษาวินัย รักษาภริยามรรยาท ความประพฤติของตนเอง ไม่ละเมิดกฎระเบียบและกติกาของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวินัยภายในอันจะส่งผลต่อวินัย ภายนอก รวมความว่าผู้สอนต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพและการสอน เพราะหากมีวินัยในตนเองหรือมีจิตสำนึกในภาวะและหน้าที่แล้ว ย่อมอยู่เหนือกฎระเบียบใด ๆ วินัยภายนอกจึงเป็นเพียงรูปแบบที่กำหนดเพื่อควบคุมพฤติกรรมภายนอก หรือควบคุมคนที่ไม่ระเบียบวินัยภายใน ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องสำรวมระวังพฤติกรรมตนเองด้วยการควบคุมพฤติกรรมภายใน

๔. ความรู้จักประมาณในการบริโภค การรู้จักประมาณหมายถึงการสำรวมระวัง และการรู้จักความพอดี (กินง่าย กินเป็น) รวมความว่าการรู้จักประมาณในการบริโภค หมายถึงการมีความพอดีและการมีความสำรวมระวังในการบริโภคอาหาร ความพอประมาณในการบริโภคอาหารทำให้มี “ทุกข์น้อย แก่ช้า อายุยืน” ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระเจ้าโกศลว่า มนุษย์ที่มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในโภชนะที่ได้แล้ว เวทนาของผู้นั้นมีน้อย จะค่อย ๆ หล่อเลี้ยงชีวิตไป แก่ช้า

ผู้สอนจะต้องมีความระมัดระวังในการบริโภคอาหาร มีสุภาษิตไทยว่า “หนึ่งห้องตึงหนึ่งตาก็หย่อน” สะท้อนให้เห็นว่าการกินมากเกินไปส่งผลต่อสุขภาพกาย อย่างน้อยที่สุดให้เกิดอาการง่วงนอน และอาจส่งผลกระทบต่อการทำงาน สอดคล้องกับพุทธพจน์ว่า เมื่อใดคนกินมาก เมื่อนั้นก็จะนอนกิ้งเกลือกมาก เหมือนสุกรที่เขาเลี้ยงด้วยผัก มีน้มน้ำเข้าห้องนอนบ่อย ๆ ดังนั้นพึงระลึกเสมอว่า กินเมื่อหิว ไม่ใช่กินเมื่ออยาก

๕. การอยู่ในเสนาสนะอันสงบ หมายถึงการพักอาศัยในที่ที่เงียบสงบ (อยู่ง่าย) เหมาะสมกับภาวะและหน้าที่ของตน รวมถึงการไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ้งเฟ้อในด้านที่อยู่อาศัย งดเว้นการคลุกคลีที่ก่อให้เกิดความบันเทิงใจ วิชาชีพครูหรือผู้สอนเป็นวิชาชีพที่ต้องรู้จักประมาณตน สังคมให้ความเคารพยกย่องนับถือในฐานะผู้สอน

๖. การประกอบความเพียรในอธิจิต อธิจิต หมายถึงสมาธิที่ถูกต้องต้อง (สัมมาสมาธิ) มีความเพียรพยายามชอบ สติชอบ และสมาธิชอบ ผู้สอนจะต้องมี

ความเชื่อเพื่อการปฏิบัติทางจิต เพื่อฝึกหัดพัฒนาจิตของตนให้เป็นสมาธิที่ชอบ เพื่อเป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วย ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ^{๑๑}

๒.๕ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกในสมัยพุทธกาล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนักเผยแผ่แต่ละรูป ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นมีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ที่เหมือนกันและแตกต่างกันออกไป ตามความถนัด และความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ หรือตามจริตของแต่ละรูป ดังตัวอย่าง คือ

๑. พระอัสสชิเถระท่านมีแนวทางการเผยแผ่ด้วยการใช้วิธีการสื่อสารทางอาการ สรรวมอินทรีย์เพื่อสร้างศรัทธาให้แก่ผู้พบเห็น

๒. พระสารีบุตรพระอัครสาวกเบื้องขวา ผู้มีแนวทางการเผยแผ่ ด้วยการเริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเผยแผ่ได้มุ่งไปที่เนื้อหาสาระให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เผยแผ่ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียดสีใคร ใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนโดยเคารพ

๓. พระมหาโมคคัลลานะ พระอัครสาวกเบื้องซ้าย ได้มีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่แบบสนทนา บรรยาย ตอบปัญหา และใช้ถุทธิ ซึ่งถือว่าเป็นความโดดเด่นที่แตกต่างไปจากพระสาวกรูปอื่น ๆ

๔. พระมหากัสสปะเถระพระผู้ทรงอุดมคุณ มีเอกลักษณ์เฉพาะ คือ การรักษาและธำรงไว้ซึ่งพุทธพจน์ซึ่งสามารถรักษาคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ได้

๕. พระอนนทเถระ พุทธอุปัฏฐาก ผู้มีความโดดเด่นที่แตกต่างไปจากพระเถระรูปอื่น เช่นเป็นผู้มีรูปร่าง น่ารัก เลื่อมใส ใฝ่ต่อการศึกษา ช่างคิด ช่างสังเกต ช่างถาม สุขภาพอ่อนโยน รักการประหยัดมีจิตเมตตาต่อผู้อาพาธ มีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ ทั้งวิธีการแสดงธรรม สนทนาธรรม โต้ตอบปัญหาธรรม สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งในพุทธธรรมอย่างถูกต้อง เป็นต้น

^{๑๑} สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, **ธรรมะของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๙.

การประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรุกของพระพุทธเจ้าได้เริ่มขึ้นแล้วและเหล่าพระสาวกได้ใช้เป็นแบบในการเผยแผ่ธรรมตามแบบพระพุทธองค์ ดังที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรูปแบบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล โดยสรุปเป็นภาพรวมได้ ๑๐ วิธี คือ^{๑๒}

๑. วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมืองและทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนาด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่าจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟและเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมือง คือพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธและข้าทาสบริวารพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชบริพารพอเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้วก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนาต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุขนอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมและประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่พระองค์เสด็จไปโปรดคือ ยสกุณบุตรพร้อมบิดามารดา ภรรยาและมิตรสหายรวม ๕๔ คน วิธีการเผยแผ่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจเช่นนี้นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมาก เหมือนกับยิงปืนนัดเดียวได้นกทั้งฝูง เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้นับถือศาสนาใด ผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแผ่ธรรมะนั้นพระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอด

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), **หลักการศึกษามหาวิทยาลัยพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๓.

ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักมีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามานับถืออย่างมากมายนับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และพระสาวกทั้งหลายด้วย ผู้นำศาสนานั้นบางที่อาจจะมีผลหรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธหรือด้วยอำนาจ ส่วนผู้นำทางศาสนานั้นควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้นประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้วยังช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการทำงานบำรุงพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาอย่างดีด้วยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ และสร้างวัดวาอารามต่างๆ

๒. วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาตั้งเดิมพระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้าน เช่น เรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเองมิให้สวามิภักดิ์กับวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมีสิทธิ์ในสังคมกำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิ์ของวรรณะอื่นๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง และทรงสอนว่า “บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมหรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม” หมายความว่า คนดี หรือชั่วมิใช่ชาติตระกูล แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำของผู้นั้น หากทำดีก็เป็นคนดี และหากทำชั่วก็เป็นคนชั่ว นอกจากนี้พระองค์ยังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง ๒ ทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค คือการหมกมุ่นในกามสุข กับอัตตกิลมถานุโยค คือการทรมานตนเอง พระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อนแล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์โลกไปสู่ทางบรรลุมรรคได้ ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไปทรงถือได้ว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด

๓. วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยมีความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อยๆ

จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงามพระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยธรรมชาติ คำสอนของศาสนาพราหมณ์มีอยู่อย่างไร พระองค์ไม่ทรงหักล้าง แต่จะทรงปฏิรูปใหม่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนาเช่น คำว่า พรหม ทางศาสนาพราหมณ์หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึงมารดาบิดา๑๓ คำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพุทธศาสนาทรงชี้แจงแถลงให้เห็นว่าการปฏิบัติเช่นนั้นไม่ใช่แก่นสารพร้อมทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ เช่น การบูชาสัตว ในคำสอนเดิม หมายถึงการฆ่าสัตว์บูชาสัตวแต่พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่ หมายถึงการบูชามารดาบิดา สมณพราหมณ์ เป็นต้น

๔. วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา วิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ขึ้นแทนที่และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ คือความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป และหลักอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรมข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด

๕. วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เพื่อสำรวจดูเวไนยสัตว์ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรจุธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็นพระกรณียกิจประจำวันของพระองค์อีกประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้มักจะได้บรรจุธรรมอยู่เสมอ เรียกว่าพุทธกิจ ๕ ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้

๖. วิธีการบริการชุมชน วิธีการนี้เป็นการเผยแพร่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยสังคมอยู่เนืองๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านและพระสงฆ์ เช่นการเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในกฎทัณฑ์สูตรพระองค์ได้ทรงเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านโดยวิธีแก้ปัญหาโดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขในสังคม

๗. วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ เป็นวิธีการเผยแพร่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วย โดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้นพศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นักเพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมิทั้งแ่ดีและไม่ดีในตัวเอง คือผู้มีศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไรเพราะคนที่เรียนวิชา “คัมภีร์” ก็ สามารถทำได้เช่นเดียวกัน และตรัสว่า “เราเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์” แต่วิธีการที่ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอคืออนุสาสนีปาฏิหาริย์คือการสอนอย่างธรรมดา อธิบาย ชี้แจง โต้ตอบกันไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ตามพุทธประสงค์และมีความมั่นคง ยืนยาวมาถึงปัจจุบัน

๘. วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแพร่ให้มากยิ่งขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแพร่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาแต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤตทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่ผู้พลชนอย่างรวดเร็วทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษาทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ เช่นวรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

๙. วิธีการเผยแพร่ด้วยบุคลิกภาพ บุคลิกภาพที่ดึ้นบได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม น่ามองน่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมี

พระวรกายที่สว่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ดังมีจังกีพราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่างงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรหม มีพระวรกายดุจพรหม โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก” การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดึงดูดก็ยังคงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น

๑๐. วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ยกวิธีสอนของพระพุทธเจ้าไว้ มีหลายแบบหลายอย่างซึ่งผู้วิจัยจะยกมาเพียง ๓ หัวข้อ ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้^{๑๓}

๑๐.๑ แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตรว่า “กาเลน ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมงฺคลมุตฺตม การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม” ดังนี้

๑๐.๒ แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอที่จะใช้วิธีบรรยาย อันเป็นแบบกว้างๆ ได้ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนจะรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเอง โดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

๑๐.๓ แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลอง

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

ภูมิ บ้างก็เตรียมมา ถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธรองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ในสังคิตีสูตร ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตาม ลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่างคือ

๑) เอกังสพยากรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรธกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”

๒) ปฏิปุจฉาพยากรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ พระอรธกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น เขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

๓) วิภังชพยากรณีปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกคำตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช่ไหม ?” ฟังแยกคำตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสว่า จาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นไหม ?” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสว่า จา ๖ หรือปัญหาว่า “พระพุทธรเจ้าทรงดิเตียนตบะทั้งหมดจริงหรือ” ก็ต้องแยกตอบว่า ชนิดใดดิเตียน ชนิดใดไม่ดิเตียน ดังนี้ เป็นต้น

๔) รุปนียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเยื้อ ลึนเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่าง เมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรีระก็อันนั้นหรือ” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทเกินความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย^{๑๔}

๒.๖ การเผยแผ่ธรรมของพระสาวก

การเผยแผ่ธรรมของพระสาวกมีบทบาทหลัก คือ การให้การศึกษากับประชาชน พุทธบริษัท โดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงามชีวิตที่ประเสริฐตามหลักการทาง

^{๑๔} พระเทพดิลก (ระแบบ สุตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

พระพุทธศาสนา เรียกว่า บทบาทของครูคือผู้สอนสั่ง แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้รับการยกย่อง จากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทวดาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระพุทธองค์ทรงฝึกคนธรรมดาให้กลายเป็นคนดี(กัลยาณชน)และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุด

ดังนั้นบทบาทของพระสาวกในฐานะครูและผู้ประกาศธรรมตามแบบที่พระองค์ทรงสอนไว้ ตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงความจริงแห่งธรรมชาติของมนุษย์ในข้อที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึก ได้นี้ พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นพระศาสดา และการทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ดังที่ได้เน้นไว้ในพุทธคุณบทที่ว่า อนุตตโร ปริสทมมสวาริสดตฺถา เทวมนุสฺสสุณํ เป็นสารถิฝีกคนที่ควรฝึก ผู้ยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวะและมนุษย์ทั้งหลาย^{๑๕}

มีพระพุทธพจน์มากมาย ที่เน้นย้ำหลักการฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์และเจ้าเทือน พร้อมทั้งส่งเสริมกำลังใจ ให้ทุกคนมุ่งมั่นในการฝึกศึกษาพัฒนาตนจนถึงที่สุด เช่นทนต์ เสนุสฺส ในหมู่มนุษย์ ผู้ประเสริฐสุด คือคนที่ฝึกแล้ว^{๑๖} คือ การมองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และมีความสามารถในการฝึกตัวเองได้จนถึงที่สุด แต่ต้องฝึกจึงจะเป็นอย่างนั้นได้ และกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึกตระหนักในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งการศึกษาฝึกฝนพัฒนาตน^{๑๗}

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกได้ใช้วิธีการแบบเดียวกับการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าเป็นหลักสำคัญ เพราะทำให้ผู้รับฟังเกิดความเข้าใจง่ายและเปลี่ยนทัศนคติจนเกิดการยอมรับ และนำหลักการปฏิบัติไปใช้ในชีวิตเป็นประโยชน์แก่ตนเอง เป็นปัจจัยนำไปสู่ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน ซึ่งพระสงฆ์สาวกใช้วิธีการเผยแผ่ตามแบบพระพุทธเจ้า(พระบรมครู) เป็นสิ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการเผยแผ่พระพุทธศานานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของพระสงฆ์นักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะพระสงฆ์นักเผยแผ่ที่

^{๑๕} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๙๕/๖๗.

^{๑๖} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๕๗.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับเติม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔) ,หน้า ๓๔๕.

ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ ด้วยบุคลิกลักษณะที่ดีสง่างามก็ยังคงความมั่งคั่งแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ดังตัวอย่างที่ อุปติสสะปริพาชก ได้พบเห็นบุคลิกภาพของพระอัสสชิ^{๑๔}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีพระสงฆ์สาวกที่มีความโดดเด่นอยู่หลายรูป และมีบทบาทวิธีการเผยแผ่ที่แตกต่างกัน แต่ท่านพระสงฆ์สาวกเหล่านั้นก็สามารถประสบผลสำเร็จได้ดี เพราะพระสงฆ์สาวกเหล่านั้นยึดแบบอย่างในการเผยแผ่ตามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระบรมครู พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นได้รับการยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะด้านต่าง ๆ จากพระพุทธเจ้า และเป็นที่ยอมรับและศรัทธาจากพุทธบริษัทจนทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองจนถึงทุกวันนี้ ผู้วิจัยจึงได้ยกตัวอย่างพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ที่ท่านมีความโดดเด่น และสามารถประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเด่นชัดเป็นแบบอย่างให้พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันได้ดำเนินรอยตามหลักการเผยแผ่ได้อย่างถูกต้อง

พระอัสสชิท่านก็เป็นพระมหาสาวกรูปหนึ่งที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน ดังต่อไปนี้ หลังจากอุปติสสะปริพาชก ได้ดวงตาเห็นธรรมหลังจากได้ฟังพระอัสสชิแล้ว ก็เดินทางไปบอกชาวสารแก์เพื่อนรักของตนคือโกณฑิตะ โดยกล่าวธรรมที่พระอัสสชิแสดงให้ฟัง ทำให้เพื่อนได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน ถือว่าท่านก็เป็นกัลยาณมิตรที่ดี ที่ทำตามสัญญา ต่อมาท่านก็ได้พบบริวารและเพื่อน ได้ไปบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าพร้อมกับบริวารและเพื่อนได้ไปบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าพร้อมกับบริวาร หลังจากท่านบวชจนเป็น พระอรหันต์แล้วก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาและวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสารีบุตรใช้วิธีการเดียวกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเริ่มต้นที่ดีในการเผยแผ่จะให้ผลสำเร็จดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังสร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่งเพลิดเพลินไม่ตึงเครียดไม่เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้รับสารหรือผู้ฟังเป็นสำคัญ อนึ่งการเผยแผ่ได้มุ่งไปที่เนื้อหาสาระให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่นำมาเผยแผ่ไม่กระทบทั้งตนและผู้อื่นไม่ยกตนข่มท่านไม่เสียตีสีใครๆ ใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวยไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดยเคารพพระสารีบุตรให้ลีลาในการสอน ๔ อย่าง คือ

^{๑๔} วิ.มหา.(ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

- ๑) สันทัตสนา อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง
- ๒) สมหาทปนา จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ
- ๓) สมุตเตชนา การเข้าใจให้เกิดความแก้วักล่า เกิดกำลังใจ ไม่ท้อต่อปัญหา

๔) สัมปหังสนา การขโลมใจให้เกิดความรำเริงเบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง ดังตัวอย่างของการเผยแผ่ มีดังต่อไปนี้

ครั้งหนึ่งคฤหบดีชื่อนกุลบิดา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทราบถึงวิธีที่ทำให้เกิดสุข พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงกายอันกระสับกระส่าย เหมือนฟองไขอันมีผิวหนังหุ้มเอาไว้คฤหบดีชื่นชมยินดีกับพุทธภาษิต แล้วทูลลาพระองค์มุ่งหน้าสู่ที่อยู่ของพระสาวรีบุตรได้ไปขอให้ท่านสอนธรรมที่เป็นประโยชน์ เพื่อความสุข พระสาวรีบุตรเถระ กล่าวว่า

ดูก่อนคฤหบดี ผู้ที่มีกายอ่อนเพลีย กระสับกระส่ายเพราะไม่ฉลาดในธรรมของท่านสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในสัจธรรม ย่อมเห็นรูปตนในรูป เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า “เราเป็นรูป รูปเป็นของเรา” เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ รูปย่อมแปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น เพราะรูปแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาส จึงเกิดขึ้น ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ย่อมเห็นวิญญาณในตน ย่อมเห็นตนในวิญญาณ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า “เราเป็นวิญญาณ วิญญาณเป็นของเรา” เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ วิญญาณย่อมแปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น เพราะวิญญาณแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้น ดังนี้^{๑๙} ท่านอธิบายให้คฤหบดีฟังจนเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ชื่นชมและประทับใจในตัวท่านพระสาวรีบุตรในเรื่องของลีลาการสอนเพราะ จะเห็นได้ว่าท่านได้รับคำชมเชยจากพระพุทธานุญาตว่า มีปัญญาที่ละเอียดอ่อน สามารถนับเม็ดฝนที่ตกมาจากท้องฟ้าได้ ไม่มีสาวกรูปไหนที่มีปัญญาแตกฉานเหมือนกับท่าน สมกับที่ได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาอย่างแท้จริง และวิธีการเผยแผ่ของพระสาวรีบุตร กล่าวโดยสรุปคือ (๑)แบบบรรยาย เช่น การบรรยายธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่าด้วยผู้มีธรรม ๖ ประการ เป็นต้น (๒)แบบตอบปัญหา เช่น ตอบปัญหานางปริพาชิกา ชื่อสุจิมุขี (๓) แบบสากัจฉา เช่น สันทนาธรรม

^{๑๙} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑/๑-๔.

ที่ควรใส่ใจโดย อูบายแยบคายกับท่านมหาโกฏิฐิตะขณะที่ประทับอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (๔) แบบวางกฎระเบียบ เช่น เมื่อเกิดมีภิกษุทำผิด พระสารีบุตรจะนำเรื่องราวไปกราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อให้บัญญัติพระวินัย ^{๒๐}

๒.๗ การใช้วัจนะภาษาเป็นสื่อของพระสาวก

การใช้วัจนะภาษาเป็นสื่อของพระสาวก หมายถึง ภาษาพูด คำพูดบุคลิกภาพ หมายถึง สภาพเฉพาะตัวบุคคล รูปร่างท่าทาง ความรู้ปฏิภาณของแต่ละบุคคล ฯ พระสาวกมีวิธีการใช้วัจนะภาษาในการเผยแผ่ธรรม ดังนี้

การใช้วัจนะภาษาเป็นสื่อของพระสาวกทรงมีหลักการและวิธีการในการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คือ ก่อนที่พระสาวกจะทำการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนนั้นได้เตรียมรูปแบบการสอนแบบพระพุทธเจ้า มีวิธีการแสดงธรรมแบบพระพุทธเจ้าทุกครั้ง จะทรงใช้พุทธวิธีการสอนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ทรงเตรียมแผนการสอน พร้อมทั้งศึกษาสภาพแวดล้อมวิเคราะห์ผู้ฟัง มีข้อมูลไว้อย่างพร้อมมูล ตั้งแต่ต้นจนจบ ทรงใช้รูปแบบการสอนครบทั้ง ๔ ประการ ได้แก่ (๑) สันทิสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือให้ไปเห็นกับตา (๒) สมาทปนาชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติตาม (๓) สมุตเตชนาเร้าใจให้แกล้งกล้าบังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขันมั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก (๔) สัมปหังสนา ซัดโลมใจให้เข้มขึ้น ำเร็จเบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการปฏิบัติ (๕) แผนการสอนของพระสาวกเมื่อจะกล่าวถึงแนวทางการวางแผนการสอนของพระสาวกนั้น พระสาวกจะทำตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

๑. วิเคราะห์ ผู้ฟังจะศึกษาและเลือกบุคคลอย่างพระพุทธเจ้า ดังปรากฏอยู่ในพุทธกิจที่ทรงใช้ประจำคือในเวลาใกล้สว่างจะทรงตรวจดูสัตว์โลกผู้สมควรได้รับพระกรุณา

^{๒๐}พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร, “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๑.

๒. กำหนดรู้บริบทของผู้ฟัง เช่น เพศ วัย ฐานะ ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ชุมชนจารีตประเพณี คูนิสัย ระดับสติปัญญา เป็นต้น

๓. กำหนดเนื้อหาสาระที่จะทรงใช้สอน มีขั้นตอนการเลือกธรรมที่จะนำมาสอน นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าผู้ฟังย่อมมีความพร้อมมีคุณสมบัติบริบททางสังคมที่ต่างกัน มีอินทรีย์ที่แก่กล้าต่างกัน การกำหนดเนื้อหาสาระที่มีความยากง่ายให้ตรงกับความต้องการของผู้รับฟัง ย่อมมีผลต่อการรับรู้ธรรมะของผู้ฟังทั้งสิ้น^{๒๑}

๒.๘ การใช้วัจนะภาษาเป็นสื่อของพระสาวก

การใช้วัจนะภาษาเป็นสื่อของพระสาวก หมายถึง สัญลักษณ์ รหัสที่ไม่ใช่ตัวอักษร คำพูด แต่เป็นที่เข้าใจระหว่างสงฆ์สาวกเผยแผ่ บางตำราเรียกว่าภาษาเงียบกาย ภาษา ภาษาท่าทาง ของพระสาวกเป็นทั้งนักวาทศิลป์ และทรงเป็นทั้งนักสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สามารถเข้าใจในหลักการสื่อสารเป็นอย่างดีและทะลุปรุโปร่ง สามารถที่จะสื่อสารกับบุคคลได้ทุกคน ทุกประเภทและทุกสถานที่ และประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่พระองค์ตั้งไว้ ในการพูดเพื่อการโน้มน้าวใจผู้ฟังหรือในการสื่อสารนั้น คำพูดถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจ และทำให้ การสื่อสารครั้งนั้นประสบผลสำเร็จ ในขณะที่เดียวกันอวัจนภาษาที่มาพร้อมกับคำพูดนั้นก็เป็นที่ผู้สื่อสารจะมองข้ามไม่ได้ อวัจนภาษาหรือภาษาที่ไม่ใช่คำพูดของพระพุทธเจ้าผู้เป็นนักสื่อสารและนักวาทศิลป์ผู้เลิศนั้น ย่อมมีปรากฏ เช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในการสื่อสารของบุคคลอื่นทั่วโลกและพระสาวก มีวิธีการใช้อวัจนภาษาในการเผยแผ่ธรรม กล่าวคือ ภาษาท่าทางของพระสาวกได้แสดงภาษาท่าทางในลักษณะต่าง ๆ เพื่อบอกความประสงค์ของพระสาวกโดยไม่ใช้คำพูด เช่น การนั่งบนอาสนะ แสดงธรรม การเดินจงกรมเพื่อแสดงธรรมแก่สายตาผู้ที่ประสงค์จะสนทนาด้วย การรับนิมนต์ โดยอาการนั่งหรือคุษณีภาพ เป็นต้น และในส่วนของใช้อวัจนภาษา เช่น ขณะพระอัสสชิเดินบิณฑบาตโดยอาการสำรวมนิ่งที่เรียกว่า ตุนหีภาพ เป็นต้น และได้สร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้กับพระสาวกบุตร รวมทั้งมีวาจาที่ไพเราะจับใจต่อผู้ฟัง ให้เกิดปีติปราโมทย์ก่อให้เกิด

^{๒๑}พระมหาจตุร ญาณวโร, “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔.

ความแก้งวล้าอาจหาญเกิดพลังทางใจซึ่งพระสาวกมีวิธีใช้ภาษาเป็นสื่อเผยแผ่แสดงธรรมะ^{๒๒}

๒.๙ บทสรุป

หลักการเผยแผ่ธรรมพระสาวกได้ยึดแบบอย่างดั่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึกคือผู้แสดงธรรมผู้เผยแผ่ธรรมต้องยึดหลักแห่งองค์ธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ คือ

๑. อนุพุพุกิกถา กล่าวความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทูลสาวิ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเยื้องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยต ปฏิจจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา

๔. นอามิสนุดโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือสอนเขามีใ้เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อดุตานญจ ปรวญจ อนุปหจจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

หลักพื้นฐานการสนทนาธรรมของพระสาวกตามแนวพุทธจริยาพระพุทธเจ้าที่ทรงเน้นข้อวัตรให้เป็นแบบอย่างในการสนทนาโดยยึดหลักการเผยแผ่ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศทั้งจำนวนผู้เผยแผ่และจำนวนของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้นต้องยอมรับว่าองค์กรที่สำคัญคือองค์กรผู้เผยแผ่นั้นคือ พระสาวกทำให้กองทัพธรรมซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นพระธรรมราชา มีพระสาวกเป็นธรรมเสนาบดีมีพระมหาโมคคัลลานะเป็นธรรมเสนาช้ายมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวิจัยในครั้งนี้จะเลือกนำเสนอพระสาวกในสมัยพุทธกาลที่ท่านได้ทำงานในเรื่องของการเผยแผ่ที่มีบทบาทสำคัญๆ เฉพาะบางรูปเท่านั้นมาเป็นตัวอย่างเพื่อเป็น

^{๒๒} พระกิตติศักดิ์ ยโสธร, “การศึกษาบทบาทของพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๙.

หลักการการเผยแผ่ธรรมและให้มองเห็นภาพรวมในบทบาทและรูปแบบวิธีการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกในสมัยพุทธกาล โดยหลักการการเผยแผ่ของพระสาวกมีตัวอย่างดังนี้

หลักการเผยแผ่ของพระสาวกท่านก็เป็นมหาสาวกรูปหนึ่งที่โดดเด่นในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน ดังต่อไปนี้ หลังจากอุปติสสปริพาชก ได้ดวงตาเห็นธรรมหลังจากได้ฟังพระอัสสชิแล้ว ก็เดินทางไปบอกชาวสวามแก่เพื่อนรักของตน คือโกณฑิยะโดยกล่าวธรรมที่พระอัสสชิแสดงให้ฟัง ทำให้เพื่อนได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน ถือว่าท่านก็เป็นกัลยาณมิตรที่ดีที่ทำตามสัญญา ต่อมาท่านก็ได้พาบิรवारและเพื่อนได้ไปบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าพร้อมกับบิรवार หลังจากที่ท่านบวชจนได้บรรลุประอรหันต์แล้ว ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสาวกใช้วิธีการเดียวกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเริ่มต้นที่ดีในการเผยแผ่จะให้ผลสำเร็จดีเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ยังสร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ตึงเครียด ไม่เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้รับสารหรือผู้ฟังเป็นสำคัญ อเนกการเผยแผ่ได้มุ่งไปที่เนื้อสาระให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่นำมาเผยแผ่ ไม่กระทบทั้งตนและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียดสีใคร ๆ ใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดยเคารพ พระสาวกให้ลีลาในการสอน ๔ อย่าง คือ (๑) สันทัสนา อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง (๒) สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ(๓) สมุตเตชนา การเร้าใจให้เกิดความแกล้วกล้า เกิดกำลังใจ ไม่ท้อต่อปัญหา และ (๔) สัมปหังสนา การขโลมใจให้เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง

บทที่ ๓

บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)

ในบทนี้ มุ่งศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) โดยแบ่งประเด็นที่จะศึกษาออกเป็นหมวด คือ (๑) หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) (๒) หลักคำสอนของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) (๓) คำสอนเรื่องอื่น ๆ (๔) วิธีการสอนของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) (๕) วิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการสอนของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) และ (๖) บทสรุป มีดังนี้

๓.๑ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (คอง จีติปัญญา)

พระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) อดีตเจ้าอาวาส วัดตะคร้อ อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา หลวงปู่คง เป็นพระมหาเถรอาจารย์ที่บริสุทธิ์ผุดผ่องแห่งเมืองโคราช หลวงปู่คง เป็นพระมหาเถรอาจารย์ที่เปี่ยมไปด้วยเมตตาบารมี หลวงปู่คง เป็นพระมหาเถรอาจารย์ที่ทำความดีอย่างไม่ย่อท้อ "กระทั่งหลวงปู่คุณท่านยังเคยเอยยกย่องหลวงปู่คงกับลูกศิษย์ที่ไปกราบไหว้และไปหาของดีจากท่านว่า "พวกเองทำไมมาหาของดีไกลๆ อยู่แถวใกล้ๆ ก็มีดีอยู่แล้วพวกเองทำไมไม่ไปหา (หลวงพ่อดคงกล่าวถึงหลวงปู่คง นั่นเอง)" ท่านสามารถแสดงถึงบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องชัดเจน และเป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับนับถือจากพุทธบริษัทตลอดมา จนเป็นเหตุทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) ท่านนำหลักธรรมะที่ได้จากการฝึกฝนอบรมประเพณีปฏิบัติมาทำให้จิตใจคลายจากอภิวะกิเลส ท่านจึงนำหลักธรรมมาแสดงชี้แนะสั่งสอนอบรม พุทธบริษัท การเผยแผ่ของท่านนี้ จะแสดงหลักธรรมตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยยึดหลักการพัฒนาอบรมจิตใจเป็นหลักสำคัญแล้วมาแสดงสอน โดยท่านจะเน้นการสอนในเรื่องการเจริญกรรมฐานตามหลักของ

^๑ แต่หลวงปู่ด้วยดวงใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๔๘),
หน้า ๒๑.

พระพุทธศาสนา คือ ให้เจริญหรือระลึกถึง พุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ เพื่อให้จิตใจ
 ร่มเย็นและห่างจากบาปกรรม ท่านได้กล่าวสอนไว้ว่า ให้พวกเราพิจารณาถึงความตายอยู่
 เนื่อง ๆ ว่าเรามีความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นธรรมดาจะล่วงพ้นจากสิ่งเหล่านี้ไปไม่ได้
 โดยให้พิจารณาเข้าใจตามความเป็นจริง

๓.๑.๑ ทาน ศีล ภาวนา^๒

ทาน ศีล ภาวนา หรือเรียกง่าย ๆ ว่า บุญ ๓ อย่าง (บุญกิริยวัตถุ ๓) คือ ทานมัย
 หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานศีลมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล
 ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

๑. ทานมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทาน การให้ทานมีวัตถุประสงค์เพื่อ
 ขจัดความตระหนี่ ความโลภในจิตใจมนุษย์ และการให้ทานยังมีจุดประสงค์อย่างอื่นได้แก่
 เพื่อบูชาคุณ เพื่อการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เพื่อทำคุณ การทำทานมี ๔ ประเภท คือ

- (๑) อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ
- (๒) วิทยาทาน ได้แก่ การให้ความรู้ทางโลกแก่บุคคลอื่น
- (๓) ธรรมทาน ได้แก่ การให้ความรู้ทางธรรม
- (๔) อภัยทาน ได้แก่ การให้อภัยซึ่งกันและกัน

การให้ทานที่กล่าวมานั้น " การให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทั้งปวง (ธมฺมทานํ
 สพฺพทานํ ชินาติ) " ทั้งนี้เนื่องจากการให้ทานอย่างอื่นมีประโยชน์เฉพาะหน้า หรือในชาตินี้
 เท่านั้น แต่ธรรมทานมีประโยชน์ทั้งชาตินี้และชาติหน้า สำหรับการทำบุญตักบาตรนั้นจะต้อง
 มีองค์คุณ ๓ ประการ จะทำให้บุญมาก คือ

- ๑) วัตถุประสงค์
- ๒) เจตนาบริสุทธิ์ (ก่อนให้ทานมีจิตเลื่อมใสศรัทธา เต็มใจขณะให้ทาน ให้
 ด้วยจิตใจเบิกบาน หลังให้มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่นึกเสียดาย)
- ๓) บุคคลบริสุทธิ์ (ปฏิคาหก คือ ผู้รับทานเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีความสงบ
 ระวัง มีกายวาจาเรียบร้อย ตั้งใจประพฤติธรรม)

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

๒. สีส้ม บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล หลังจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว พระองค์ทรงพิจารณาสัตว์โลกว่า ทำไมจึงมีวิบากกรรมต่างๆกันทำไม จึงไปเกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน และ ไม่จึงเกิดเป็นมนุษย์ และมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนพิการ บางคนสติปัญญาดี บางคนทรัพย์น้อย บางคนสร้างฐานะไม่ได้สักที เป็นต้น เหตุที่มนุษย์เป็นคนสมบุรณ์ คือ ศีล ๕ พระองค์ทรงบัญญัติศีล ๕ เพื่อให้มนุษย์รักษาและเป็นหลักปฏิบัติ เป็นการป้องกันตนเองไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว เช่น อบายภูมิ เป็นต้น การรักษาศีลเป็นการขจัดกิเลสชั้นละเอียดกว่าการให้ทาน คือ ขจัดความโลภโกรธหลง ให้เบาบางจากจิตใจ ทำให้มนุษย์มีความสุขกายสุขใจมากขึ้น

๓. ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การเจริญภาวนา หมายถึง การฝึกอบรมจิตให้เจริญขึ้น ซึ่งมีอยู่ ๒ วิธีคือ

๑) สมถภาวนา คือ การฝึกจิตเพื่อมุ่งความสงบของจิต การฝึกจิตให้มีสงบ อารมณ์เดียวตั้งแน่วแน่ มีความตั้งมั่น (หรือที่เรียกว่าสมาธิ) ซึ่งมี ๔๐ วิธี (กรรมฐาน ๔๐) จะใช้วิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับจริตของแต่ละบุคคล แต่วิธีที่นิยมกันคือ การเจริญภาวนาปานสติ

๒) วิปัสณาภาวนา คือ การฝึกจิตที่สงบแล้วให้พิจารณาด้วยปัญญาารู้เป็นสิ่งที่ต่างๆ ตามความเป็นจริง ตามธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ

รวมความว่าทาน ศีล ภาวนา หรือบุญกริยาวัตถุ ๓ คือ ๑. ทานมัย คือการทำบุญด้วยการให้ทาน ๒. ศีส้ม คือการทำบุญด้วยการรักษาศีล สรรวมกาย วาจา ให้เรียบร้อย ๓. ภาวนามัย คือการทำบุญด้วยการอบรมจิตใจ

๓.๑.๒ หลักสติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จิตฺตฺปนฺโน) ยึดถือและได้นำมาศึกษาปฏิบัติ^๓ ท่านได้นำหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่มีอยู่เดิมมา เผยแผ่ให้เข้ากับยุคสมัยสังคมแก่พุทธบริษัท เพื่อปลูกฝังพัฒนาพุทธบริษัทให้ก้าวไปสู่ ความดับทุกข์ได้

หลักสติปัฏฐาน ๔ คือ ฐานที่ตั้งของจิตสมาธิภาวนา ซึ่ง พระครูคงนครพิทักษ์

^๓ สัมภาษณ์ หลวงพ่อดคง จิตฺตฺปนฺโน สหจิตโต (ศิษย์), วัดตะคร้อ, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๕.

(หลวงพ่อดัง ลูติปัญญา) ได้กล่าวว่าต้องมีศีล & สมบรูณ์ เพราะศีล & สมบรูณ์ทำให้เป็น มนุษย์สมบรูณ์ ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ใครจะเพิ่มเป็นศีล ๘ ศีล ๑๐ หรือ ๒๒๗ ข้อ ก็ได้ตาม ฐานะ แต่อย่างน้อย ศีล & ต้องสมบรูณ์ ไม่ทำขาดตกลง

การบริกรรมภาวนา คือการฝึกจิตให้จิต มีที่เกาะ เรียกว่า มี วิหารธรรม เป็นเครื่อง อยู่ของจิต..เมื่อลม หายใจเข้าบริกรรมคำว่า "พุท"..เมื่อลมหายใจออก บริกรรม คำว่า "โธ".. บริกรรมไปทุกลมหายใจเข้าออก ทุกอิริยาบถ ทั้งยืน เดิน นั่ง นอน ตื่น ทำ พุด คิด ฟัง จนกระทั่งชำนาญ แล้ว คือ จิตบริกรรม คำว่า " พุทโธ "เองตลอดเวลา แม้แต่เวลานอนหลับ

การสอนให้จิตทำงานคือ การพิจารณา (บางท่าน จิตจะไปพิจารณาเอง เมื่อจิต อิ่ม คำบริกรรม)เมื่อจิตอิ่มคำบริกรรมแล้ว คือ จิต จะหยุด บริกรรมเอง จะมีแต่สติ ตัวรู้อยู่ ใช้สติ ตัวนี้ไปดูพิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใด ในสติปัฏฐาน ๔ กาย เวทนา จิต ธรรม

๑) การพิจารณา กาย เช่น อานาปานสติ คือ การเห็นลมหายใจเข้า เห็นลมหายใจ ออก ไม่มีคำบริกรรมเลยหรือ อิริยาบถ คือ รู้ว่า เรากำลังทำอะไรอยู่ขณะนั้น เช่น ยืน เดิน นั่ง นอนหรือ กำลังเคลื่อนไหวอย่างไรอยู่ หรือดูอาการ ๓๒ พิจารณากาย ประกอบด้วยธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ พิจารณาซากศพ ให้ดูอย่างใดอย่างหนึ่ง จนกระทั่งเห็นอย่างชัดเจน เห็นการ เกิดของ สิ่งที่กำลังดูอยู่นั้นเป็นเพียง " อะไรอย่างหนึ่ง"ที่กำลังเกิด ที่กำลังดับ สิ่งนั้นเมื่อเป็น เพียงอะไรอย่างหนึ่ง ก็ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา สิ่งนั้นมีเพื่อเป็นเครื่องรู้ของสติเท่านั้น

๒) การพิจารณาเวทนา เมื่อ สุข ก็รู้ว่า สุข เมื่อทุกข์ ก็รู้ว่า ทุกข์ เมื่อ เฉยๆ ก็รู้ว่า เฉยๆเห็นสุข ทุกข์ หรือ เฉยๆ ชัด ชัด อยู่ เมื่อมันกำลังเกิด ก็ เห็นชัด เมื่อมันมันกำลังดับ ก็ เห็นชัด เห็นชัดเจน เช่นนี้เรื่อยไปจนจิตรู้ว่า มันเป็นเพียง " สิ่งอะไรอย่างหนึ่ง " ที่ไม่ใช่เรา มันไม่ใช่ของเรา มันสักแต่ว่า เป็นอย่างนั้นเอง เวทนามีอยู่จริงๆ เป็นแต่เพียงเครื่องรู้ของสติ เท่านั้น เวทนาสุข เย็นหนาวปกติ เวทนาทุกข์ร้อน ก็เป็นสักแต่รับรู้ เวทนา แต่ต้องรู้วิธีดับ ด้วยธรรม แต่ต้องทำ เท่านั้น ถ้าไม่ทำ ก็ดับไฟไม่ได้ ไม่มีอะไรดับไฟบาปได้ ต้องดับ ด้วย ธรรม ที่ถูกต้อง ถูกธรรม ทางมรรควิธี

๓) การพิจารณาจิต ก็ เช่นเดียวกัน เมื่อ จิตมีโกรธ มีโลภ มีจิตหลง จิตสงบจิต ฟุ้งซ่าน จิตคิด อะไร ก็ตาม เราก็ใช้ " สติ " รู้เห็น มันชัดเจนอยู่ เห็น มันกำลังเกิด เห็นมัน กำลังดับ มันก็ เป็นเพียง " สิ่งอะไรอย่างหนึ่ง " ที่กำลัง เกิดขึ้น ที่กำลังดับ ไม่ใช่ของเรา มัน เป็นเพียงเครื่องรู้ ของสติ เท่านั้น

๔) การพิจารณา ธรรม เช่น นีวรณ์ ๕ ชั้น ๕ อายตนะ ๖ อริยสัจ ๔ โพชฌงค์ ๗ เป็นต้น...เห็นแต่ละอย่าง เห็นแต่ละตัว เห็นความเกิด ของ ธรรม ข้อ นั้นๆชัด เห็นความดับ ของธรรมข้อนั้นๆ ชัด...ธรรมนั้นๆ เป็นเพียง " สิ่งอะไรอย่างหนึ่ง"^๔

จากหลักการนี้เห็นได้ว่าพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง จูติปัญญา) จะเน้นเรื่องสติปัฏฐาน ๔ มาก เพราะว่า สตินั้นเป็นการควบคุมจิตใจ ไม่ให้ไปยึดติดกับสิ่งของที่ไม่ยั่งยืน คือ ไม่ยึดติดอยู่กับร่างกายแต่ให้รู้และเข้าใจเห็นแจ้งตามความเป็นจริง และอาศัยกายนี้ปฏิบัติตนให้พ้นไปจากความเกิด แก่ เจ็บและตาย ให้รู้ทันตามอารมณ์ที่เข้ามาปรุงแต่งจิตให้หลงไหลไปตามกิเลสตัณหา ท่านให้พิจารณาร่างกายให้เห็นตามความเป็นจริง ให้มีสติเป็นตัวกำกับอยู่เสมอ

ดังนั้น หลักสติปัฏฐาน ๔ จึงเป็นหลักการสำคัญในการปฏิบัติของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง จูติปัญญา) และได้นำมาสอนพุทธบริษัทให้เห็นความสำคัญของสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่าเป็นตัวแบบหรือเป็นตัวกำกับจิตใจ ให้เข้าถึงธรรมขั้นสูงยิ่งๆ ขึ้นไป

สรุปหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง จูติปัญญา) คือ ทาน ศีล ภาวนา หรือเรียกง่าย ๆ ว่า บุญ ๓ อย่าง (บุญกิริยัตถุ ๓) คือ ทาน มัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานศีล มัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คือ การใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักในการภาวนา เพื่อให้เกิดสมาธิ และปัญญา คือ รู้แจ้งเห็นสัจธรรม คือ เห็นความจริงสิ่งทั้งปวงเป็นธรรมชาติ และได้นำมาสอนพุทธบริษัทให้เห็นความสำคัญของสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่าเป็นตัวแบบหรือเป็นตัวกำกับจิตใจให้เข้าถึงธรรมขั้นสูงยิ่ง อย่างไรก็ตาม วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านหลวงพ่อนั้นได้มีความสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาทุกประการอยู่แล้ว เพียงท่านได้นำมาประยุกต์ให้ง่ายต่อการเข้าใจและปฏิบัติตามของพุทธศาสนิกชน

๓.๒ หลักคำสอนขอพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง จูติปัญญา)

พระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกง จูติปัญญา) นอกจากจะเป็นนักพัฒนาความเจริญให้กับวัดวาอารามต่าง ๆ และชุมชนในท้องถิ่นแล้ว ท่านยังเป็นพระนักเทศน์คอยสั่งสอนอบรมให้ความรู้แก่ศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปโอวาทและคำสอนของท่าน

^๔ สัมภาษณ์ หลวงพ่อบุณ สหจิตโต (ศิษย์), วัดตะคร้อ, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๕.

เป็นที่เข้าใจได้ง่าย เพราะใช้ภาษาธรรมดา เรียบง่ายลึกซึ้งซึ่งคนทั่วไปสามารถรับรู้ได้ โอวาทที่เด่นที่สุดคือ คม ๓ คม คือ คมสัน คมคาย และคมปลาย เปรียบเทียบอุปมาอุปมัยได้อย่างเห็นภาพพจน์ ที่หลวงพ่อยายามสอนทุกคนเมื่อเดินทางมาพบและขอพรในวันสำคัญหรือในประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น ได้กล่าวบรรยายไว้ว่า

หลักการคมที่ ๑

“คมสัน” ให้ท่านทั้งหลายนึกถึงขวานหรือมีด ที่มีไว้สำหรับถางหญ้า และผ่าฟืนหรือใช้ประโยชน์อื่น ๆ ต้องมีความคม แต่ความคมนั้น จะต้องอยู่กับ “สัน” ถ้าไม่มีสันที่แข็งแรงแล้ว ความคมย่อมไม่มีประโยชน์ เพราะฉะนั้นความคมของมีดก็ดี ขวานก็ดีจะต้องมีสันจึงจะเกิดประโยชน์

พวกเราชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนา จะต้องมีสันที่แข็งแรงไม่สันคลอน คำว่าสัน ในที่นี้ก็คือ ศรัทธา สมเด็จพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ว่า สทฺธา ปติฏฺฐิตา ศรัทธาที่ตั้งมั่นคงแล้ว ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ชาวพุทธจะต้องเชื่อและนับถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างมั่นคงอีกอย่างหนึ่งจะต้องเชื่อใน ๔ เรื่องหลัก ๆ คือ

- ๑) เชื่อเรื่องกรรม คือการกระทำ (กัมมสัทธา)
- ๒) เชื่อเรื่องผลของกรรม(วิปากสัทธา)
- ๓) เชื่อใครทำ ใครได้ (กัมมัสสกตาสัทธา)
- ๔) เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา)^{*}

หลักการคมที่ ๒

คมคาย ให้สังเกตกับไสไม้ สำหรับสร้างที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ต่าง ๆ ตัวไหนที่มันคมจะทำให้มันเรียบ แต่ในขณะที่กับไสไม้กัดกินเนื้อไม้ มันก็จะคายขี้เลื่อยออกมาเพื่อให้ความคมทำงานได้ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

พวกเราชาวพุทธก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำบุญสร้างกุศลแล้ว จะต้องรู้จักคายขี้ออกขี้ในที่นี้ คือ กิเลส รู้จักฝึกจิตให้ละโลก โกรธ หลง เช่น ละความโลภด้วยการให้ท่าน ละความ

^{*} ทศพล จังพานิชย์กุล, พระครูคณนครพิทักษ์ (คง วิฑิตปัญญา), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทคอมมา ดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๖๔.

โกรธด้วยการรักษาศีล ละความหลงด้วยการฟังธรรม “สุสุสุสฺ ลมเต ปญญํ แปลความว่า ฟังด้วยดี ย่อมเกิดปัญญา” เป็นต้น

หลักการคมที่ ๓

คมปลาย ของบางอย่างจะคมที่ปลาย เช่น มีดปลายแหลม เข็มเย็บผ้า คือ กิเลส ตะปู สิว หรือ สว่าน เป็นต้น เวลาใช้งาน เช่น สว่านเจาะไม้ มันจะต้องคมปลาย จึงจะเจาะไม้ได้ดี ชาวพุทธก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีสติและปัญญาเป็นเครื่องเจาะถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเรา เพื่อหาทางแก้ไขได้อย่างรอบขอบไม่สูญเสีย ตลอดไปถึงลึกกว่านี้คือ เจาะถึงสภาพความเป็นจริงของร่างกายว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และไม่ใช้ตัวตน จะารู้เท่าทันสังขาร^๖ ผู้มีสติปัญญาแหลมคมย่อมเจาะตนเองให้เห็นธาตุ ๔ ชั้น^๗ & อายตนะ ๑๒ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ และอริยสัจ ๔ ดังนี้ จึงจะละกิเลสหลุด ชุดกิเลสออกจากรอกกิเลสได้ จึงจะเข้าถึงไตรสรณาคมน์ที่แท้จริง

ดังนั้น คม ๓ คม คือ คมสัน ท่านอุปมาเหมือนให้มีศรัทธา คมคาย ท่านอุปมาเหมือนให้รู้จักฝึกจิตให้ละโลก โกรธ หลง เช่น ละความโลภด้วยการให้ทาน ละความโกรธด้วยการรักษาศีล ละความหลงด้วยการฟังธรรม และคมปลาย ท่านอุปมาเหมือนให้มีสติ และปัญญาเจาะถึงสภาพความเป็นจริงของร่างกายว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และไม่ใช้ตัวตน จะรู้เท่าทันสังขาร

๓.๓ คำสอนเรื่องอื่น ๆ

ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแก่นธรรมะคำสอนในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง วิฑิตปญโญ) ที่ท่านได้แสดงธรรมไว้ในที่ต่าง ๆ โดยที่ผู้วิจัยได้คัดเอาธรรมะในส่วนตอนที่สำคัญ เพราะเป็นหัวใจสำคัญเป็นเนื้อแท้ของแก่นธรรมที่พระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง วิฑิตปญโญ) ได้แสดงธรรมไว้มีดังนี้

๑. ความสุข คือบุญ

เป็นหลักธรรมะคำสอนตอนที่สำคัญ โดยพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง วิฑิตปญโญ) แสดงธรรมเรื่อง “ความสุข คือบุญ” ไว้ว่า บุคคลทั้งหลาย ต้องการความสุขความ

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

เจริญ อยู่ดีมีสุขสมควรแก่อัตตภาพของตนต้องการเลือกสวนไร่นา เพื่อประกอบอาชีพเพื่อ
คนในครอบครัว และคนที่เป็นมิตร เป็นสหาย เป็นเกลอกัน

เพราะฉะนั้น อย่าเป็นหัวเดียวกระเทียมลีบ ให้มีความเชื่อมั่นต่อกันและกัน

การแสวงหาเครื่องประเทืองชีวิตของตน ให้ดำเนินไปในทางที่ดี ที่ชอบ ไม่เห็นแก่
ตัว แก่พรรคพวก เอาความถูกต้องเป็นหลักเมื่อดำเนินชีวิตเป็นไปเช่นนี้ ย่อมจะพบแต่
ความสุขและการประพติตนเช่นนี้ ชื่อว่า เป็นการบำเพ็ญบุญ

ความสุข เป็นชื่อของ บุญ

บุญ เป็นชื่อของ ความสุข

บุญไม่ใช้นำความสุขมาให้ในปัจจุบันเท่านั้น บุญนั้นยังจะนำความสุขมาให้ใน
เวลาสิ้นชีวิต ฉะนั้น เราทั้งหลายควรสั่งสมบุญ เพราะการสั่งสมบุญนั้นนำความสุขมาให้^๙

๒. คาถาเศรษฐี

บุคคลใดต้องการร่ำรวยมีทรัพย์สินเงินทองและเกียรติยศชื่อเสียง จะต้องปฏิบัติ
ตามหลักธรรม ๔ ประการ หรือ เรียกว่า หัวใจเศรษฐี

อุ อา กะ สะ โดยจะต้องประพติตนปฏิบัติชอบ ดังต่อไปนี้

- ๑) **อุ** มาจากคำว่า อุฏฐานสัมปทา คือ พร้อมด้วยความขยัน หมั่นเพียร ในการ
ประกอบสัมมาอาชีพ หรือจาง่ายๆว่า ขยันหา
- ๒) **อา** มาจากคำว่า อารักขสัมปทา คือ การเก็บรักษาทรัพย์สินที่ได้มา โดย
ชอบธรรม หรือจาง่ายๆว่า ขยันเก็บ
- ๓) **กะ** มาจากคำว่า กัลยาณมิตตา คือ การคบหาสมาคมกับคนดี มีคุณธรรม
มีน้ำใจและเป็นเพื่อนที่ไม่พาไปผลาญทรัพย์ หรือจาง่ายๆว่า เลือกคบ
- ๔) **สะ** มาจากคำว่า สมชีวิตา คือ การใช้จ่ายอย่างประหยัดพอเพียง ใช้ชีวิต
สมถะไม่ฟุ่มเฟือย หรือจาง่ายๆว่า เลือกใช้

เพราะฉะนั้น อยากรวยให้ขยันหมั่นเพียร เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วอันเกิดจากความ
ขยันของตน ให้เก็บรักษาทรัพย์สมบัตินั้นไว้ให้ดี และสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือ การคบคน
ให้เลือกคบคนดี มีความจริงใจ หากคบคนไม่ดี ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ย่อมจะฉิบหายไป เพราะ

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

เพื่อช่วยยอมจะชักนำไปในทางฉิบหาย เช่น เล่นการพนัน ดื่มสุราเมรัย และประการสุดท้าย เลี้ยงชีวิตให้เหมาะสมกับทรัพย์ที่ตนหามาได้^๔

๓. เรื่องทานและศีล

เป็นคำสอนธรรมะตอนหนึ่งที่สำคัญ ได้แสดงธรรมเรื่อง “ศีลและวิธีทำสมาธิ” ไว้ว่า ทานคือการสละวัตถุสิ่งของให้เป็นประโยชน์แก่สมณชีพราหมณ์ หรือผู้ที่ควรได้รับประโยชน์จากเรา ผู้ซึ่งเป็นผู้เสียสละ เป็นอุบายวิธีขจัดความตระหนี่ เหนียวแน่น เป็นอุบายผ่อนบรรเทากำลังของความโลภให้น้อยลง ขจัดความเห็นแก่ตัว ผูกมิตรไมตรี ซึ่งกันและกัน ท่านให้เรา เราให้ท่าน เป็นอุบายทำให้เกิดรักกันหรือเมตตาปราณีซึ่งกันและกัน ดังนั้นทานจึงเป็นการผูกมิตรไมตรีระหว่างเพื่อนฝูง

ศีล การรักษากาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย เราได้สมาทานศีล ๕ ศีล ๘ เป็นแผนการละบาปความชั่วด้วยความตั้งใจ บาปความชั่วที่เราจะละได้ด้วยความตั้งใจนั้นคือศีล ดังนั้นศีลที่ได้สมาทานแล้วนั้นจึงเป็นแผนการแห่งการละบาปความชั่ว เป็นอุบายวิธีตัดทอนกำลังของกิเลสให้ลดน้อยลง เป็นขอบเขตของการใช้กิเลสให้เกิดประโยชน์โดยความเป็นธรรม ถ้าหากเมื่อเราปฏิญาณตนถึงพระพุทธเจ้าแล้วสมาทานศีล ถ้าพระพุทธเจ้าท่านถามเราว่า เธอจะเอาจริงหรือ ถ้าเราตอบว่าจะเอาจริง ก็ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐, และศีล ๒๒๗ นั้นแหละเป็นหลักปฏิบัติ นอกจากจะเป็นหลักปฏิบัติแล้ว ยังเป็นการปรับพื้นฐานความประพฤติให้ตรงกัน พระภิกษุสงฆ์ สามเณรก็ดี อุบาสก อุบาสิกาที่ดี เปรียบเหมือนดอกไม้มานานานพันธุ์ ซึ่งวางปะปนเกลื่อนกล่นไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ดอกไม้ที่ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย อาศัยช่างผู้มีฝีมือมาร้อยมาตมาแต่งให้เป็นพุ่มเป็นพวงเป็นระเบียบแล้วก็จะดูสวยงาม ขออุปมาอันนี้ฉันใด ศีลก็เป็นเครื่องปรับความประพฤติให้มีความสม่ำเสมอ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำหมู่คณะให้สวยงาม อาทิ กัลยาณัง ความงามในเบื้องต้น คืองามด้วยความเป็นผู้มีศีล เมื่อเรามีศีลเสมอกัน มีความประพฤติเสมอกัน ไม่ลักลั่น ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ศีลเป็นเครื่องปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เราก็จะเกิดมีทิวติ ความเห็นตรงกัน มีความประพฤติตรงกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น แต่ละผู้แต่ละท่าน ก็เป็นผู้ยังหมู่คณะให้งาม เมื่อเรามีศีลบริสุทธิ์ สะอาดดี ความเดือดร้อนวุ่นวายในจิตในใจ หรือในสังคมของเรามันก็ไม่มี เพราะความชั่วช้า

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

ลามกทั้งหลายนั้นถูกปราบปรามไปแล้วด้วยอำนาจของศีล ภาย วาจา สงบเรียบร้อย ภายก็
ไม่ได้สร้างกรรม สร้างเวรให้ใครเดือดร้อน วาจา ก็ไม่ได้ตำหนิใคร ให้ใครเดือดร้อน ภายก็สงบ
วาจา ก็สงบ ความสงบกาย สงบวาจา เพราะเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์สะอาดนั้น ก็เป็นอุปการณให้
เกิดความสงบในทางใจ ดังนั้นเมื่อศีลบริสุทธิ์สะอาดดีแล้ว ก็ยังความบริสุทธิ์สะอาดทาง
กาย ทางวาจา ให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง^๙

๔. เมตตาธรรม

เป็นคำสอนธรรมะตอนหนึ่งที่สำคัญ โดยพระครูคงนครพิทักษ์(หลวงพ่อดัง
ฐิติปัญญา) แสดงธรรมบรรยายเรื่อง หลวงปู่ท่านใจดีมีเมตตา มีใจโอบอ้อมอารี ต้อนรับลูก
ศิษย์ที่มาเยือนไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย แม้สังขารหลวงปู่จะอ่อนแอตามองไม่เห็น ได้แต่ฟังเสียง และ
ความจำของท่านแม่นยำมาก เพียงได้ยินเสียงท่านก็สามารถรู้ได้ว่าเป็นใคร เรื่องในอดีต
หลวงปู่จำได้แม่นยำ และจะเล่าให้ลูกศิษย์ฟังเสมอ ๆ เช่น การเดินทางไปเทศน์โดยการขี่ม้าคู่ใจ^{๑๐}

คำสอนของหลวงปู่ที่ยึดปฏิบัติอยู่เสมอก็คือ ฟังครองตนไม่ประมาท เท่านั้น
สามารถป้องกันภัยและอันตรายต่างๆ ได้ทุกอย่าง

๕. สมถะและวิปัสสนา

เป็นคำสอนธรรมะตอนหนึ่งที่สำคัญ โดยพระครูคงนครพิทักษ์(หลวงพ่อดัง
ฐิติปัญญา) ได้แสดงธรรมบรรยาย เรื่อง “การปฏิบัติธรรมเพื่อความรู้อย่างเห็นจริง” ใ้ว่า สมถะ
คือ ความสงบจิตอันเป็นหนึ่งประกอบด้วยองค์อุเบกขา จิตที่สงบนิ่งลงไปเป็นหนึ่งแน่นิ่งรู้
ในจุดเดียวซึ่งเรา เรียกว่า จิตอยู่ในฌาน สามารถระงับนิวรณ์ ๕ มี กามฉันทะ พยาบาท
ถีนมิตถะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา หายไปหมดในขณะนั้น อันนี้ชื่อจิตสมถะ อุบายอันใด
เป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เจริญปัญญาให้มีความคิดแตกฉาน ให้มีสติปัญญา สามารถรู้แจ้ง
เห็นจริงในสภาวะธรรมนั้น ๆ ซึ่งจะเป็นไปตาม กฎแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
เป็นอุบายเรื่องปัญญา ทำปัญญาให้แตกฉานอันนี้เรียกว่า วิปัสสนา^{๑๑}

^๙ สัมภาษณ์ วิจารณ์ เพชรรัตน์สหจิตโต (ผู้เข้าปฏิบัติธรรมที่วัดตะคร้อ), ตลาดเมืองคง,
๑ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๑๐} อ้างแล้ว

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูอินทธรรมภรณ์ (เจ้าคณะตำบลเมืองคง), ๑๐ มกราคม ๒๕๕๕.

๓.๔ วิธีการสอนของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)

วิธีการสอน หมายถึง การถ่ายทอดเนื้อหาโดยใช้วิธีการบอกให้ผู้รู้และให้ผู้เรียนนำไปประพฤติปฏิบัติต่อไป ซึ่งวิธีการสอนนี้เป็นวิธีการที่เกี่ยวข้องระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ท่านเป็นพระนักเผยแผ่สายพระรัตนตรัยธรรมฐานยึดแบบอย่างการเผยแผ่ตามครูบาอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนท่านมา ท่านเป็นพระวิปัสสนากรรมฐานรูปหนึ่งที่มีวิธีการสอนธรรมะที่น่าสนใจ^{๒๒} โดยอาศัยวิธีการเจริญสติกรรมฐานภาวนา ซึ่งเป็นแนวทางการสอนที่มีผู้สนใจมาก วิธีการสอนของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) นี้เพื่อให้เห็นถึงวิธีการสอนของท่านได้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงถือเอาวิธีการที่พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงไว้และเพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจในวิธีการสอนของ พระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) จึงสรุปตามแนวที่พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงไว้แล้วมี ๔ วิธี คือ

๑. วิธีการสอนแบบทำให้ดู

วิธีการสอนแบบทำให้ดู และท่านฝึกสติ สัมปชัญญะ คือ กลไกที่สำคัญที่สุดในการฝึกฝนอบรมจิตหรือการทำสมาธิที่พระครูคณนครพิทักษ์(หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) ใช้ในการสอนแบบทำตัวอย่างในการเดินจงกรมของท่าน และกิจวัตรต่าง ๆ ในระเบียบวินัยท่านจะถือกฎระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ท่านจะไม่ขอยพุด แต่ทำตัวอย่างให้พระภิกษุ และสามเณรในกิจวัตร ๆ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง นั้นเป็นวิธีการสอนของท่านโดยส่วนใหญ่^{๒๓} และการสอนแบบนี้พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้ในการสอนธรรม ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

บุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น

ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก(ผู้อื่น)

เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยากยิ่ง^{๒๔}

พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ สันตจิตโต (พระปริยัติินเทศน์ประจำอำเภอ), ๓๐ มกราคม ๒๕๕๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระสมศักดิ์ มนัสสรโร(พระลูกวัด) ผู้เคยเข้าปฏิบัติธรรมปริวาสกรรม, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๒๔} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๙/๘๒.

เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก^{๑๕}

บทความข้างต้นที่พระองค์ทรงตรัสไว้ บุคคลที่จะสอนผู้อื่นนั้น ก็พึงทำตนเป็นเสียก่อน หรือทำตัวอย่างให้ดูเสียก่อน ผู้ที่ฝึกตนเองดีแล้วจะทำให้แจ้งในตนเสียก่อน จึงสามารถฝึกผู้อื่นให้รู้ตามได้ พื้นฐานความรู้ ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาพึงเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีการสอนธรรม

๒. วิธีการสอนแบบวางกฎข้อบังคับ

วิธีการสอนแบบวางกฎข้อบังคับ คือ การสอนโดยใช้วิธีการกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับให้ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมได้ยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน วิธีการนี้จะเป็นลักษณะของการออกคำสั่งให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม ซึ่งถือว่าการสอนโดยการวางกฎระเบียบ ให้ปฏิบัติร่วมกันเพื่อความเรียบร้อยและสงบสุขของหมู่คณะพุทธบริษัท ดังจะเห็นได้จากการที่หลวงปู่ท่านเป็นแบบอย่างของพระสงฆ์ที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ซึ่งท่านใช้เป็นข้อบังคับให้พระภิกษุสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาที่อยู่ในสำนักของท่านได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้และสามารถเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ได้ ดังที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสในวันที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ” ^{๑๖}

วิธีการสอนแบบวางกฎข้อบังคับนี้ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระครูคณาครพิทักษ์ (หลวงพ่อคง วิฑิตปัญโญ) ใช้ในการสอนธรรมแก่พุทธบริษัท ท่านใช้วิธีการสอนแบบนี้จะเป็นการวางกฎระเบียบและข้อวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งในส่วนของพระภิกษุสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาที่มีความศรัทธาในคำสอนของท่าน เช่นในคราวครั้งหนึ่งที่ท่าน สอนในเรื่องวินัยในการรับประเคนของ ว่าเรื่องระเบียบวินัยเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับการรับประเคนสิ่งของ ของอันใดที่เป็นยาวกาลิก ยามกาลิก สัตตาคาลิก ยาวซีวิก ให้รู้จักระเบียบวินัยในการใช้และปฏิบัติให้ถูกต้อง (๑) ยาวกาลิก คือ ของที่รับประทานมีพวกอาหารต่าง ๆ เป็นต้น ฉันได้ตั้งแต่อรุณขึ้นมา คือหมายความว่าสว่างพอที่จะมองออกว่าเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง หรือมองดูลายมือได้อย่างชัดเจน อาหารประเภทที่เป็นยาวกาลิกนี้ ฉันได้ตั้งแต่

^{๑๕} ท.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๔.

เข้าถึงเพียง (๒) ยามกาลิก คือ ของที่รับประทานแล้วฉันได้ตลอดยาม มีพวกน้ำกล้วย น้ำฝรั่ง และน้ำผลไม้ต่าง ๆ ที่มีผลไม่ใหญ่ไม่โตไปกว่าผลมะตูม สามารถนำผลไม้ชนิดนั้น ๆ มาคั้นกรองด้วยผ้าขาวบางประมาณ ๓ ครั้ง เป็นอย่างน้อย ยามกาลิกนี้รับประทานแล้วฉันได้ ตั้งแต่เช้า จนถึงก่อนอรุณขึ้นมาใหม่ (วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง) (๓) สัตตทาหาลิก คือ ของที่รับประทานแล้วฉันได้ ๗ วัน มี เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาล (๔) ยาวชีวิก คือ ของที่รับประทานแล้วฉันได้ตลอด เพราะจัดเป็นจำพวกยารักษาโรคไม่มีกำหนดเวลา เช่น สมอ มะขามป้อม กระเทียม รากไม้ เกลือ หรือยารักษาโรคชนิดอื่น ๆ อติเรกลาภผลอันใดที่มันเกิดขึ้นมา ครูบาอาจารย์ท่านเคยเฉลี่ยแจกแบ่งสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร ไม่ขาดตกบกพร่อง เพราะเราถือว่าเป็นสมณศากยบุตรด้วยกัน

สมัยเมื่อก่อนอยู่กับครูบาอาจารย์ ข้อวัตรปฏิบัตินี้เคร่งครัด แต่มาสมัยปัจจุบันนี้มันเปลี่ยนแปลงไป เมื่อก่อนนี้เราอยู่ในวัด เรายึดอยู่ในกฎกติการะเบียบของวัดเท่านั้น รองจากวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้ปฏิบัติตามจารีตประเพณี วัฒนธรรมนอกวัดนี้เราจะไม่เอา มาขัดแย้งกับมติของครูบาอาจารย์ สมัยนั้นครูบาอาจารย์พูดแล้ว พูดคำไหนเป็นคำนั้น ไปฝ่าฝืนไม่ได้

วิธีการสอนแบบนี้ทำให้พระภิกษุสงฆ์ได้รู้ถึงข้อวัตรที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติมาโดยตลอด แล้วอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ให้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ทำให้พระภิกษุสงฆ์และผู้ปฏิบัติธรรมได้ยึดถือปฏิบัติด้วยความพร้อมเพรียง วิธีการนี้เป็นการสอนที่เหมาะสมกับพระภิกษุสงฆ์มาก

สรุปได้ว่า วิธีการสอนธรรมะแบบต่าง ๆ ของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดัง ลูติปัญญา) จึงเป็นเครื่องพิสูจน์หลักธรรมะของพระพุทธเจ้าได้ว่าเป็นสภาวะที่เป็นสากลที่ทุกคน ทุกชนชาติ ทุกศาสนา ทุกภาษา สามารถเข้าใจและเข้าถึงธรรมะได้ก็เพราะการฝึกฝนที่จิตเป็นสิ่งสำคัญ และการฝึกฝนจิตนี้เป็นสิ่งที่ พระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดัง ลูติปัญญา) ให้ความสำคัญมาก โดยหลักธรรมคำสอนของรวมลงที่เรื่องใช้ในการสอนแบบ และกิจวัตรต่าง ๆ ในระเบียบวินัยท่านจะถือกฎระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ท่านจะไม่ค่อยพูด แต่ทำตัวอย่างให้พระภิกษุ และสามเณรในกิจวัตรๆ ในเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๓ ก็ดี สมณะ และปัญญา

๓.๕ วิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการสอนของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา)

วิธีการประยุกต์หลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) ซึ่งในหลักการนี้ ผู้วิจัยได้พยายามสอบถามและศึกษาเอกสารจาก คำสอนของหลวงพ่อนั้น มีหลายประการหลายแบบที่หลวงพ่อดท่านได้นำหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนา มาผสมผสานกับแนวคิดและหลักการของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ ของพุทธศาสนิกชน และ บุคคลทั่วไปที่เข้ามาพบ โดยเฉพาะกลุ่มศิษย์ที่ได้นำวิธีการตามแบบ ที่หลวงพ่อดไปปฏิบัติ ดังนั้น ในบทนี้จึงแบ่งประเด็นที่จะศึกษา ได้แก่ (๑) วิธีการประยุกต์หลัก พุทธธรรมในการสอนปฏิบัติกรรมฐาน (๒) วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการ พัฒนาจิต (๓) วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

๓.๕.๑ วิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการสอนปฏิบัติกรรมฐาน

วิธีการประยุกต์ หมายถึง การนำความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เป็น ประโยชน์^{๑๑} มากยิ่งขึ้น เช่น วิธีการประยุกต์สอนกรรมฐานของวิธีการประยุกต์หลักพุทธ ธรรมมาใช้ในการสอนของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) เป็นวิธีการที่ท่าน ได้ประยุกต์การสอนแบบเดิมจากอาจารย์ทางสายพระพุทธรูปกรรมฐาน มาใช้ประยุกต์สอน กรรมฐานตามแบบของท่าน โดยยึดตามหลักพุทธธรรมคือรักษาพระไตรสรณาคมนี้ไม่ให้ขาด และเศร้าหมอง มีดังนี้

๑) เป็นผู้ตั้งอยู่ในความเคารพ ๖ ประการ คือ (๑) เคารพในพระพุทธเจ้า (๒) เคารพในพระธรรม (๓) เคารพในพระอริยสงฆ์สาวก (๔) เคารพในความไม่ประมาท (๕) เคารพในไตรสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (๖) เคารพในปฏิสังขณการต้อนรับต้อง เป็นผู้มี ความเชื่อความเลื่อมใส นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกของตนจริงๆ ถ้า ประมาทเมื่อไร ก็ขาดจากคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

๒) เว้นจากการนับถือพระภูมิต่างๆ คือ ไม่นับถือภูตผีปีศาจ พระภูมิเจ้าที่ เทวบุตร เทวดา มนต์ คาถา ถ้านับถือเมื่อไรก็ขาดจากคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๔.

๓) ไม่เข้ารีตเดียรถีย์นิกครณฎ คือ ไม่นับถือลัทธิอื่นนอกจากพระพุทธศาสนา มาเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกของตนสืบไป ถ้านับถือเข้ารีตเดียรถีย์เมื่อไรก็ขาดจากคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

๔) เป็นผู้เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เช่นเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น ตลอดจนเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นที่สุด ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าว ต้องเป็นผู้มีสมาธิเสมอ ถ้าขาดสมาธิเมื่อไรก็ขาดศรัทธาความเชื่อเมื่อนั้น ถ้าขาดศรัทธาความเชื่อเมื่อไรก็เศร้าหมองในคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

วิธีปฏิบัติพระไตรสรณคมน์ ท่านสอนให้ปฏิบัติใจของตนเอง เพราะคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งสามนี้สำเร็จด้วยใจ ล้วนเป็นคุณสมบัติของใจทั้งนั้น ท่านจึงสอนให้ปฏิบัติใจของตนเองให้เป็นคนหมั่นขยันไหว้พระทุกวัน นั่งสมาธิทุกวัน เวลาก่อนเข้านอน ตอนหัวค่ำให้เดินจงกรม แล้วทำพิธีไหว้พระ เจริญพรหมวิหาร นั่งสมาธิภาวนาทำจิตให้สงบและตั้งมั่นเป็นสมาธิก่อนเข้านอน เวลาเที่ยงคืน นอนตื่นขึ้นเป็นเวลาที่สงบสงัดดีให้เดินจงกรม ทำพิธีไหว้พระ เจริญพรหมวิหารนั่งสมาธิภาวนา ทำจิตให้สงบและตั้งมั่นเป็นสมาธิแน่นิ่ง จึงนอน เวลาจวนใกล้รุ่ง ให้ลุกขึ้นแต่เช้า นั่งสมาธิภาวนาทำจิตให้สงบจึงประกอบกรรมต่อไป

เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมเข้าถึงพระรัตนตรัยทำกายและใจให้บริสุทธิ์มีความสงบระงับแล้วจึงสอนการปฏิบัติตามขั้นตอนดังนี้

ก. วิธีการเดินจงกรม

พึงตั้งกำหนดหนทางสั้นยาวแล้วแต่ต้องการ ยืนที่ต้นทาง ยกมือประณมระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แล้วตั้งความสัตย์อธิษฐานว่า ข้าพเจ้าจะตั้งใจปฏิบัติเพื่อเป็นปฏิบัติบูชาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับทั้งพระธรรมและพระอริยสงฆ์สาวก ขอให้หัวใจของข้าพเจ้าสงบระงับตั้งมั่นเป็นสมาธิ มีปัญญาเฉลียวฉลาดรู้แจ้งแทงตลอดในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการเทอญ แล้ววางมือลง เขามือขวาจับมือซ้ายไว้ข้างหนึ่ง เจริญพรหมวิหาร ๔^{๙๙} ทอดตาลงเบื้องต่ำกำหนดจิต ตั้งสติกำหนดจิต นึกคำบริกรรม เดินกลับไปกลับมาจนกว่าจิตจะสงบรวมลงเป็นองค์สมาธิ ในขณะที่จิตกำลัง

^{๙๙} พุ.เถร.อ.(ไทย) ๒/๒๘๖/๙๘.

รวมอยู่นั้น จะหยุดยื่นกำหนดจิตให้รวมสนิทเป็นสมาธิก่อน จึงเดินต่อไปอีกก็ได้ ในวิธีเดินจงกรมนี้กำหนดจิตเดียวกันกับนั่งสมาธิ แปลกแต่ใช้อริยาบถเดินเท่านั้น^{๑๙}

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฝึกหัดใหม่ทั้งหลายพึงเข้าใจเถิดว่า การทำความเพียร คือฝึกหัดจิตในสมาธิวิธีนี้ มีวิธีที่จะต้องฝึกหัดในอริยาบถทั้งสี่ จึงต้องนั่งสมาธิบ้าง เดินจงกรมบ้าง ยืนกำหนดจิตบ้าง นอนสี่เหลี่ยมบ้าง เพื่อให้ชำนาญคล่องแคล่วและเปลี่ยนอริยาบถให้สม่ำเสมอ

ข. การเจริญปัญญา

การเจริญปัญญา (วิปัสสนา) คือเมื่อผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ได้ฝึกหัดจิตมาถึงขั้นนี้ มีกำลังพอพิจารณาปฏิภาคนิมิตได้ชำนาญคล่องแคล่ว เป็นประจักษ์ขุสิติ ดังที่อธิบายมาแล้ว และกำหนดจิตรวมเข้าไว้ในขณะจิตอันเดียว ณ ที่หน้าอก ตั้งสติพิจารณาผู้รู้รอบจิต ฟังพินิจให้สว่าง แลเห็นร่างทั่วทั้งกาย ยกคำบริกรรมวิปัสสนาวิโมกขวิวัตตรขึ้น บริกรรมจำเพาะจิตว่า

สัพเพ ธัมมา อนิจจา สัพเพ ธัมมา ทุกขา สัพเพ ธัมมาอนัตตาให้เห็นร่างกระดูกทั้งหมด เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ควรถือเอา ไม่เพียงเป็นทุกข์กำหนดให้เห็นกระดูกทั้งหลายหลุดจากกันหมด ตกลงไปกองไว้ที่พื้นดิน คราวนี้ตั้งสติให้ดี รักษาไว้ซึ่งจิตอย่าให้เผลอ ยกคำบริกรรมวิปัสสนานั้นอีก ฟังพิจารณาจำเพาะจิต ให้เห็นเครื่องอวัยวะที่กระจายกองไว้ที่พื้นดินนั้น ละลายกลายเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ถมแผ่นดินไปหมด กำหนดจำเพาะจิตผู้รู้ ฟังพิจารณาให้เห็นพื้นแผ่นดินกว้างใหญ่เท่าไร เป็นที่อาศัยของสัตว์ทั้งโลก ก็ยังต้องฉิบหาย ด้วยน้ำ ด้วยลม ด้วยไฟ ยกวิปัสสนาละลายแผ่นดินนั้นทิ้งเสียให้เห็นเป็นสภาวะธรรมเพียงสักว่าเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเท่านั้น รวบรวมเอาแต่จิตคือผู้รู้ ตั้งไว้ให้เป็นเอกจิต เอกธรรม สงบนิ่งแน่วอยู่ และวางลงเป็นอุเบกขาเฉยอยู่กับที่ คราวนี้จะแลเห็นจิตนั้นแจ่มแจ้งยิ่งขั้นที่เดียวก้าวล่วงจากนิมิตได้ดี มีกำลังให้แลเห็นอำนาจอันสงส์ของจิตที่ได้ฝึกหัดสมาธิมาเพียงขั้นนี้ก็พอมีศรัทธาเชื่อในใจของตนในการที่จะกระทำความเพียรยิ่งขึ้นไป^{๒๐}

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๒๐} แต่หลวงปู่ด้วยดวงใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๔๘),

ดังนั้น ปัญญา(วิปัสสนา) จึงเป็นแสงสว่างที่เหนือกว่าแสงสว่างทั้งหลายทั้งปวง และปัญญาเป็นดุจแสงสว่างส่องทางสวรรค์ ให้แก่เราท่านทั้งหลาย ทำให้จิตสงบอย่างสุขขุม เยือกเย็น เป็นการฝึกจิตให้พิจารณาในหลักวิปัสสนากรรมฐานในบทธนี้ปฏิบัติได้ทั้ง ๒ อย่างทั้ง วิปัสสนากรรมฐาน และวิปัสสนาล้วน ๆ

๓.๕.๒ วิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาจิต

การพัฒนาจิตของผู้คนส่วนใหญ่จะนึกถึงการทำสมาธิภาวนา และเมื่อกล่าวถึง เรื่องการทำสมาธิภาวนาก็จะนึกถึงภาพการนั่งขัดสมาธิ หลับตา บริกรรมภาวนา การที่คน ส่วนมากมีความเข้าใจเรื่องการพัฒนาจิตและการทำสมาธิภาวนาในลักษณะนี้ ทำให้เห็นถึง เรื่องดังกล่าวไม่ใช่เรื่องของชีวิตประจำวันหรือเป็นเรื่องที่ผู้คนทั่วไปจะทำได้ เพราะเป็นเรื่อง ยากลึกซับซ้อน ต้องมีเวลาว่างต้องอาศัยสถานที่เงียบสงบ เช่น ต้องไปวัด จึงเห็นว่างาน นี้สมควรเป็นงานของพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาที่อยู่วัด ความเข้าใจดังกล่าวนี้บว่า เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและอยู่ในวงแคบเกินไป จึงสมควรทำความเข้าใจเรื่องการพัฒนาจิตให้ถูกต้อง^{๒๑} ด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจให้เกิด ความสงบสุขได้ในทุกขณะจิต ดังคำที่หลวงปู่ ท่านได้กล่าวสอนถึงวิธีการพัฒนาจิตไว้

ก. การพัฒนาจิต

การพัฒนา หรือ การทำสมาธินั้นเป็นงานหรือกิริยาของจิต ให้เจริญภาวนาระลึก ถึง พุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ หากทำไปด้วยความสติสัมปชัญญะ มีความรู้ตัวทั่วพร้อม มีใจจดจ่ออยู่กับงาน หรือ อาการนั้น ถือว่าเป็นการทำสมาธิทั้งสิ้น^{๒๒} ดังที่ วิธีการประยุกต์ หลักพุทธธรรมมาใช้ในการสอนของพระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อคง จูติปัญญา)กล่าวสอน เกี่ยวกับการพัฒนาจิตไว้ว่า

สมาธิเป็นกิริยาของจิต เมื่อเรามีสติกำหนดรู้จิตของเราอยู่ตลอดเวลา ถ้าเรานั่ง กำหนดรู้จิตของเรา เรียกว่าปฏิบัติสมาธิในทำนองแต่เวลาเรายืนกำหนดจิตของเรา เรียกว่า ปฏิบัติสมาธิในทำนองเมื่อเรามีสติกำหนดรู้จิตของเราในทำนองอน เรียกว่าปฏิบัติสมาธิในทำ

^{๒๑}ดร.ดาราวรรณ เด่นอุดม, *ดุจช่างครตัดลูกศร*, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๒๒}สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโก (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

นอน เวลาเดินจงกรมเรามีสติกำหนดรู้จิตของเราเรียกว่า ปฏิบัติสมาธิในท่าเดิน ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นแต่เพียงอิริยาบถบริหารร่างกายเพื่อมิให้ส่วนใดส่วนหนึ่งถูกรบกวนมากเกินไป เพราะฉะนั้นสมาธิจึงมิใช่เพียงเรื่องการนั่งสมาธิเพียงอย่างเดียว แม้แต่การยืน เดิน นั่ง นอน รับประทาน ดื่มน้ำ ทำ พูด คิด ถ้าเรามีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เราก็จะปฏิบัติสมาธิอยู่ตลอดเวลา^{๒๓}

ข. จุดมุ่งหมายของการพัฒนาจิต

การปฏิบัติสมาธิหรือการพัฒนาจิตมีหลายวิธีและมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายที่หลากหลาย หากผู้ปฏิบัติตั้งจุดมุ่งหมาย และยึดหลักการที่ไม่ถูกต้อง อาจทำให้ได้ประโยชน์น้อยหรืออาจเสียประโยชน์ได้เพื่อให้การปฏิบัติได้ประโยชน์สูงสุดจึงควรมีจุดหมายและหลักการที่ถูกต้อง ดังที่หลวงปู่ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

ปัญหาสำคัญของการฝึกสมาธินี้ บางทีเราอาจจะเข้าใจไขว้เขวไปจากหลักความจริงสมาธิอย่างหนึ่ง เราฝึกเพื่อให้จิตสงบนิ่งอย่างหนึ่ง เราฝึกเพื่อให้มีสติสัมปชัญญะรู้ทันเหตุการณ์นั้น ๆ ในขณะที่ปัจจุบันสมาธิบางอย่างเราปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้เห็นภายในจิต เช่น รู้เห็นสิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ รู้เรื่องอดีตอนาคต รู้อดีต หมายถึง รู้ชาติในอดีตว่าเราเกิดเป็นอะไร รู้อนาคต หมายถึง ว่าเมื่อเราตายไปแล้วเราจะไปเป็นอะไร ข้อนี้เป็นกรปฏิบัติเพื่อรู้เมื่อมาพิจารณากันจริงๆ อดีตเป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้ว อนาคตเป็นสิ่งที่ยังมาไม่ถึงดังนั้นเรามาสอนใจอยู่ในสิ่งที่ปัจจุบัน ที่ครูบาอาจารย์สอนว่า ทำกรรมฐานไปเห็นโน้นเห็นนี้ยังใช้ไม่ได้ให้มันเห็นใจเราเอง อย่าไปเข้าใจว่า การทำสมาธิแล้วเห็นนรกต้องเห็นสวรรค์และต้องเห็นอะไร ต่างๆ สิ่งที่เราเห็นในสมาธิมันไม่ผิดกันกับที่เรานอนหลับ แล้วฝันไปแต่สิ่งที่เราจำเป็นต้องรู้เห็นนั้น คือ เห็นกายของเราเห็นใจ ของเรา^{๒๔} ดังนั้นการพัฒนาการจิตหรือการปฏิบัติสมาธิที่เป็นหนทางของสัมมาสมาธิจะต้องยึดถือจุดหมายหลักการดังนี้

๑) เป็นการปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างและเพิ่มพูนสติสัมปชัญญะ เพื่อให้เกิดปัญญา ดังนั้นไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด หรือทำการงานใดอยู่ ให้มีสติรู้อยู่กับอิริยาบถหรือการงานนั้น พลังสติสัมปชัญญะจะก่อให้เกิดปัญญา และเป็นพลังควบคุมกาย วาจา ใจให้ทำ

^{๒๓} แต่หลวงปู่ด้วยดวงใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

พูดคิด ในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เป็นเสมือนเบรคห้ามล้อที่จะหยุด ภาวะ ใจ ไม่ให้ทำ พูดคิด ในสิ่งที่จะเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ดังที่พระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย) ได้กล่าวไว้ว่า สมภาติในสายของพระพุทธรเจ้าบ่าเพ็ญสมภาติเพื่อให้เกิดสติปัญญาในด้านวิปัสสนา เพื่อจะได้นำประสิทธิภาพของพลังงาน คือสติสัมปชัญญะมาแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวัน แก้ไขปัญหาข้อข้องใจในกิเลสและอารมณ์ของตนเองได้^{๒๕}

๒) เป็นการปฏิบัติเพื่อให้รู้กาย รู้จิตของตนเอง การละชั่ว ประพฤติดี การแก้ไขพฤติกรรมของตนเอง จะต้องเริ่มที่การรู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ ธรรมชาติที่แท้จริงที่ดำรงการทำงานนั้น คือ งานดูกาย งานดูจิตนั่นเอง การปฏิบัติเพื่อต้องการรู้เห็นสิ่งอื่น เช่น รู้จิตใจผู้อื่น เห็นสวรรค์ เห็นนรก เห็นภูตผีปีศาจ ล้วนเป็นการปฏิบัติแบบส่งจิตออกนอก ซึ่งจะเป็นการเพิ่มทุกข์ เพิ่มปัญหา มากกว่าการแก้ทุกข์แก้ปัญหานั้น ดังที่พระราชวุฒาจารย์หรือ หลวงปู่ดุลย์ อตุโล ได้กล่าวไว้ว่า

จิตที่ส่งออกนอก	เป็นสมุทัย
ผลอันเกิดจากจิตที่ส่งออกนอก	เป็นทุกข์
จิตเห็นจิต	เป็นมรรค
ผลอันเกิดจากจิตเห็นจิต	เป็นนิโรธ ^{๒๖}

นอกจากนี้หลวงปู่ได้กล่าวไว้อีกว่าความรู้เห็นดวงดาวดวงเดือนอะไรต่าง ๆ อย่าไปสนใจ ใครจะรู้วิเศษเท่าไร ไม่ประเสริฐเท่ารู้ใจตนเอง ความมีอิทธิฤทธิ์หรืออะไรต่าง ๆ อย่าไปสนใจเราจะพูดอะไรไม่เป็นรู้เห็นแล้วไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร เป็นแล้วไม่รู้ว่าเป็นอะไร ขอให้มึนรู้จิตของเราเนี่ย พยายามกำหนดพิจารณาเรื่องราวของจิตของกายนี้ให้รู้ชัดเจกลงไป อย่ามัวแต่มุ่งที่จะรู้โลกหน้าโลกอื่นรู้แล้วก็ไม่มีประโยชน์อะไร ถ้าภาวนาไปแล้วไปเห็นเทวดา เทวดาเขาก็ไม่มาช่วยขัดกิเลสให้เรา ถ้าภาวนาแล้วไปเห็นนรก เราจะเอาน้ำทองแดงในหม้อ นรกมาชำระล้างกิเลส ก็เป็นไปไม่ได้เห็นพระอินทร์ พระพรหม ท่านก็ช่วยอะไรเราไม่ได้^{๒๗} หลวงปู่มั่น ภูริทัตโตท่านได้กล่าวถึงเรื่องของการอบรมจิต และการภาวนาไว้ว่า

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๒๖} พระโพธิญาณมุนี, หลวงปู่ฝากไว้, (กรุงเทพมหานคร : พี. เอ. สิวัง จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

จิตเป็นสมบัติสำคัญมากในตัวเราที่ควรได้รับการเหลียวแล ด้วยวิธีเก็บรักษาให้ดี ควรสนใจรับผิดชอบต่อจิตอันเป็นสมบัติที่มีค่ายิ่งของตน วิธีที่ควรกับจิตโดยเฉพาะก็คือ ภาวนาฝึกหัดภาวนาในโอกาสอันควร ตรววจูจิตว่ามีอะไรบกพร่องและเสียไป จะได้ซ่อม สุขภาพจิต คือ นั่งพิจารณาพิจารณาดูสังขารภายใน คือ ความคิดปรุงแต่งของจิต ว่าคิดอะไรบ้าง ในวันและเวลาที่นั่ง นั่งมีสารประโยชน์ใหม่ คิดแสหาเรื่อง หาโทษชนทุกขมาเผา ตนอยู่นั้น พอรู้ผิดและถูกของตัวบ้างใหม่ การภาวนา คือ วิธีเตือนตน สั่งสอนตน ตรวจตราดูความบกพร่องของตนควรแก้ไขจุดใดตรงไหนบ้าง^{๒๘}

ดังนั้น การพัฒนาจิต เพื่อพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ จะมองข้ามเรื่องของกายและจิตของตนเองไปไม่ได้เลยดังที่หลวงปู่ ได้กล่าวไว้ว่า

คนภาวนาไม่เห็นหัวใจ มันถึงสวรรคตนิพพานไม่ได้หรือทอดูใจของตัวเองให้รู้ก่อนว่าใจเรดำ ใจเราขาว ใจเรามีกิเลส โลก โกรธ หลง ใจมีราคะ โทสะ โมหะต้องดูกันที่ตรงนี้ก่อน^{๒๙}

๓) การกำหนดรู้ปัจจุบันเป็นหลักการสำคัญธรรมชาติของจิตจะเกิดพลังเมื่อมีสติสัมปชัญญะรู้พร้อมอยู่ที่ปัจจุบัน การส่งจิตไปในเรื่องในอดีตหรืออนาคตเป็นการส่งจิตออกนอกเช่นเดียวกัน ดังที่หลวงปู่หลุย จันทสาโร ให้ในการภาวนาไว้ว่า

ภาวนา พุทฺโธ ที่นี้หมายความว่า ให้ละอดีตที่ล่วงแล้วมา อันองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าห้ามทีเดียว ห้ามโน้มนึกเอาอดีตที่ล่วงมาแล้วมาทับปัจจุบัน มันยกจิตไม่ขึ้นไม่หวั่นไหว จิตไม่สวางไสว อนาคตที่ยังไม่มาถึงนั้น อย่าคิดอย่านึก สิ่งใดยังไม่ถึง เราอย่ากล่าวเขาเรียกว่าสมบัติบ้า และคิดถึงอนาคตข้างนั้นมาทับปัจจุบัน มันยกจิตไม่ขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นว่า ความเข้าใจว่าการทำสมาธิภาวนา คือการนั่งขัดสมาธิ มงาย หลับตา หนีทุกข์ หนีปัญหานั้น เป็นความเข้าใจที่ผิดจากความ เป็นจริง โดยสิ้นเชิง หากผู้ปฏิบัติยึดจุดหมายหลักการที่ถูกต้องแล้ว จะพบว่า การภาวนา คือ การสร้างจิตให้ เป็นพุทธะ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เกิดปัญญาที่จะแก้ทุกข์แก้ปัญหภายในจิตใจของตนเองด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งสิ่งภายนอก ดังที่ ได้กล่าวไว้ว่า

^{๒๘} มูลนิธิหลวงปู่มั่น, จิตภาวนามรดกล้ำค่าของชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๐ - ๑๑๑.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

การปฏิบัติตามแนวพระพุทธเจ้าที่ถูกต้อง อยู่ที่การสร้างจิตของตนเองให้มีพลังเข้มแข็ง มีสติสัมปชัญญะรู้รอบอยู่ที่ตัวเอง สามารถยืนหยัดอยู่ในความเป็นอิสระได้ตลอดเวลา ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอะไร^{๙๐}

ค. แนวทางพัฒนาจิต

การพัฒนาจิต ไม่ใช่การนั่งหลับตาบริกรรมภาวนาการฟังธรรมการเดินจงกรมเท่านั้น และไม่ใช่ว่าการผูกขาดของชาวพุทธแต่เรื่องของสมาธิเป็นสากลดังที่หลวงปู่ได้กล่าวไว้ว่า เรื่องสมาธิไม่ใช่มีเฉพาะในบ้านเมืองเรา เรื่องสมาธิไม่ใช่เฉพาะจะมานั่งหลับตาหรือฟังธรรมกันในวัดเรื่องสมาธิเป็นเรื่องสากล สมาธิไม่ใช่ของศาสนาใด ไม่มีศาสนาใดผูกขาดสมาธิเป็นทั้งของคณมีศาสนา เป็นทั้งคนไม่มีศาสนา^{๙๑}

หากการยึดหลักที่ว่า การสมาธิภาวนา คือการทำจิตให้มีสิ่งรู้ ทำสติให้มีสิ่งระลึก เมื่อใดที่เรามีสติรู้อยู่กับปัจจุบัน เมื่อนั้นเราทำสมาธิภาวนาอยู่ เราจึงสามารถทำสมาธิได้ทุกสถานที่ทุกเวลา ทุกการงาน ทุกอิริยาบถดังที่หลวงปู่ได้แยกสมาธิออกเป็น ๒ แบบ คือ

๑) สมาธิในวิธีการ หมายถึง การปฏิบัติสมาธิที่เป็นรูปแบบ มีวิธีการที่เป็นลักษณะ เช่น การนั่งขัดสมาธิ การกำหนดลมหายใจ บริกรรมภาวนา การเพ่งกสิณ การเดินจงกรม เป็นต้น ซึ่งเป็นการปฏิบัติค่อนข้างอยู่ในวงจำกัด กล่าวคือ ต้องอาศัยสถานที่สงบเงียบเป็นส่วนตัว เช่น วัดหรือห้องพระ ต้องว่างจากภวาระอื่น ๆ

๒) สมาธิในชีวิตประจำวันหรือสมาธิสาธารณะ เป็นการปฏิบัติสมาธิประจำวัน ด้วยการกำหนดสติอยู่กับงานในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการยืน เดิน นั่ง นอน รับประทานอาหาร ดื่มน้ำ ทำ พูด คิด ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่อู้งกว้างขึ้น สามารถทำได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ทุกสถานการณ์ เช่น ผู้ที่เฝ้าวิทยุศึกษาเล่าเรียน สามารถทำสมาธิในการเรียนได้ ด้วยการเพ่งสายตาและจิตใจไปที่ครูผู้สอน เมื่ออ่านหนังสือ ใจจดจ่ออยู่ที่หนังสือ ใครมีภวาระการงานใดก็ทำงานนั้น ด้วยการมีสติและจดจ่ออยู่กับงาน

การฝึกจิตให้เกิดผล ใช้ประโยชน์ได้ดีในชีวิตประจำวัน ควรกระทำควบคู่กันทั้ง ๒ วิธี กล่าวคือ ช่วงเช้า ตื่นนอนแล้วไหว้พระสวดมนต์ เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ประมาณ ๓๐ นาที ถึง ๑ ชั่วโมง หรือน้อยกว่านี้ตามแต่โอกาสอำนวย เป็นการทำ

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

สมาธิในวิธีการเพื่อสะสมพลังสติสัมปชัญญะไว้ใช้ในการปฏิบัติงาน และเป็นภูมิต้านทานถ้าเกิดปัญหาอุปสรรคในการทำงาน จะมีพลังสติปัญญาจะตั้งรับสถานการณ์หรือแก้ปัญหาได้

ระหว่างปฏิบัติงานและดำเนินชีวิตประจำวัน ให้กำหนดสติรู้อยู่กับงานในปัจจุบันให้ต่อเนื่องให้มากที่สุด วิธีนี้เป็นการปฏิบัติสมาธิในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะส่งผลในการทำงานมีคุณภาพสำเร็จลุล่วงได้รวดเร็ว ความผิดพลาดจะไม่เกิดขึ้น เมื่อเกิดปัญหา อุปสรรค จะตั้งรับได้และมีปัญญาในการแก้ไขปัญหา

เมื่อเสร็จภาระงานก่อนนอน ปฏิบัติสมาธิในวิธีการเช่นเดียวกับช่วงเช้าถ้าปฏิบัติสมาธิในชีวิตประจำวันมีความต่อเนื่องมากจะส่งผลให้การปฏิบัติสมาธิในวิธีการช่วงก่อนนอนได้ผลดีจิตรวมได้เร็วเพราะมีพลังสติสัมปชัญญะสะสมไว้มากได้พักจิตคลายเครียดและอาจเกิดปัญหาในการแก้ไขหรือพัฒนางานที่ติดค้างมาหรือที่จะทำในวันรุ่งขึ้น หากไม่มีเวลาปฏิบัติสมาธิก่อนนอนก็ควรนอนสมาธิคือนอนกำหนดสติรู้ที่ลมหายใจหรือคำบริกรรมภาวนาจนหลับไปจะเป็นการนอนที่มีคุณภาพได้พลังสติสัมปชัญญะเพิ่มขึ้น^{๓๒}

อย่างไรก็ตามหากไม่มีเวลาในการปฏิบัติสมาธิในวิธีการก็ควรปฏิบัติสมาธิในชีวิตประจำวันให้มากที่สุด เพราะเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมากดังที่หลวงปู่ กล่าวไว้ว่า สมาธิแบบพระพุทธเจ้า คือการกำหนดรู้ เรื่องชีวิตประจำวัน นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยสำคัญสำคัญยิ่งกว่าการนั่งหลับตาสมาธิ^{๓๓}

กล่าวโดยสรุป สมาธิในวิธีการเป็นการฝึกฝนภาคปฏิบัติเพื่อนำมาใช้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะตลอดเวลา

ง. ประโยชน์ของการพัฒนาจิต

การพัฒนาจิตเป็นแนวทางที่เป็น “มรรค” คือ มีสัมมาสติ สัมมาสมาธิ ดังที่สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการทำสมาธิภาวนาไว้ ๔ อย่าง คือ

- ๑) การอบรมสมาธิ เพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
- ๒) การอบรมสมาธิ เพื่อญาณทัสสนะ ความรู้ความเห็น
- ๓) การอบรมสมาธิ เพื่อสติสัมปชัญญะ

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระมหาประคอง จันทสุโข (อุปัฏฐาก), ๙ มกราคม ๒๕๕๕.

๔) การอบรมสมาธิ เพื่อสิ้นอาสวะคือกิเลสที่ต้องจิตสันดานทั้งหลาย^{๓๔}

การปฏิบัติสมาธิในแนวทางของพระพุทธศาสนา เน้น “ปัญญา” เป็นหลักเมื่อจิตมีพลังสติสัมปชัญญะมาก จะก่อให้เกิดปัญญาในระดับต่าง ๆ ได้แก่ (๑) ปัญญาระดับสูง การรู้เท่าทันกิเลส ตัณหา อุปาทาน จนสามารถตัดอาสวะกิเลสได้ (๒) ปัญญาระดับกลาง เป็นความชาญฉลาดทางอารมณ์ คือ การรู้เท่าทันจิตมีภูมิต้านทานต่อสิ่งยั่วและสิ่งกระทบต่าง ๆ เมื่อมีสิ่งยั่ว (จากภายในหรือภายนอกก็ตาม) ให้ทำหรือพูดที่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ประพฤติผิดทำนองคลองธรรม สติสัมปชัญญะจะเป็นเสมือนห้ามล้อไม่ให้กระทำตามสิ่งยั่วยั่วนั้น เมื่อเกิดความรัก โกรธ หลง แม้จะหยุดที่ใจไม่ได้ก็สามารถหยุด กาย วาจา ไม่ให้กระทำผิด ศีล ๕ ได้เมื่อเกิดปัญหาเรื่องความทุกข์ในชีวิต เช่นความพลัดพรากในชีวิต หรือ ความผิดหวังเสียใจ หรือถูกกระทบด้วยรูปธรรม ทั้งฝ่ายยินดี(อภิวรรณ) และฝ่ายยินร้าย(อนิวัตร) สามารถระครองจิตให้อยู่ในความเป็นกลาง หรือควบคุมตนเองให้อยู่ในความเป็นปกติได้ แม้อาจมีความหวั่นไหวหรือกระเพื่อมบ้างก็เพียงเล็กน้อยไม่ยินดีหรือยินร้ายจนควบคุมตัวเองไม่ได้ หรือทนต่อความทุกข์ไม่ได้ จนต้องหาที่พึ่งในทางที่ผิด (๓) ปัญญาระดับต้น เป็นความชาญฉลาดทางสติปัญญา ที่ใช้ ในการเรียนและการงานต่าง ๆ ทำให้ประสบผลสำเร็จสูง มีความผิดพลาดน้อย

๓.๕.๓ วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

พระครูคณาทรพิทักษ์ (หลวงพ่อกอง ฐิติปัญญา) เป็นพระมหาเถระที่ประชาชนให้ความเคารพเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างมาก ซึ่งมีลูกศิษย์อยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ท่านสามารถนำหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตัวท่านเองและสาธุชนโดยทั่วไป ซึ่งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี โดยคำสั่งสอนต่าง ๆ มีมากขอนามากกล่าวพอสังเขป ดังนี้

ก. มาตรฐานผลการปฏิบัติ

ด้วยหัวใจที่เข้มแข็งดวงเดิม แต่ในร่างกายที่เปลี่ยนไปของพระมหาเถระวัยชรา ท่านไม่เคยท้อ ยังคงเดินหน้าต่อไปสำหรับการทำงานที่ดี คำว่า “ท้อ” ไม่มีในใจของท่าน เพราะการทำงานที่ดีและการสร้างบารมีไม่มีที่สิ้นสุด ตราบใดที่ยังไม่ถึงพระนิพพาน

^{๓๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ศีล สมาธิ ปัญญา** ในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑.

หลวงปู่มีแค่คำว่า สู้ และสู้ สู้เพื่อความดี หลวงปู่บอกว่า จะสู้ต่อไปจนกว่า
ลมหายใจเฮือกสุดท้ายจะมาเยือน และหวังว่าลูกหลานของหลวงปู่ทุกคนจะสู้เพื่อความดี
ตลอดปีและตลอดไป^{๓๕}

ดังนั้น ท่านก็ได้ละสังขารจากพวกเราไปแล้ว ไม่มีรูปกายของหลวงปู่หลงเหลืออยู่
อีกต่อไป คงไว้แต่คุณงามความดีและคำสั่งสอนของท่านที่จะสถิตอยู่ในใจของพวกเราตลอด

ข. หลักปฏิบัติเพื่อผู้มีพระคุณ

บิดามารดา เป็นบุคคลที่บุตรธิดาควรปฏิบัติเพื่อเอาดีกับท่านทั้งสอง เพราะว่า
ท่านเป็นของเรา เป็นพระเหนือหัวเรา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องบิดามารดาว่า เป็นพระพรหม
ของลูก เป็นอรหันต์ของลูก เป็นเนื้อบุญของลูก ผู้ที่จะให้ดีด้วยความบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริง
คือ พระอรหันต์องค์นี้ บิดามารดามีแต่ความหวังดีต่อบุตรที่ตนให้กำเนิด ไม่มีบิดามารดาคน
ใดที่จะไปพิจารณาบุรุษธิดาของตน ดังนั้นท่านจึงสมควรแล้วที่จะเป็น“พรหม”พระพรหม
ท่านมีคุณธรรม ๔ อย่าง คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

บุตรหญิงชายคนใด ที่ระลึกถึงบุญคุณพ่อแม่อยู่ตลอดเวลา ย่อมตักน้ำไม่ไหล ตก
ไฟไม่ไหม้ คือ ทรมณ์สมบัติอันเป็นของตน จะไม่สูญเสียไปจากภัยต่างๆ เช่น วาตภัย อัคคีภัย
จรมภัย อุทกภัย เป็นต้น^{๓๖}

คนที่รู้จักบุญคุณของคนผู้มีคุณ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นท่าน ย่อมประสบความสำเร็จ
สุขในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อจะไปในที่ไหนๆ จะไม่ทุกข์ยาก ปากหมอง แคล้วคลาดจาก
ภัยอันตราย

จากคำสอนของพระครูคณาครพิทักษ์ (คง วิจิติปัญญา) โดยสังเขปจะเห็นได้ว่าท่าน
มีปณิธานที่แน่วแน่มั่นคง อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา สมเป็นพุทธบุตรนักเผยแผ่
พระพุทธศาสนา สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันได้ เช่น พื้นฐานแห่งความดี
ไม่ประพฤติดีศีลธรรม เป็นผู้มี ความกตัญญู ต่อบิดามารดา และอยู่ในไตรสิกขา คือ ให้ฝึก

^{๓๕} ทศพล จังพานิชย์กุล, พระครูคณาครพิทักษ์ (คง วิจิติปัญญา), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
บริษัท คอมมา ดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖.

^{๓๖} แต่หลวงปู่ด้วยดวงใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.จวงเจริญการพิมพ์, ๒๕๔๘),
หน้า ๔๖.

รักษาศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งล้วนเป็นกุศลธรรมถ้าใครได้ประพฤติปฏิบัติตามย่อมประสพ แต่ความสุขความเจริญ

๓.๖ บทสรุป

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดังฐิติปญฺโญ) ท่านจะเน้นสอนในระดับเบื้องต้นจนไปถึงปลาย เช่น ทาน ศีล ภาวนา หรือเรียกว่า บุญ ๓ อย่าง (บุญกิริยาวัตถุ ๓) คือ ทานมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทาน สีสมัยหมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คือการใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักในการภาวนา เพื่อให้เกิดสมาธิ และปัญญา คือ รู้แจ้งเห็นแจ้งธรรม คือ เห็นความจริงสิ่งทั้งปวง เป็นธรรมชาติ และได้นำมาสอนพุทธบริษัทให้เห็นความสำคัญของสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่าเป็นตัวแบบหรือเป็นตัวกำกับจิตใจ ให้เข้าถึงธรรมขั้นสูงยิ่ง และท่านยังสอนถึงหลักคำสอนเรื่องอื่นๆ เช่น การสั่งสมบุญนำมาซึ่งความสุขในปัจจุบันเท่านั้น บุญนั้นยังจะนำความสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต ฉะนั้น เราทั้งหลายควรสั่งสมบุญ เพราะการสั่งสมบุญนั้นนำความสุขมาให้ และยังให้คาถาหัวใจเศรษฐีในการนำไปประยุกต์ใช้ อู อ่า กะ สะ โดยจะต้องประพฤติปฏิบัติชอบ คือ อู มาจากคำว่า อูฏฐานสัมปทา คือ พร้อมด้วยความขยัน หมั่นเพียร ในการประกอบสัมมาอาชีพ หรือจำง่ายๆว่า ขยันหา อ่า มาจากคำว่า อารักขสัมปทา คือ การเก็บรักษาทรัพย์สินที่ได้มา โดยชอบธรรม หรือจำง่ายๆว่า ขยันเก็บ กะ มาจากคำว่า กัลยาณมิตตา คือ การคบหาสมาคมกับคนดีมีคุณธรรม มีน้ำใจและเป็นเพื่อนที่ไม่พาไปผลาญทรัพย์ หรือจำง่ายๆว่า เลือคบ และ สะ มาจากคำว่า สมชีวิตา คือ การใช้จ่ายอย่างประหยัดพอเพียง ใช้ชีวิตสมถะ ไม่ฟุ่มเฟือยหรือจำง่ายๆว่า เลือกใช้ และยังให้มันเป็นผู้ให้ทานและศีล เจริญเมตตา และมันฝึกอบรมจิต โดยยึดหลักสมถะและวิปัสสนา

อย่างไรก็ตามคำสอนและวิธีการสอนของ พระครูคองนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดังฐิติปญฺโญ) ส่วนใหญ่แล้วเวลาท่านจะสอนใครท่านจะไม่บอกแต่ท่านจะปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง นั้นเป็นวิธีการสอนแบบทำให้ดู และยึดหลักข้อวัตรของพระพุทธเจ้าในการประพฤติปฏิบัติ และท่านยังประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการสอนปฏิบัติกรรมฐาน ในการพัฒนาจิต วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้แก่สาธุชนทั่วไปโดยไม่เลือกว่าคนจนหรือรวยท่านให้ความเสรีเท่าเทียมกันทั้งหมดที่มาพบท่าน

บทที่ ๔

วิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคณาครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) มาใช้ในชีวิตประจำวัน

ในบทนี้ มุ่งศึกษาวิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคณาครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) มาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่ได้มาจากการสัมภาษณ์บุคคลและคนทั่วไปที่ใกล้ชิดกับท่านในเขตอำเภอคง และในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา แล้วนำมาอธิบายเชื่อมโยงกับพระไตรปิฎก และหนังสือนักวิชาการทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม ดังนั้นวิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคณาครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) มาใช้ในชีวิตประจำวัน แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน คือ (๑) การประยุกต์ใช้กับตนเอง (๒) การประยุกต์ใช้กับครอบครัว (๓) การประยุกต์ใช้กับการศึกษา (๔) การประยุกต์ใช้กับการทำงาน และ (๕) บทสรุป มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ การประยุกต์ใช้กับตนเอง

ประยุกต์คำสอนของพระครูคณาครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง จีติปัญญา) มาใช้เพื่อให้เกิดความสุขต่อตนเอง และเพื่อนำหลักธรรมของท่านนำไปประยุกต์ในด้านการพัฒนาจิตของตนเอง เพื่อสร้างปัญญาให้สูงขึ้นซึ่งได้จากข้อมูลส่วนหนึ่งจากการสัมภาษณ์ศิษย์และบุคคลทั่วไปที่ได้มาสัมผัสกับท่าน มีดังนี้

ก. ด้านความสุข

ความสุขที่ท่านสอนให้หาด้วยตนเองเท่านั้นไม่มีใครที่จะช่วยให้เราเกิดความสุขได้^๑ ดังนั้น “ความสุข” เรื่องความสุขนี้ ในพระพุทธศาสนา มีกล่าวไว้มาก ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ท่านจำแนกความสุขออกไปทั้งโดยประเภท และโดยระดับ เป็นคู่ๆ จำนวนหลายคู่ เช่น สุขของคฤหัสถ์กับสุขของบรรพชิต กามสุขกับเนกขัมมสุข โลภียสุขกับโลกุตตรสุข สุขของพระอริยะกับสุขของปุถุชน เป็นต้น^๒ แต่เมื่อกล่าวถึงความสุขที่เกี่ยวกับบุญ

^๑ สัมภาษณ์ พระอธิการณรงค์ อากาศโร (เจ้าอาวาสโคกเพ็ด), ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕.

^๒ พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), หนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๐.

นี้ จึงควรพิจารณาความสุข ๒ อย่าง ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในอังคุตตรนิกายทุกกนิบาต^๓ คือ ๑) สามิสสุข สุขใจด้วยอามิส คือกามคุณ ๒) นิรามิสสุข สุขใจไม่เจือด้วยอามิส คือ อิงเนกขัมมะ

ในพระพุทธศาสนาถือความสุขเป็นเรื่องสำคัญมาก และให้ยอมรับความสุขตามที่เป็นจริง สอนบุคคลให้ปฏิบัติเพื่อบรรลुความสุข และยอมรับว่ากามสุขหรือสุขที่เกิดจากกามคุณทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มีความสุข แต่อริยสาวกละกามเพราะเห็นว่ากามมีความสุขก็จริง แต่ยังปะปนด้วยทุกข์มาก และข้อสำคัญก็คือ ยังมีความสุขอื่นที่ยิ่งกว่า ลึกซึ้งประณีตกว่าสุขที่เกิดจากกามคุณ เนื่องจากสุขจากกามคุณนั้น ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นไปตามวิถีของมัน ไม่สามารถควบคุมได้ และมีโอกาสที่จะพบกับความผิดหวังนานาประการ ดังนั้น จึงไม่ควรมุ่งแสวงหาความสุขจากกามคุณอย่างเดียว และไม่ควรถือความสุขเป็นจุดหมายของชีวิต แม้แต่เรื่องการทำบุญหรือทำคุณงามความดีต่างๆ ในพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา ถ้ากล่าวตามหลักแท้จริงแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ทรงสอนให้มุ่งหวังผลตอบแทนเป็นความสุขที่เจือด้วยอามิส คือ กามคุณ หรือกามสุข เช่น โชคลาภ เกียรติยศ ชื่อเสียง อำนาจ บริวาร และการไปเกิดในสวรรค์ เป็นต้น แต่พระองค์ทรงสอนให้ทำเพื่อมุ่งลดกิเลส ทำลายความสังสมก่อตัวของตัณหาเชื้อทุกข์ ทำให้ผู้ทำคุณงามความดีนั้นประสบสุขประณีตที่ลึกซึ้งภายใน ซึ่งจะนำเอาความรุ่มเย็นเป็นสุขมาให้ทั้งแก่ตนและผู้อื่น เกื้อกูลทั้งแก่ชีวิตของตนและแก่สังคม โดยมีนิพพานสุขเป็นจุดหมายสุดท้าย^๔

ดังนั้นการนำเรื่องความสุขโดยให้ตนเองปฏิบัติตามนิรามิสสุข คือ สุขไม่เจือด้วยอามิส คืออิงเนกขัมมะ เป็นความสุขตามหลักของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนไม่ให้ติดในรูปที่เห็น ให้เห็นเป็นเพียงธรรมชาติของไตรลักษณ์เท่านั้น และ สามิสสุข คือ สุขเจือด้วยอามิส คือกามคุณพุทธองค์ทรงห้ามเพราะเป็นสุขของปุถุชนไม่ใช่สุขที่แท้จริง

^๓ อจ. ทก. (ไทย) ๒๐/๓๑๓/๙๔.

^๔ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๕๕.

ข. ด้านการพัฒนาจิต

การพัฒนา คือ ทำให้เจริญ ให้ดี ให้สูง คือ ให้มีใจเจริญ ไม่ให้มีใจเสื่อมให้มีใจดี ไม่ให้มีใจเสีย ให้มีใจสูง ไม่ให้มีใจต่ำ ทำจิตใจให้เจริญด้วยความดีต่างๆ จิต คือ ผู้รู้ ดังนั้น ด้านการพัฒนาจิต^๕ คือการพัฒนาจิต(ผู้รู้)ให้เกิดความเจริญสูงขึ้นไปโดยอาศัยหลักคำสอนของพระครูคณาครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง วิถีปัญญา) ด้วยหลักคม ๓ คม คือ คมสัน คมคาย และ คมปลายม มีดังนี้

๑) คมที่ ๑^๖

“คมสัน” ท่านกล่าวถึงความศรัทธา “ศรัทธา” เป็นภาษาสันสกฤต ส่วนภาษาบาลีใช้คำว่า “สทฺธา” คำว่า “สัทธา” นี้มาจากคำว่า “ส + ธฺ + ธาตุ” โดยพยัญชนะแปลได้ว่า “ทรงไว้พร้อม” หมายความว่า ความเชื่อศรัทธาคือความเชื่อนี้ได้แก่ ความมั่นใจในประโยชน์ของตนที่กระทำอยู่ เมื่อกระทำอะไรก็ตามต้องมีศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญ ถ้าเรามีศรัทธาหรือความเชื่อและมีความเข้าใจในความหมายของงานที่กระทำ มีความเชื่อมั่นในคุณค่าในประโยชน์ของงานนั้น งานที่เรากระทำก็จะมีผลก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ ความมีศรัทธา มีความเชื่อมั่น มีความมั่นใจต่อความหมายของวิถีชีวิตของเราว่า ชีวิตแบบไหนเป็นชีวิตที่ดีงาม เป็นชีวิตที่มีคุณค่า ถ้าเรามีความเชื่อมั่นในวิถีชีวิตของเราแบบใดแล้ว ได้ดำเนินชีวิตไปในวิถีชีวิตในรูปแบบนั้น แบบที่เราเห็นว่าดีมีคุณค่า ศรัทธาก็เกิดขึ้น ฉะนั้น “ความเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ กอปรด้วยเหตุผล ชื่อ ศรัทธา”^๗

พระพุทธศาสนาเน้นความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์เป็นสำคัญ ด้วยการผ่านการฝึกฝนปฏิบัติและพัฒนาตนให้สงบ สะอาด บริสุทธิ์ทั้งภายนอก (ศีล) และภายใน (สมาธิ) จนเกิดความรู้แจ้งอย่างถ่องแท้ตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งมวล(ปัญญา) มนุษย์ทุกคนก็สามารถเป็นเทพเจ้าได้บนฐานความเชื่อ ดังนั้น ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจึงประกอบไปด้วยความเชื่อในลัทธิขั้นพื้นฐานที่มีในมนุษย์ ๔ ประการ ได้แก่

^๕ สัมภาษณ์ พระครูพิศาล ภัทรคุณ (เจ้าคณะตำบลดอนใหญ่), ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^๖ อ้างแล้ว

^๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, รวบรวมโดย สุเชาวน์ พลอยชุม, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗๐.

๑) กรรมศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่นในกรรมคือการกระทำว่ามีอยู่จริง เช่น เชื่อว่าหากปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ชีวิตจะพบแต่ความสุขตลอดไป

๒) วิบากศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่นในผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำว่ามีจริง เช่น เชื่อว่าความสุขหรือความทุกข์นั้นสามารถเลือกกระทำได้ หากต้องการผลเช่นนั้น เป็นต้น

๓) กรรมสกตาศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อว่าคนสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม

๔) ตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบจริง พระธรรมคำสอนของพระองค์สามารถช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้จริง^๙

ดังนั้นการที่เราได้ปฏิบัติตามของศรัทธาที่ท่านสอนโดยให้ตนเองมีหลักความเชื่อในธรรมของพระพุทธเจ้า และให้ตนเองมีhiri และโธตตปปะ คือ ความแกรงกลัว และละอายต่อผลของบาปกรรมที่ตนจะกำลังกระอะไรก็ตาม^{๑๐}

ศรัทธา ๔ อย่างนี้มีมาในพระบาลีเฉพาะข้อที่ ๔ อย่างเดียว ว่าโดยใจความศรัทธา๓ ข้อต้นย่อรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด เพราะว่าเมื่อเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้าก็ต้องเชื่อคำสั่งสอนของพระตถาคตเจ้า คำสั่งสอนของพระตถาคตเจ้าก็แสดงกรรมแสดงวิบาก คือ ผล และแสดงว่าทั้งกรรมทั้งวิบากก็รวมลงที่บุคคล^{๑๑}

สรุปว่า ความเชื่อทั้ง ๔ ประการนั้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการมองว่ามนุษย์มีสิทธิเสรีภาพในตัวเอง สามารถบรรลุธรรม เข้าสู่เป้าหมายสูงสุดได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะตถาคตโพธิศรัทธา เป็นการเชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพพอที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องให้เทพหรือพระเจ้ามาบันดาลให้

^๙อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูพิศาล ภักทรคุณ (เจ้าคณะตำบลดอนใหญ่), ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

๒) คมที่ ๒^{๑๑}

คมคาย ให้สังเกตกบไสไม้ สำหรับสร้างที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ต่างๆ ตัวไหนที่มันคมจะทำให้มันเรียบ แต่ในขณะที่กบไสไม้กัดกินเนื้อไม้ มันก็จะคายขี้เลื่อยออกมาเพื่อให้ความคมทำงานได้ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อทำบุญสร้างกุศลแล้ว จะต้องรู้จักคายขี้ ออก ขี้ในที่นี้ คือ กิเลส รู้ฝึกจิตให้ละโลก โกรธ หลง เช่น ละความโลภด้วยการให้ทานละความโกรธด้วยการรักษาศีล ละความหลงด้วยการฟังธรรม “สุสุสุสุ ลมเต ปณฺณํ แปลความว่า ฟังด้วยดี ย่อมเกิดปัญญา” หรือวิชา เป็นต้น วิชาเป็นเครื่องกำจัดล้าง ขำระซักฟอกซึ่งกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ราคะโทสะ โมหะ ความโกรธ ความผูกโกรธ ความลบหลู่ ความตีเสมอ ความริษยา ความตระหนี่ ความหลง ความอื้ออวด ความกระด้าง ความแข็งดี ความถือตัว ความดูหมิ่น ความเมา ความประมาท กิเลสทั้งปวงทุจริต ทั้งปวง ความกระวนกระวายทั้งปวง ความเร่งร้อนทั้งปวง ความเดือดร้อนทั้งปวง อภิสังขารทั้งปวงฯ

ดังนั้นคำว่า คมคายเป็นคำสอนของพระครูคง นครพิทักษ์(หลวงพ่อกคงฐิติปญฺญ) ก็เพื่อชำระกิเลสภายในจิตของตนเอง (ทุจริต ราคะโทสะ โมหะ) ให้หมดสิ้นไป

๓) คมที่ ๓^{๑๒}

คมปลาย ของบางอย่างจะคมที่ปลาย เช่น มีดปลายแหลม เข็มเย็บผ้า คือ กิเลส ตะปู ลิว หรือ สว่าน เป็นต้น เวลาใช้งาน เช่น สว่านเจาะไม้ มันจะต้องคมปลาย จึงจะเจาะไม้ได้ดี ชาวพุทธก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีสติและปัญญาเป็นเครื่องเจาะถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเรา เพื่อหาทางแก้ไขได้อย่างรอบขอบไม่สูญเสีย ตลอดไปถึงลึกกว่านี้คือ เจาะถึงสภาพความเป็นจริงของร่างกายว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และไม่ใช้ตัวตน จะารู้เท่าทันสังขาร^{๑๓} ท่านสอนเรื่อง “คมปลาย” คือให้ฝึกตนเองให้เป็นผู้มีศีล

^{๑๑} อ่างแล้ว

^{๑๒} อ่างแล้ว

^{๑๓} อ่างแล้ว

สมาธิ และ ปัญญา เป็นหลักเพื่อไปสู่กับกิเลสที่อยู่ภายในจิตของตนอยู่เป็นนิจ เพื่อจะถอดถอนอาสวะ(กิเลส)ให้หมดจากจิตของตนเอง^{๑๔}

ดังนั้นคำว่าคมปลายหมายถึงการมีสติพิจารณาเห็นธรรมตามความเป็นจริง ในลักษณะของ รูป-นาม หรือขันธ์ ๕ ก็เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงของกฎไตรลักษณ์ เพื่อจุดมุ่งหมายเพื่อทำอาสวะ (กิเลส, ตัณหา, อุปทาน) ให้สิ้นไป และละวิปลาสที่ยึดถือว่าเป็นอัตตา หรือเพื่อกำจัดอกิขณาและโทมนัสให้สิ้นไปนั่นเอง

ค. ด้านปัญญา

ปัญญา คือ ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน, รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษรู้สิ่งที่ดีควรทำควรเว้น เป็นต้น โดยต้องอาศัยสมาธิและปัญญา^{๑๕}

๑) สมณะ^{๑๖} แปลว่า ความสงบ คือวิธีทำใจให้สงบเป็นการปฏิบัติฝึกฝนอบรมจิต จนเกิดความสงบ คือ ยกธรรมมาเพ่งพินิตอยู่ในหมวดธรรมมานุสัสสนา จนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิถึงขั้น ฌาน ระดับต่าง ๆ จุดมุ่งหมายของสมณะก็คือสมาธิซึ่งหมายถึงเอาสมาธิขั้นสูง ที่จะทำให้เกิดฌาน ปัญญา หลักของสมณะก็คือกำหนดใจไว้กับสิ่งหนึ่งสิ่งเดียวทำจิตใจให้แน่วแน่ จนโน้มดิ่งลงไปในเรื่องนั้นสิ่งเดียว ความแน่วแน่หรือความตั้งมั่นของจิตนี้เรียกว่า สมาธิ เมื่อสมาธิแนบสนิทเต็มที่แล้วก็จะเกิดภาวะจิตที่เรียกว่าฌาน ซึ่งแบ่งเป็นระดับต่างๆ เช่น รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ หรือสมาบัติ ๘ นั่นเอง ภาวะจิตในฌานนี้เป็นภาวะที่สุขสงบ ผ่องใส ไม่มีความเศร้าหมองขุ่นมัวเป็นความหมายที่ตรงตามหลักวิชา ทั้งผ่านอภิธรรม ทั้งฝ่ายพระสูตร เพราะไม่ว่าจะเจริญสมณะจนได้ฌานสมาบัติหรือ อภิญญาเป็นผลสำเร็จสูงสุดพิเศษเพียงใดก็ตามเนื้อแท้ของสมณะก็คือสมาธินั่นเอง

๒) วิปัสสนา^{๑๗} แปลว่า ความเห็นแจ้ง หรือวิธีทำให้เกิดความเห็นแจ้ง ตามหมวดธรรมมานุสัสสนา (นิเวรณ, ขันธ์, อายตนะ, โพชฌงค์, อริยสัจ) หมายความว่า เป็นข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกฝนอบรมปัญญา ให้เกิดปัญญา ญาณ คือความเห็นแจ้ง รู้ชัดสิ่ง

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระอธิการณรงค์ศักดิ์ อากาศโร (เจ้าอาวาสโคกเพ็ด), ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระอธิการณรงค์ศักดิ์ อากาศโร (เจ้าอาวาสโคกเพ็ด), ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๖} พระราชวรมุนี (ประยูร ญัตติ), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**,

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๙๙.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๖.

ทั้งหลายทั้งปวงตรงต่อสภาวะของมัน ให้เข้าใจตามความเป็นจริง หรือตามที่สิ่งเหล่านั้น มัน เป็นของมันเองรู้แจ้งชัด เข้าใจจริงจนความหลงผิด รู้ผิด และยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้น การเปลี่ยนท่าทีต่อโลกและชีวิตใหม่ ทั้งท่าที่แห่งการมองการรับรู้ การวางจิตใจและ ความรู้สึกทั้งหลาย ความรู้ ความเข้าใจถูกต้องที่เกิดเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในระหว่างการปฏิบัติ นั้น เรียกว่า ญาณ มีหลายระดับญาณที่ล้ำค่าขั้นสุดท้ายเรียกว่า วิชชา เป็นสภาวะที่ตรง ข้ามกับคำจำกัดว่า อวิชชา คือความหลงผิดไม่รู้แจ้ง ไม่รู้จริง ให้หมดไป สภาวะจิตที่มี ญาณ หรือวิชชานั้นเป็นสภาวะที่สุขสงบผ่องใสและเป็นอิสระ เพราะถอนตัวจากอำนาจ ครอบงำของกิเลส เช่น ความชอบ ความชัง ความติดใจ และความขัดใจ ไม่ถูกบังคับหรือ ชักจูงโดยกิเลสเหล่านั้น ให้มองเห็นและรับรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างเปิดเผยจนพาคำความคิดหรือการ กระทำที่ติดตามมาให้หันเหเฉไป และไม่ต้องเจ็บปวด หรือเร่าร้อนเพราะถูกบีบคั้นต่อสู้กับ กิเลสเหล่านั้น ญาณ และ วิชชา จึงเป็นจุดหมายของวิปัสสนาเพราะนำไปสู่วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นเป็นอิสระที่แท้จริง ซึ่งยั่งยืนถาวร ตามที่มีคำกล่าวไว้ในหนังสือวิสุทธิธรรมว่า ผลมุ่งหมายของ สมถะ คือ ฌาน ผลมุ่งหมายของวิปัสสนา คือ ญาณหรือกล่าวอีกอย่าง หนึ่งว่า สมถะนำไปสู่ ฌาน วิปัสสนานำไปสู่ ญาณดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั่นเอง^{๑๘}

การฝึกฝนอบรม สมถะ วิปัสสนา กรรมฐาน มีความมุ่งหมายเพื่อให้จิตใจสงบ จิตใจเป็นสมาธิ เกิด ฌาน ญาณ ปัญญา วิชชาความรู้แจ้ง กรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่ง การงาน หมายถึงการที่บุคคลควรทำในด้านจิตใจ กรรมฐานในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธ องค์ได้ทรงจำแนกไว้ ๒ ประการคือ สมถกรรมฐาน คือกรรมฐานเป็นอุบายทำให้จิตสงบ วิปัสสนา-กรรมฐาน คือกรรมฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา ดังที่กล่าวไว้ในอังคุตตรนิกายทุก นิบาตว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการ เหล่านั้นเป็นเหตุให้เกิดปัญญา ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน ธรรม ๒ ประการคือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐานดังนี้^{๑๙}

นอกจากนี้แล้ว วิปัสสนากรรมฐานยังปรากฏเด่นชัดในคัมภีร์ต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่เป็นอรรถกถา ภีคา และอนุภีคา โดยเฉพาะคัมภีร์วิสุทธิธรรม และในมหาสติปัฏฐาน สูตรนับว่าเป็นคลังแห่งการศึกษาเรื่องกรรมฐานที่เดียดดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน

^{๑๘} วิสุทธิ. ๓/๖๔/๗-๘.

^{๑๙} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๗๗.

สติปัญญาฐานสูตรว่า “เอกายโน อโย ภิกขเว มคฺโค สุตตานํ วิสุทฺธิยา” แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย
หนทางสายนี้เป็นทางสายเอก เพื่อความบริสุทธิ์หมดจด แห่งสัตว์ทั้งหลายดังนี้^{๒๐}

ดังนั้นตนเองต้องปฏิบัติและบำเพ็ญแต่สมณะอย่างเดียวกันได้ และสมณะที่บำเพ็ญ
เช่นนั้น ย่อมทำให้เกิดสมาธิขั้นสูง ถึงฌานสมาบัติซึ่งในสภาวะเช่นนั้น กิเลสทั้งหลายย่อม
สงบระงับลงไป เป็นการหลุดพ้นได้อย่างหนึ่ง แต่หลุดพ้นได้เพียงชั่วคราว ผู้บำเพ็ญสมณะ
จึงต้องก้าวต่อไปสู่วิปัสสนา คือเจริญปัญญา คือ พิจารณาธรรมให้รู้แจ้งเห็นจริง เช่น รู้แจ้ง
ของขั้น ๕ ตามเป็นจริง จึงจะหลุดพ้นได้จริง หมายถึงวิมุตติขั้นสูงสุดที่สมบูรณ์สิ้นเชิง แต่
การที่ปัญญาวิมุตติมาควบคู่กับเจโตวิมุตติ ก็เพราะต้องอาศัยเจโตวิมุตติเป็นเครื่องเตรียม
จิตให้พร้อมนั่นเอง ผู้บรรลุอรหัตตผล จะต้องได้ทั้งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตตินี้ครบทั้งสอง
อย่างทุกคน คำทั้งสองนี้จึงมาคู่กันเสมอในข้อความที่กล่าวถึงการบรรลุธรรม^{๒๑}

ดังนั้นผลที่ทำให้เกิดสมณะและวิปัสสนาเป็นหัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้องกัน ผู้มี
สติปัญญาแหลมคมต้องอาศัยทั้งสมณะ และวิปัสสนาจึงจะเจาะตนเองให้เห็นธาตุ ๔ ขั้น ๕
อายตนะ ๑๒ ปฏิจจสมุปปาต ๑๒ และอริยสัจ ๔ เป็นต้น จึงจะละกิเลส ล้างนอกกิเลสออก
จิตของตนเอง จึงจะเข้าถึงไตรสรณาคมน์ที่แท้จริง

๔.๒ การประยุกต์ใช้กับครอบครัว

สมาชิกในครอบครัวสามารถสร้างความคิดเห็นให้เป็นอย่างเดียวกัน ก็จะนำไปสู่
การสร้างครอบครัวให้มีความสุข โดยปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระครูคง นครพิทักษ์
(หลวงพ่อคง จิตฺตฺปัญญา) ในการดำเนินชีวิตครอบครัว เพื่อสร้างความรัก ความเข้าใจกัน
มากขึ้น โดยปฏิบัติอยู่ในหลักของท่าน สีล ภาวนา หรือ บุญกิริยวัตถุ ๓ คือ ทานมัย
หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานสีลมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาสีล
ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา^{๒๒} มีรายละเอียดดังนี้

๑. **ทานมัย** หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทาน การให้ทานมีวัตถุประสงค์
เพื่อขจัดความตระหนี่ ความโลภในจิตใจมนุษย์ และการให้ทานยังมีจุดประสงค์อย่างอื่น

^{๒๐} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๗๓/๓๒๕, ม.ม.(ไทย) ๑๒/๓๘/๑๑๙.

^{๒๑} สัมภาษณ์ หลวงพ่อสุบิน สหจิตโต (ศิษย์), วัดตะคร้อ, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๐., อัง.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๒๖/๒๔๕.

ได้แก่ เพื่อบูชาคุณ เพื่อการสงเคราะห์ เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อทำคุณ การทำทานมี ๔ ประเภท คือ ๑. อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ ๒. วิทยาทาน ได้แก่ การให้ความรู้ทางโลก แก่บุคคลอื่น ๓. ธรรมทาน ได้แก่ การให้ความรู้ทางธรรม ๔. อภัยทาน ได้แก่ การให้อภัยซึ่งกันและกัน และ การให้ทานที่กล่าวมานั้น " การให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทั้งปวง (ธมฺมทานํ สพฺพทานํ ชินาติ) " ทั้งนี้เนื่องจากการให้ทานอย่างอื่นมีประโยชน์เฉพาะหน้า หรือ ในชาตินี้เท่านั้น แต่ธรรมทานมีประโยชน์ทั้งชาตินี้และชาติหน้า

สำหรับการทำบุญตักบาตรนั้น จะต้องมียศคุณ ๓ ประการ เกิดบุญมาก คือ

๑. วัตถุบริสุทธิ
๒. เจตนาบริสุทธิ (ก่อนให้ทานมีจิตเลื่อมใสศรัทธา เต็มใจขณะให้ทาน ให้ด้วยจิตใจเบิกบาน หลังให้มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่นึกเสียดาย)
๓. บุคคลบริสุทธิ (ปฏิคาหก คือ ผู้รับทานเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ มีความสงบระงับ มีกายวาจาเรียบร้อย ตั้งใจประพฤติธรรม)

๒. สิลมัย บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล หลังจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว พระองค์ทรงพิจารณาสัตว์โลกว่า ทำไมจึงมีวิบากกรรมต่างๆกันทำไม จึงไปเกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน และ ไม่จึงเกิดเป็นมนุษย์ และมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนพิการ บางคนสติปัญญาดี บางคนทรัพย์น้อย บางคนสร้างฐานะไม่ได้สักที เป็นต้น เหตุที่มนุษย์เป็นคนสมบูรณ์ คือ ศีล ๕ พระองค์ทรงบัญญัติศีล ๕ เพื่อให้มนุษย์รักษาและถือเป็นหลักปฏิบัติ เป็นการป้องกันตนเองไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว เช่น อบายภูมิ เป็นต้น “การรักษาศีลเป็นการขจัดกิเลสชั้นละเอียดกว่าการให้ทาน คือ ขจัดความโลภ โกรธ หลง ให้เบาบางจากจิตใจ ทำให้มนุษย์มีความสุขกายสุขใจมากขึ้น”^{๒๓}

๓. ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การเจริญภาวนา หมายถึง การฝึกอบรมจิตใจให้เจริญขึ้น ซึ่งมีอยู่ ๒ วิธีคือ

- ๑) สมถภาวนา คือ การฝึกจิตเพื่อบ่มองความสงบของจิต การฝึกจิตให้มีสงบ อารมณ์เดียวตั้งมั่น มีความตั้งมั่น (หรือที่เรียกว่าสมาธิ) ซึ่งมี ๔๐ วิธี (กรรมฐาน ๔๐) จะใช้วิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับจริตของแต่ละบุคคล แต่วิธีที่นิยมกันคือ การเจริญภาวนาปานสติ

^{๒๓} สัมภาษณ์ หลวงพ่อสุบิน สหจิตโต (ศิษย์), วัดตะคร้อ, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

๒) วิปัสณาภาวนา คือ การฝึกจิตที่สงบแล้วให้พิจารณาด้วยปัญญารู้เป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ^{๒๔}

ดังนั้นการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระครูคง นครพิทักษ์ (หลวงพ่อกคง จูติปัญญา) ในการดำเนินชีวิตครอบครัว เพื่อสร้างความรัก ความสามัคคี และ ความเข้าใจกัน โดยปฏิบัติอยู่ในหลักของท่าน สี่ล ภาวนา หรือ บุญกริยวัตตุ ๓ คือ ทานมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานสี่ลมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา เพื่อให้ครอบครัวมีความเมตตาต่อกันในครอบครัว และยังสร้างปัญญาให้กับครอบครัวโดยใช้หลักภาวนา คือ การมีสติตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว

๔.๓ การประยุกต์ใช้กับการศึกษา

การศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนด้วยการฝึกฝนเป็นกระบวนการพัฒนาตนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ตามสภาพความเป็นจริงของปัญหา ในหลักคำสอนของพระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อกคง จูติปัญญา) โดยจัดระบบการศึกษาได้เป็น ๓ ชั้น เรียกว่า ไตรสิกขา คือระบบการศึกษามี ๓ ขั้นตอนของการฝึกฝน อันได้แก่ สีสสิกขา เป็นการฝึกฝนทางกาย จิตสิกขา เป็นการฝึกฝนทางจิต ปัญญาสิกขา เป็นการฝึกฝนทางปัญญา ให้เกิดขึ้นได้ทุกระดับชั้น

การศึกษาตามแนวพุทธ หมายถึง การฝึกฝนอบรมบ่มเพาะความรู้ให้มีในตน ด้วยการยึดตนเอง คือ ผู้เรียนเข้าไปสัมผัสเกี่ยวข้องกับทบทวนที่มาจากการเรียนรู้ (สิกขา = ส+อิกฺข = ดูที่ตัวเอง) การเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์นั้น จะต้องเป็นการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง (อตุตทฺหุโต อตุตคฺคฺตโต อตุตตรกฺโข) คือให้ฝึกฝนตนเองเป็นหลัก

การศึกษาของมนุษย์ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาขั้น ๕ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจขั้นธัมมในเรื่องการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในพุทธปรัชญาเถรวาท จึงจำเป็นต้องให้ ผู้เรียนเกิดกระบวนการสัมผัสทั้ง ๕ ส่วน จึงจะเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง โดยชี้ขั้นตอนการพัฒนาการศึกษาดังต่อไปนี้

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูประโชติชัยคุณ(เจ้าอาวาสวัดมะรุ้ม), วัดตะคร้อ, ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๕.

๑. รูป หมายถึง ร่างกาย อันประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ มีศีรษะ ลำตัว แขน ขา กระดูก สมอง หัวใจ เลือด เป็นต้น และเกิดจากธาตุ ๔ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ประกอบกันเข้า ชั้นนี้ต้องฝึกฝนพัฒนาทางกายมีมือ เท้า เป็นต้น ให้มีระเบียบมีคุณภาพ

๒. เวทนา หมายถึง ความรู้สึกอันเกิดจากการที่ประสาทสัมผัสไปกระทบกับอารมณ์ ภายนอกทำให้เกิดความรู้สึก สุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ ไม่สุข เช่น ความร้อน ความหนาว ความเจ็บปวด ส่งผลให้เกิดสุขทุกข์ เป็นต้น บางครั้ง เราสัมผัสกับสิ่งบางอย่างที่รู้สึกว่า สบายและเป็นสุข แต่บางครั้งเมื่อสัมผัสเราที่มีความรู้สึกเฉย ๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ชั้นนี้เป็นการฝึกฝนให้มันคงไม่หวั่นไหวไปตามกระแส หรือแรงกระตุ้นจากภายนอก

๓. สัญญา หมายถึง ความจำได้ หมายถึง อันเกิดจากผลการศึกษาเรียนรู้ที่ผ่านมา ทำให้เกิดความคุ้นเคยระลึกได้ ชั้นนี้หมายถึงการพัฒนาความจำให้มีคุณภาพสูงขึ้น ๆ ไม่เป็นคนลืมง่าย

๔. สังขาร หมายถึง สภาพปรุงแต่งทางจิตให้คิดดีบ้าง ชั่วบ้าง ไม่เป็นระบบ ไม่มีมาตรฐาน หรือมาตรฐานต่ำ โดยปกติมักจะคิดอยากได้ คิดพยายาม คิดเบียดเบียนผู้อื่น การศึกษานี้ จึงหมายถึงกระบวนการพัฒนาทางความคิด วิธีคิดให้ถูกต้องและเป็นระบบ

๕. วิญญาน หมายถึง การศึกษาเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสบการณ์ เลือกสภาพการ เรียนรู้อันเกิดขึ้นทางประสาทสัมผัสจนสามารถเลือกเอาความรู้ที่เป็นสาระ ทั้งสามารถแยกแยะความรู้ได้ว่าเป็นความรู้เช่นไร เป็นคุณความรู้เช่นไรเป็นโทษ

ดังนั้น สัญญา สังขาร วิญญาน เป็นการศึกษาตามแนวพุทธ คือการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งหรือสถานที่ต่าง ๆ ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนที่เป็นสี่เหลี่ยม ครูทำหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำและสั่งสอนเพิ่มเติม ในสมัยพระพุทธเจ้าไม่ได้มีห้องเรียนเฉพาะในการสอน แต่พระองค์จะสอนในลักษณะให้หัวข้อเรื่องนำไปศึกษาวิจัยเป็นเรื่อง ๆ ไป ตั้งระยะเวลาให้ไปกำหนดกรอบและขอบข่ายให้ไปเพื่ออยู่ที่สถานศึกษาจะได้ไปค้นคว้าด้วยตนเอง พระองค์จึงเน้นการเรียนเป็นรายบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ข้อนี้มีผลมาถึงการศึกษาของไทยสมัยก่อนที่เน้นการเรียนรู้อัตนวิสัย และการเน้นความรู้ความสามารถเฉพาะบุคคลทั้งนี้เพื่อ

๑. เป็นกระบวนการบ่มเพาะความรู้ ชี้นำลักษณะนิสัย

๒. เป็นกระบวนการถ่ายทอดปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม

๓. เป็นกระบวนการถ่ายทอดวิชาความรู้
๔. เป็นกระบวนการอบรมกิจกรรมารยาททั้งทางกาย วาจา ใจ ตามหลักพุทธธรรม
๕. เป็นกระบวนการฝึกปฏิบัติด้วยการทำให้ดูและให้ฝึกทำเอง
๖. เป็นกระบวนการส่งเสริมสัมมาอาชีพให้แก่ลูกหลาน^{๒๕}

การศึกษาตามแนวพุทธนั้น ครูผู้สอนจะต้องให้ผู้เรียนพิจารณาจากตนเองก่อน แล้วจึงมองโลกและชีวิตตามสภาวะความเป็นจริง สามารถแสดงความจริงหรือชี้แนะความจริงให้ปรากฏออกมาแก่ผู้ศึกษาได้ตามความจริง ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจวิธีแสวงหาความจริงด้วยตนเอง และทรงแสดงวิธีดับทุกข์ด้วยตนเอง ดังข้อที่กล่าวไว้ในธรรมบทพุทธทศนิกายว่า

เอตตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ
 อุกฺขาทฺโต วัจฺจํ มยฺยา มคฺคิโก อญฺญา ย สลลสฺสตุถฺนํ
 ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ
 ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ
 ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ ทฺตฺตฺตฺติ

เมื่อพวกเขาปฏิบัติตามข้อนั้นแล้ว จักกระทำตนให้ถึงความสิ้นทุกข์ได้ ทางดำเนิน (บทเรียน) เพื่อสลัดลูกศร เราได้บอกเธอแล้ว การประกอบความเพียรเป็นกิจที่พวกเขาต้องทำเอง ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกชี้ทางให้ เมื่อพวกเขาเพียรเพ่งพินิจปฏิบัติไป ก็จักพ้นจากบ่วงแห่งมารได้^{๒๖} เมื่อบุคคลผู้ศึกษารู้จักกลไก และวิธีการแก้ไข ปัญหาอาศัยเหตุและปัจจัยตลอดทั้งกระบวนการที่ดีแล้ว นำความรู้ที่นั้น มาพัฒนาชีวิต ด้วยการอาศัยกระบวนการกำจัดขัดความเขลาให้หมดไป ท่านอุปมาเหมือนคนหิวข้าว และจะต้องกำจัดความหิวนั้น ด้วยวิธีการหาซื้อข้าวสารมา รู้จักวิธีทำข้าวสารให้สุก ด้วยการลงมือก่อไฟหุงข้าวให้สุก จึงจะได้รับประทานข้าว

การศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จะต้องทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจความทุกข์ด้วยความสนุก คือรู้เท่าทันความทุกข์ตามสภาพความเป็นจริงของมัน แต่ไม่ทุกข์ไปตาม หากแต่รู้จักทุกข์แล้ว ขวนขวายแสวงหาทางเอาชนะความทุกข์นั้นให้ได้ ดังความทุกข์ตามนัยที่ปรากฏในนิทเทสแห่งอริยสัจนั้น มี ๑๑ ประการ คือ

๑. ทุกข์เพราะความเกิด (ชาติปิ ทุกฺขา)

^{๒๕} พ.ธ. ๒๕/๕๕/๓๗.

^{๒๖} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๗๒/๕๑, ที.ม. (ไทย) ๙/๔/๗๙.

๒. ทุกข์เพราะความแก่ (ชราปี ทุกฺขา)
๓. ทุกข์เพราะความตาย (มรณมฺปี ทุกฺขํ)
๔. ทุกข์เพราะความโศก (โศกทุกฺขํ)
๕. ทุกข์เพราะความคร่ำครวญรำพัน (ปริเทวนทุกฺขํ)
๖. ทุกข์เพราะความลำบากทางกาย (กายทุกฺขํ)
๗. ทุกข์เพราะความเสียใจ (โทมนสฺสทุกฺขํ)
๘. ทุกข์เพราะความคับแค้นใจ (อุปายาสทุกฺขํ)
๙. ทุกข์เพราะความประสพกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก (อฺปิเยหิ สมฺปิโยคทุกฺขํ)
๑๐. ทุกข์เพราะความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก (ปิเยหิ วิปฺปิโยคทุกฺขํ)
๑๑. ทุกข์เพราะความปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สิ่งนั้นตามปรารถนาก็เป็นทุกข์ (ยฺมฺปิจจฺจน ลภติ - ตมฺปิทุกฺขํ)^{๒๗}

ความทุกข์ ๑๑ ประการ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทที่หนึ่ง สภาวะทุกข์อันประกอบด้วย ความทุกข์เป็นสภาวะที่ทนได้ยาก มีความเกิด ความแก่ ความตาย เป็นสภาวะธรรมดาที่สัตว์ทั้งปวงจะต้องประสบ เพราะความเกิดเป็นเหตุให้แก่ และความแก่เป็นเหตุให้ตาย และความตายเป็นเหตุให้โศกเศร้า ในความเป็นจริงแล้ว ความเกิด ความแก่และความตายไม่ได้เป็นตัวทุกข์ในตัวเอง เป็นสิ่งนี้อยู่ตามสภาวะ แต่จิตที่สัมผัสสภาวะเหล่านั้นต่างหากที่เป็นทุกข์

ประการที่สอง ปกิณกทุกข์ เป็นทุกข์ที่จรมา อันประกอบไปด้วย ความโศกเศร้า พิไรำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ การประสพกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักและไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์ ตลอดไปถึงความร้อน ความหนาว ความหิว ความกระหาย ความเหนื่อย ความอ่อนเพลียเพลี้ยแรง

ต่อจากนั้น จึงทำความเห็นให้กระจ่างในสาเหตุแห่งความทุกข์ที่เรียกว่า สมุทัย ซึ่ง เป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ อันเกิดจากความอยาก เรียกว่า ตัณหา ๓ ได้แก่

๑. กามตัณหา คือ ความอยากได้ในกามคุณทั้ง ๕ ที่ตนใคร่ ปรารถนา พอใจอยากได้ ในสิ่งต่าง ๆ เมื่อไม่ได้สิ่งนั้นสมปรารถนา

^{๒๗}สังวร พราหมณ, **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ ๑** ปรัชญาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กรวิศการี, ๒๕๒๖), หน้า ๔๓.

๒. ภาวตัณหา คือ ความอยากเป็นใหญ่เป็นโต อยากเป็นผู้มีชื่อ เป็นผู้มียศ ตำแหน่ง เป็นความพยายามอยากยิ่งขึ้น จนถึงผู้เป็นอยู่อย่างไม่มีที่สุด

๓. วิภวตัณหา ความไม่อยากมี ไม่อยากเป็น เป็นภาวะปฏิเสธ เพราะความทุกข์ เป็นเหตุ

นิโรธ คือความดับทุกข์ เป็นภาวะแห่งความสุขพิเศษที่ไม่เกี่ยวข้องกับเบญจพิธ กามคุณ ไม่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัส แต่เป็นผลอันเกิดจากการกำจัดตัณหาทั้งสามประการ เสียได้ โดยความหมายนิโรธก็คือพระนิพพานนั่นเอง เพราะเป็นสภาวะดับทุกข์ได้เด็ดขาด

มรรค หมายถึง เป็นหนทางออกจากทุกข์ หรือ ทางปฏิบัติให้บรรลุถึงซึ่งความพ้นทุกข์ หากปราศจากมรรคเสียแล้ว ความพ้นทุกข์ก็ไม่มี อริยมรรคหนทางนำไปสู่ความสำเร็จ ดังนั้น การศึกษาจะสำเร็จจะต้องก้าวตามมรรควิธีนี้ คือ มรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

๑. ความเห็นชอบ (สมมาทิฏฐิ)
๒. ความดำริชอบ (สมมาสังกัป)
๓. การเจรจาชอบ (สมมาวาจา)
๔. การกระทำชอบ (สมมากัมมมุต)
๕. การเลี้ยงชีพชอบ (สมมาอาชีวะ)
๖. ความเพียรชอบ (สมมาวายาม)
๗. ระวังชอบ (สมมาสติ)
๘. สมาธิชอบ (สมมาสมาธิ)^{๒๔}

ฉะนั้น คือล สมาธิ ปัญญา ทั้ง ๓ ประการ ตามหลักไตรสิกขา กับมรรคมืดองค์ ๘ ประการ มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ

๑. ด้านศีล กระจายออกเป็นสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสมมาอาชีวะ นี่คือการใช้กายและวาจาให้ถูกต้องดีงาม ทั้งในการกระทำทั่วไป ในการสื่อสารสัมพันธ์ และในการเลี้ยงชีพให้ถูกต้อง

^{๒๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘.

๒. ด้านจิตใจ ที่เพียรพยายามกระจายออกเป็นสัมมาวายามะ ต้องมีสติเป็นตัวคอยจับคอยกำหนดให้ทำงานได้ เป็นตัวเตือนให้ไม่เผลอพลาด และให้เดินหน้าตลอดเวลา เรียกว่า สัมมาสติกับทั้งต้องมีสมาธิ ทำให้จิตแน่วแน่ มีความสงบ ดำเนินไปอย่างมั่นคง เรียกว่า สัมมาสมาธิ

๓. ด้านปัญญา กระจายออกเป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นเข้าใจถูกต้อง และสัมมาสังกัปปะ ดำริถูกต้องคือ วางแนวทางการคิดที่จะนำชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง

พอเริ่มกระบวนการโดยมีความรู้ความเข้าใจที่ทำให้วางแนวความคิดถูกต้อง ทั้งเจตจำนง ความเพียรพยายาม และสติที่กำกับเพื่อมาสนองแนวความคิดนี้ พุทธิกรรมก็มาสนองเจตจำนงและความเพียรพยายามนั้น จึงดำเนินชีวิตได้ด้วยการเรียนรู้และปฏิบัติต่อประสบการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างถูกต้องให้ผลดีไตรสิกขาจะมาประสานกับมรรค

ไตรสิกขา คือเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำหรับการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิต มีแบบแผน มีทิศทาง ส่วนมรรคซึ่งแปลว่าทาง คือทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตการเป็นอยู่ที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ก็จะต้องเป็นวิถีชีวิตแห่งการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนด้วยสิกขา มรรคกับสิกขาจึงเกิดความผสมผสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสังขี ก็เป็น อริยมรรค คือเป็นวิถีชีวิตอันประเสริฐ^{๒๙}

๔.๔ การประยุกต์ใช้กับการทำงาน

การทำงาน คือ การประกอบอาชีพที่สุจริต ถือเป็นกรปฏิบัติธรรม โดยขณะที่ทำงานก็จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เมื่อทำงานเสร็จไปเลิกงานก็คิดทบทวนว่ามีข้อดีหรือข้อบกพร่องควรแก้ไขอย่างไร เช่นเป็นครูสอนเด็กนักเรียนและ แพทย์ เป็นต้น หลังจากคิดทบทวนการทำงานก็จะทำให้เข้าใจถึงหลักธรรมไปด้วย “การใช้หลักธรรมของ พระครูคง นครพิทักษ์ (หลวงพ่อกคง วิฑิตปัญโญ) นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานโดยใช้หลักธรรมหัวใจเศรษฐี คือ บุคคลใดต้องการร่ำรวยมีทรัพย์สินเงินทองและเกียรติยศชื่อเสียงจะต้องปฏิบัติตามหลักธรรม ๔ ประการ หรือ เรียกว่า หัวใจเศรษฐี^{๓๐}

๑. อู อา กะ สะ โดยจะต้องประพฤติดีปฏิบัติชอบ ดังต่อไปนี้

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูประโชติชัยคุณ(เจ้าอาวาสวัดมะรุ้ม), วัดตะคร้อ, ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางชนิษฐา เพชรรัตน์ (เจ้าของร้านทองสินค้าในตลาดอำเภอคง), วัดตะคร้อ, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

๒. อุ มาจากคำว่า อุภูฐานสัมปทา คือ พร้อมด้วยความขยัน หมั่นเพียร ในการ ประกอบสัมมาอาชีพ หรือจาง่ายๆว่า ขยันหา

๓. อา มาจากคำว่า อารักษสัมปทา คือ การเก็บรักษาทรัพย์สินที่ได้มา โดย ชอบธรรม หรือจาง่ายๆว่า ขยันเก็บ

๔. กะ มาจากคำว่า กัลยาณมิตตา คือ การคบหาสมาคมกับคนดี มีคุณธรรม มีน้ำใจและเป็นเพื่อนที่ไม่พาไปผลาญทรัพย์ หรือจาง่ายๆว่า เลือกคบ

๕. สะ มาจากคำว่า สมชีวิตา คือ การใช้จ่ายอย่างประหยัดพอเพียง ใช้ชีวิต สมถะ ไม่ฟุ่มเฟือย หรือจาง่ายๆว่า เลือกใช้

ดังนั้น หลักหัวใจเศรษฐกิจของพระครูคง นครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) นำมา ประยุกต์ใช้ในด้านการทำงาน โดยใช้หลักหัวใจเศรษฐกิจ คือ บุคคลใดนำหลักธรรมของ พระครูคง นครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) นำมาประยุกต์ใช้ ท่านกล่าวไว้ว่า ถ้าอยาก รวยให้ขยันหมั่นเพียร เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วอันเกิดจากความขยันของตน ให้เก็บรักษาทรัพย์ สมบัตินั้นไว้ให้ดี และสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือ การคบคนให้เลือกคบคนดี มีความจริงใจ หากคบคนไม่ดี ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ย่อมจะฉิบหายไป เพราะเพื่อช่วยย่อมจะชักนำไปในทางฉิบ หาย เช่น เล่นการพนัน ดื่มสุราเมรัย และประการสุดท้าย เลี้ยงชีวิตให้เหมาะสมกับทรัพย์ที่ ตนหามาได้^{๓๑}

๔.๕ บทสรุป

วิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคง นครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) มา ใช้ในชีวิตประจำวันมาใช้กับตนเอง เพื่อให้เราเข้าใจเรื่องความสุขมี ๒ อย่าง คือ ๑) สุขสามิส สุข สุขใจด้วยอามิส คือกามคุณ ๒) นิรามิสสุข สุขไม่เจอด้วยอามิส คืออิงเนกขัมมะและยัง สอนหลักการพัฒนาจิตโดยให้ปฏิบัติตามหลักคม ๓ คม เช่น ศรัทธา ๔ การละกิเลส และ วิธีการพิจารณาธาตุ ๔ ชั้น ๕ เป็นต้น ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์เพื่อในการพัฒนาจิต และ นำไปใช้ในด้านครอบครัวใช้สำหรับการดำเนินชีวิตครอบครัว เพื่อสร้างความรัก ความ สามัคคี และ ความเข้าใจกัน โดยปฏิบัติอยู่ในหลักของท่าน ศีล ภาวนา หรือ บุญกิริยวัตถุ ๓ คือ ทานมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานสීමัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการ

^{๓๑} อ้างแล้ว

รักษาศีล ภวานามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา เพื่อให้ครอบครัวมีความเมตตาต่อกันในครอบครัว และยังสร้างปัญญาให้กับครอบครัวโดยใช้หลักภาวนา คือ การมีสติ ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว และนำไปใช้ในด้านการศึกษา ท่านให้เรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนในด้วยสิกขา มรรคกับสิกขาจึงเกิดความผสมผสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสังขลาก็เป็น อริยมรรค คือเป็นวิถีชีวิตอันประเสริฐในการศึกษาในด้านของชีวิต และนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานท่านสอนให้ใช้หลักธรรมหัวใจเศรษฐกิจ คือ ถ้าอยากรวยให้ขยันหมั่นเพียร เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วอันเกิดจากความขยันของตน ให้เก็บรักษาทรัพย์สมบัตินั้นไว้ให้ดี และสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือ การคบคนให้เลือกคบคนดี มีความจริงใจ หากคบคนไม่ดี ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ย่อมจะฉิบหายไป เพราะเพื่อช่วยยอมจะชักนำไปในทางฉิบหายเช่น เล่นการพนัน ดื่มสุราเมรัย และประการสุดท้าย เลี้ยงชีวิตให้เหมาะสมกับทรัพย์ที่ตนหามาได้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของ พระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง สิริปิฎกโณ) มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคณนครพิทักษ์ (คอง สิริปิฎกโณ) และ (๓) เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้คำสอนของพระครูคณนครพิทักษ์ (คอง สิริปิฎกโณ) มาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถสรุปผลจากการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ หลักการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักพื้นฐานการสอนธรรมของพระสาวกตามแนวพุทธจริยาพระพุทธรเจ้าที่ทรงเน้นข้อวัตรให้เป็นแบบอย่างในการสอนโดยยึดหลักการเผยแผ่ธรรมที่พุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศทั้งจำนวนผู้เผยแผ่และจำนวนของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้นต้องยอมรับว่าองค์ที่สำคัญคือองค์ผู้เผยแผ่นั้นคือ พระสาวกทำให้กองทัพธรรมซึ่งมีพระพุทธรเจ้าเป็นพระธรรมราชา มีพระสาวกเป็นธรรมเสนาบดี มีพระมหาโมคคัลลานะเป็นธรรมเสนาช้ายมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวิจัยในครั้งนี้จะเลือกนำเสนอพระสาวกในสมัยพุทธกาลที่ท่านได้ทำงานในเรื่องของการเผยแผ่ที่มีบทบาทสำคัญๆ เฉพาะบางรูปเท่านั้นมาเป็นตัวอย่างเพื่อเป็นหลักการการเผยแผ่ธรรมและให้มองเห็นภาพรวมในบทบาทและรูปแบบวิธีการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกในสมัยพุทธกาล โดยหลักการการเผยแผ่ของพระสาวกมีตัวอย่างดังนี้

หลักการเผยแผ่ของพระสาวก ท่านก็เป็นมหาสาวกรูปหนึ่งที่โดดเด่นในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน ดังต่อไปนี้ หลังจากอุปติสส

ปริพาชก ได้ดวงตาเห็นธรรมหลังจากได้ฟังพระอัสนธิแล้ว ก็เดินทางไปบอกชาวสารแก่เพื่อรักของตน คือโกณฑิยะโดยกล่าวธรรมที่พระอัสนธิแสดงให้ฟัง ทำให้เพื่อนได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน ถือว่าท่านก็เป็นกัลยาณมิตรที่ดีที่ทำตามสัญญา ต่อมาท่านก็ได้พาบิรवारและเพื่อนได้ไปบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าพร้อมกับบิรवार หลังจากที่ท่านบวชจนได้บรรลุพระอรหันต์แล้ว ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสารีบุตรใช้วิธีการเดียวกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเริ่มต้นที่ดีในการเผยแผ่จะให้ผลสำเร็จดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังสร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ตึงเครียด ไม่เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้รับสารหรือผู้ฟังเป็นสำคัญ อนึ่งการเผยแผ่ได้มุ่งไปที่เนื้อสาระให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่นำมาเผยแผ่ ไม่กระทบทั้งตนและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียดสีใคร ๆ ใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดยเคารพ พระสารีบุตรให้ลีลาในการสอน ๔ อย่าง คือ (๑) สันทัสสนา อธิบายความชัดเจนแจ่มแจ้ง (๒) สมာทปนา จูงใจให้เห็นจริงชวนคล้อยตามยอมรับและนำไปปฏิบัติ (๓) สมุตเตชชา การเข้าใจให้เกิดความกลัวกลัว เกิดกำลังใจ ไม่ท้อต่อปัญหา และ (๔) สัมปหังสนา การขโมยใจให้เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ เปี่ยมด้วยความหวัง

๕.๑.๒ บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ)

พระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบูรพาจารย์แห่งวงการพระพุทธรูปกรรมฐานรูปแรกของภาคอีสาน ข้อวัตรที่สำคัญของพระสงฆ์สายวัดป่า ท่านจะเน้นการสอนในเรื่องการเจริญสติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของพระพุทธศาสนา คือหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณากาย การพิจารณาเวทนา การพิจารณาจิต และการพิจารณาธรรม และ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดคง ฐิติปญฺโญ) ท่านจะเน้นสอนในระดับเบื้องต้นจนไปถึงปลาย เช่น ทาน ศีล ภาวนา หรือเรียกง่าย ๆ ว่า บุญ ๓ อย่าง (บุญกิริยาวัตถุ ๓) คือ ทานมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานศีลมัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล ภาวนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คือการใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักในการภาวนา เพื่อให้เกิดสมาธิ และปัญญา คือ รู้แจ้งเห็นแจ้งธรรม คือ เห็นความจริงสิ่งทั้งปวง เป็นธรรมชาติ และได้นำมาสอนพุทธบริษัทให้เห็นความสำคัญของสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่าเป็นตัวแบบหรือเป็นตัว

กำกับจิตใจ ให้เข้าถึงธรรมชั้นสูงยิ่ง และท่านยังสอนถึงหลักคำสอนเรื่องอื่นๆ เช่น การสั่งสมบุญนำมาซึ่งความสุขในปัจจุบันเท่านั้น บุญนั้นยังจะนำความสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต ฉะนั้นเราทั้งหลายควรสั่งสมบุญ เพราะการสั่งสมบุญนั้นนำความสุขมาให้ และยังให้คาถาหัวใจ เศรษฐีในการนำไปประยุกต์ใช้ อู อ่า กะ สะ โดยจะต้องประพาศดีปฏิบัติชอบ คือ อู มา จากคำว่า อูฐฐานสัมปทา คือ พร้อมด้วยความขยัน หมั่นเพียร ในการประกอบสัมมาอาชีพ หรือจำง่าย ๆ ว่า ขยันหา อ่า มาจากคำว่า อารักขสัมปทา คือ การเก็บรักษาทรัพย์สินที่ได้มา โดยชอบธรรมหรือจำง่าย ๆ ว่า ขยันเก็บ กะ มาจากคำว่า กัลยาณมิตตา คือ การคบหาสมาคมกับคนดีมีคุณธรรม มีน้ำใจและเป็นเพื่อนที่ไม่พาไปผลาญทรัพย์ หรือจำง่าย ๆ ว่า เลือคบ และ สะ มาจากคำว่า สมชีวิตา คือ การใช้จ่ายอย่างประหยัดพอเพียง ใช้ชีวิตสมถะ ไม่ฟุ้งเฟ้อหรือจำง่าย ๆ ว่า เลือกใช้ และยังให้มันเป็นผู้ให้ทานและศีล เจริญเมตตา และมันฝึกอบรมจิตโดยยึดหลักสมถะและวิปัสสนา อย่างไรก็ตาม คำสอนและวิธีการสอนของ พระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปัญญา) ส่วนใหญ่แล้วเวลาที่ท่านจะสอนใครท่านจะไม่บอกแต่ท่านจะปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง นั่นเป็นวิธีการสอนแบบทำให้ดู และยึดหลักข้อวัตรของพระพุทธเจ้าในการประพฤติปฏิบัติ และท่านยังประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการสอนปฏิบัติกรรมฐาน ในการพัฒนาจิต วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้แก่สาธุชนทั่วไปโดยไม่เลือกว่าคนจนหรือรวยท่านให้ความเสรีเท่าเทียมกันทั้งหมดที่มาพบท่าน

๕.๑.๓ วิธีการประยุกต์ใช้คำสอนของพระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปัญญา) มาใช้ในชีวิตประจำวัน

พระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปัญญา) ก่อนที่ท่านจะสอนการปฏิบัติพระกรรมฐาน ผู้เข้าปฏิบัติจะต้องเข้าถึงพระรัตนตรัย ทำกายและใจให้สงบระงับมีความบริสุทธิ์โดยอาศัยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นที่ตั้ง ต่อจากนั้นจึงสอนวิธีปฏิบัติ เน้นการฝึกสติเป็นสำคัญ กำบริกรรมภาวนาระลึกถึงพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ เมื่อเรามีสติกำหนดบริกรรมเป็นกิจวัตรแล้ว เราก็จะปฏิบัติสมาธิอยู่ทุกสถานที่ และตลอดเวลา วิธีการประยุกต์คำสอนของพระครูคงนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปัญญา) มาใช้ใน ชีวิตประจำวันมาใช้กับตนเอง เพื่อให้เราเข้าใจเรื่องความสุขมี ๒ อย่าง คือ ๑) สุขสามีสสุข สุขเจ็ดด้วยอามิส คือกามคุณ ๒) นิรามิสสุขสุขไม่เจ็ดด้วยอามิส คืออภิมกัมมะและยังสอนหลักการพัฒนาจิตโดยให้ปฏิบัติตามหลักคม ๓ คม เช่น ศรัทธา ๔ การละกิเลส และวิธีการ

พิจารณาธาตุ ๔ ชั้น ๕ เป็นต้น ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์เพื่อในการพัฒนาจิต และนำไปใช้ในด้านครอบครัวใช้สำหรับการดำเนินชีวิตครอบครัว เพื่อสร้างความรัก ความสามัคคี และความเข้าใจกัน โดยปฏิบัติอยู่ในหลักของท่าน ศีล ภาวนา ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว และนำไปใช้ในด้านการศึกษา ท่านให้เรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนในด้วยสิกขา มรรคกับสิกขาจึงเกิดความผสมผสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ อริยสังขี ก็เป็น อริยมรรค คือเป็นวิถีชีวิตอันประเสริฐในการศึกษาในด้านของชีวิต และนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานท่านสอนให้ใช้หลักหัวใจเศรษฐกิจ คือ ถ้าอยากรวยให้ขยันหมั่นเพียร เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วอันเกิดจากความขยันของตน ให้เก็บรักษาทรัพย์สมบัตินั้นไว้ให้ดี และสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือ การคบคนให้เลือกคบคนดี มีความจริงใจ หากคบคนไม่ดี ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ย่อมจะฉิบหายไป เพราะเพื่อช่วยยอมจะชักนำไปในทางฉิบหาย เช่น เล่นการพนัน ดื่มสุราเมรัย และประการสุดท้าย เลี้ยงชีวิตให้เหมาะสมกับทรัพย์ที่ตนหา มาได้

กล่าวโดยสรุปว่า พระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปญฺโญ) ท่านมีทั้ง “ ศาสตร์และศิลป์ ” (ศาสตร์ คือวิชาความรู้ศิลป์คือ เทคนิควิธีการของท่าน) ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีทั้งหลักปริยัติและปฏิบัติ ดังนั้น บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปญฺโญ) จึงเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่พุทธธรรม และสามารถนำไปศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ของพุทธบริษัทที่ได้ฟังธรรมของ พระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปญฺโญ) และสามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้มากน้อยอย่างไร และ ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูคณ นครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปญฺโญ) กับ พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาอื่นๆ ในอดีตหรือปัจจุบัน

๒. ควรศึกษาบทบาทในการพัฒนาสังคมของพระครูคณนครพิทักษ์ (หลวงพ่อดง ฐิติปญฺโญ) กับการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์รูปอื่น ๆ ในอดีตหรือปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

ดาราวรรณ เด่นอุดม. **ครั้งหนึ่งที่ฉันเข้าวัด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๔.

_____ . **ดุจช่างศรดัดลูกศร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.

นวม สงวนทรัพย์ (พ.อ.). **พุทธจริยา**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

พระเทพดิลก (ระแบบ สุตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

_____ . **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิกจำกัด,

๒๕๔๕.

_____ . **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระโพธิ์นันทมุนี. **หลวงปู่ฝางไฉ**. กรุงเทพมหานคร : พี. เอ. ลีฟิ่ง จำกัด, ๒๕๓๖.

พระราชธรรมนิเทศ(ระแบบ ฐิตญาโณ). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร :

เคล็ดไทย, ๒๕๓๕.

พระสุธีวรญาณ(ณรงค์ จิตฺตโสภโณ). **พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙.

พระครูกัลยาณสิทธิ์วัฒน์ (สมาน กุลยาณธมฺโม), **เอตทัตตะในพระพุทธศาสนา**,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๖

มูลนิธิหลวงปู่มีน. **จิตภาวนา มรดกล้ำค่าของชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วริยา ชินวรรณ. **สมาธิในพระไตรปิฎก : วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิ**

ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

วศิน อินทสระ. **วิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๓๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **แนวปฏิบัติทางจิต**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๔.

_____ . **ศีล สมาธิ ปัญญา ในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์,

๒๕๓๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บรรณ

คาร, ๒๕๒๒.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้ง

เฮ้าส์, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม. “การศึกษาบทบาทของพระอานนทีในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร. “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาสุชนา ไร่จนวนุโณ. “การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผย

แผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาจรรยา ปญญาวโร. “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน. “ศึกษากระบวนการอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของ

พระโพธิญาณเถระ(ชา สุภทฺโท)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.

สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๒.

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี. “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาลัย
(หลวงพ่อดุณ ปรีสุทฺโธ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**

สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๓.

พระมหาศรัญญู ปญฺญาธโร. “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสุธรรมยานเถร(ครูบาอินทจักรักรา)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**

สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๕๔๖.

พระมหาวิระพันธ์ ชุตินฺถโร. “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมของ
หลวงพ่อดุณ จิตฺตสุโข”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**

สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๖.

พระมหาสุริยัน จันทนาโม. “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**

สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พรพนราย รัตนไพฑูรย์. “การศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ :
ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ)”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระอธิการจำปา กิตติปาโล (ค่านอก)

วัน/เดือน/ปี : ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๙

ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๑๕ บ้านหนองบัว ต.มะค่า
อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา

ประวัติการศึกษา : พ.ศ ๒๕๐๗ มัธยมศึกษาปีที่ ๖
พ.ศ ๒๕๐๗ นักรวมชั้นเอก
พ.ศ ๒๕๐๗ ปริญญาตรี สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : เจ้าอาวาสวัดใหม่สามัคคีธรรม ต. มะค่า อ. โนนสูง
จ. นครราชสีมา

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดใหม่สามัคคีธรรม ต. มะค่า อ. โนนสูง
จ. นครราชสีมา

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระอธิการจำปา กิตติปาโล (ค่านอก)
- วัน/เดือน/ปี : ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๙
- ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๑๕ บ้านหนองบัว ต.มะค่า
อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา
- ประวัติการศึกษา : พ.ศ ๒๕๐๗ มัธยมศึกษาปีที่ ๖
พ.ศ ๒๕๐๗ นักรวมชั้นเอก
พ.ศ ๒๕๐๗ ปริญญาตรี สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : เจ้าอาวาสวัดใหม่สามัคคีธรรม ต. มะค่า อ. โนนสูง
จ. นครราชสีมา
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดใหม่สามัคคีธรรม ต. มะค่า อ. โนนสูง
จ. นครราชสีมา